

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER

TEMEL ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR - III

ARTİKEL AKADEMİ: 227

Sosyal ve Beşeri Bilimler Temel Alanı

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar - III

Editor: Doç. Dr. Yenet Lütü Mert

HAKEM KURULU:

Prof. Dr. Ayşen ETİ SİNA
Prof. Dr. Giuseppe T. CIRELLA
Prof. Dr. Mohammed SHARAF
Prof. Dr. Targan ÜNAL
Doç. Dr. Vildan DURMAZ

ISBN 978-625-8088-21-2

Birinci Basım: Haziran - 2022

Ofset Hazırlık: Artikel Akademi

Baskı ve Cilt: Net Kırtasiye Tanıtım ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
Gümüşsuyu, İnönü Caddesi & Beytül Malcı Sokak 23/A,
34427 Beyoğlu/İstanbul
Matbaa Sertifika No: 47334

Artikel Akademi bir Karadeniz Kitap Ltd. Şti. markasıdır.

©Karadeniz Kitap - 2022

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

KARADENİZ KİTAP LTD. ŞTİ.
Koşuyolu Mah. Mehmet Akfan Sok. No:67/3 Kadıköy-İstanbul
Tel: 0 216 428 06 54 // 0530 076 94 90

Yayıncı Sertifika No: 19708
mail: info@artikelakademi.com
www.artikelakademi.com

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER

TEMEL ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR - III

Editör: **Doç. Dr. Yener Lütfü MERT**

YAZARLAR

- *Burak SEYHAN*
- *Emre KUZUGÜDENLİ*
- *Hüseyin GÖKTAŞ*
- *Hasan BOZKAYA*
- *Levent CEYLAN*
- *Mehmet ÇEBİ*
- *Melih ÖZHAN*
- *Nazlı SEYHAN*
- *Recep NUR UZUN*
- *Tolga ŞAHİN*
- *Yeliz YAPICIOĞLU AYAZ*

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm

ORMANCILIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BAŞARISINI
ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER (PANDEMİ DÖNEMİ).....9

- *Emre KUZUGÜDENLİ*

- *Hüseyin GÖKTAŞ*

2. BölümS

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILAN
ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ23

- *Hasan BOZKAYA*

3. Bölüm

KARŞILAŞTIRMALI TARİH YÖNTEMİ VE ÖRNEKLERİ *
THE METHODOLOGY OF COMPARATIVE HISTORY AND EXAMPLES..... 39

- *Melih ÖZHAN*

4. Bölüm

GÖRSEL KÜLTÜRÜN BİR PARÇASI OLARAK
REKLAMLARDA MİZAHIN YERİ..... 63

- *Yeliz YAPICIOĞLU AYAZ*

5. Bölüm

ELEKTRONİK SPOR'UN YÖNETİM\GELİŞİM\BİLEŞENLER AÇISINDAN
YÜZEYSEL İNCELENMESİ77

- *Recep Nur UZUN - Mehmet ÇEBİ*

- *Tolga ŞAHİN - Levent CEYLAN*

6. Bölüm

LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER PLANLAMALARININ
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE VERİ MADENCİLİĞİ İLE
SINIFLANDIRILMASI101

- *Nazlı SEYHAN*

- *Burak SEYHAN*

SUNUŐ

Akademik çalışmaların, özellikle farklı disiplinlerden akademisyenlerin çalışmalarının bir arada vücud bulması, yeni çalışma alanları ve perspektifleri yaratacaktır.

Bu çalışmada, ormancılık bölümü özelinde öğrencilerin başarısını etkileyen değişkenlere, sosyal bilgiler dersinde kullanılan ğretim yöntem ve tekniklerine, karşılaştırmalı tarih yöntemi ve örneklerine, lisans ğrencilerinin kariyer planlamalarının demokrafik özelliklere göre sınıflandırılmasına, görsel kültürün bir parçası olarak reklamlarda mizahın yerine farklı disiplinlerden akademisyenlerin araştırmaları ve değerlendirmeleri siz değerli okurlara sunulmuŐtur.

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik alıŐmalar - III başlıklı eserin akademi dünyasında farklı perspektiflere ve çalışmalara ıŐık tutması dileğimizdir.

- Doç. Dr. Yener Ltf MERT

1. Bölüm

ORMANCILIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BAŞARISINI ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER (PANDEMİ DÖNEMİ)

*Doç.Dr. Emre KUZUGÜDENLİ**

*Öğr. Gör. Hüseyin GÖKTAŞ**

1. GİRİŞ

12 Aralık 2019’da Çin’in Wuhan Kentinde başlayan ve daha sonra Dünyayı etkisini alan ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından “pandemi” olarak nitelendirilen Koronavirüs salgını ile mücadele ülkemizde ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden itibaren yapılmaya başlanmıştır. Covid 19 ile mücadele de alınacak tedbirler kapsamında bütün yükseköğretim kurumlarında 16 Mart 2020 tarihinden itibaren eğitime üç hafta süreyle ara verilmiştir (YÖK, 2020a). Yüksek Öğretim Kurulu tarafından uzaktan öğretimin uygulanması ile ilgili Üniversitelere yetki devredilmiş olup almış olunan karar gereği 23 Mart 2020 tarihinden itibaren 2019-2020 bahar dönemi eğitim öğretim faaliyetleri uzaktan, açık öğretim ve dijital öğretim ile sürdürülmesine karar verilmiştir (YÖK, 2020b).

Eğitime verilen ara neticesinde evlerinden ayrı yaşayan üniversite öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu ikametgahlarına dönüş yapmış, uzaktan eğitim sürecine evde ailesinin yanında başlamıştır. Bu süreçte üniversite öğrencileri derslere kendi imkanlarıyla senkron veya asenkron olarak katılmışlardır.

Yüksek Öğretim Kurulu tarafından uzaktan eğitimde yeterli imkanı olmayıp derslere katılmakta zorluk çeken öğrenciler talep etmeleri halinde 2019-2020 Eğitim Öğretim dönemi bahar yarıyılı için kayıtlarını dondurabilmesine ve dondurulan sürenin azami süreden sayılmamasına karar verilmiştir (YÖK, 2020c).

Uzaktan eğitim, pedagoji ve andragojiye odaklanan bir eğitim alanıdır. Öğrenciye eğitim sağlamada etkin bir şekilde kullanılan teknoloji ve öğretim sistemi sayesinde öğretmen ve öğrenci asenkron ve senkronize olarak iletişim kurabilmektedirler (Al-Arimi, 2014). Uzaktan eğitim, öğrenci ve eğitime yer, zaman ve mekân bakımından bireysellik sağlayan bir eğitim sistemidir (Serçemeli ve Kurnaz, 2020). Ayrıca uzaktan eğitim, iletişim teknolojileri sayesinde etkileşim imkânı da sunmaktadır (Kırık, 2014).

Uzaktan eğitimin yüz yüze eğitime göre bazı avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Avantajlarından bazıları şu şekildedir: Öğrenciler ve öğretmenler kampüs alanına gidip gelmek zorunda olmadığı için yolculuğa harcanan zamandan tasarruf sağlanmış olur (Hannay ve Newvine, 2006). Uzaktan eğitimde derse tam saatinde katılmaya gerek yoktur. Öğrenciler kendilerine en uygun zaman diliminde derse katılıp dersi tamamlayabilirler (Vlasenko ve Bozhok, 2014). Ayrıca bir işte çalışan insanlar için uzaktan eğitim büyük bir fırsattır. Çalışarak geçimlerini sürdüren insanlar örgün eğitimle üniversiteye gidemezken uzaktan eğitim sayesinde haftanın herhangi bir günü ister iş çıkışı ister hafta sonu eğitimlerini rahatlıkla alabilirler (Bijeesh, 2017).

Uzaktan eğitimin dezavantajlarından bazıları ise şu şekildedir: Motivasyon sağlamada yaşanan güçlük, yüz yüze etkileşim eksikliği ve buna bağlı olarak yaşanan sosyal izolasyon, anında geri bildirim almada yaşanan zorluk, teknolojiye olan sürekli bir ihtiyaç durumu ve akreditasyonla ilgili yaşanan durumlardır (Gewin, 2020).

Gerçekleştirilen bu çalışma salgın döneminde verilen uzaktan eğitimin öğrenciler üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Yenişarbademli MYO Ormanlık ve Orman Ürünleri ve Avcılık ve Yaban Hayatı programı öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Salgın süreciyle hayatımıza yerleşen uzaktan eğitimin öğrenciler tarafından nasıl karşılandığı, sınavların ve derslerin online olarak yapılması konusuna bakış açıları belirlenmek istenmiş ve bu kapsamda Yükseköğretim öğrencilerine çevrimiçi anket (Google form) uygulanmıştır. 14 sorudan oluşan ankette; öğrencilerin demografik özellikleri ve uzaktan eğitimle derslerin yürütülmesi ile alakalı öğrencilerin memnuniyetlerini tespit etmek için sorular bulunmaktadır. Cevap seçenekleri Katılımcılara ait demografik değişkenlerden; Cinsiyet değişkeni 1-Kadın, 2-Erkek olacak şekilde; Ankete katılan öğrencinin okuduğu sınıf 1-1. Sınıf, 2- 2.Sınıf olacak şekilde; Genel Not Ortalaması (GNO) 1- GNO'su 0-1 arasında olanlar, 2- GNO'su 1-1,5 arasında olanlar, 3- GNO'su 1,5-2 arasında olanlar, 4- GNO'su 2-2,5 arasında olanlar, 5- GNO'su 2,5-3 arasında olanlar, 6- GNO'su 3'ten fazla olanlar; Yerleşim yerinin büyüklüğü 1- Köy, 2- İlçe merkezi, 3- İl merkezi, 4-Büyükşehir şeklinde; Ailenin birey başına düşen aylık geliri 1- 2500 TL'nin altında, 2- 2500 TL ile 5000 TL arasında, 3- 5000 TL ile 10000 TL arasında, 4- 10000 TL'den fazla; Hanede yaşayan birey sayısı ankette olduğu şekliyle; Salgın döneminde her hangi bir işte çalıştınız mı? 1- Evet, 2-Hayır şeklinde; Uzaktan eğitimle aldığınız dersleri takip etme sıklığı 1- Günlük, 2- Haftalık, 3- Ayda 2 kez, 4 Ayda 1 kez şeklinde; Evde internet 1- Var, 2-Yok; Korona virüsünden dolayı hastalandınız ya da temastan dolayı karantinala alındınız mı? 1- Evet, 2-Hayır şeklinde sayısallaştırılmıştır.

Katılımcıların uzaktan eğitime ilişkin görüşlerinden; Uzaktan eğitimle verilen derslerin, sınavların ve uygulamaların memnuniyeti 0- Memnun değilim, 1- Kararsızım, 2- Az memnunum, 3- Memnunum, 4- Çok memnunum şeklinde; Uzaktan eğitimle verilen derslerin mesleki gelişime olan katkısı 0- Hiç yok, 1- Yetersiz, 2- Normal, 3-Fazla, 4- Çok fazla şeklinde; Uzaktan eğitimle verilen derslere ait materyallerin yeterliliği 0- Yetersiz, 1- İdare eder, 2- Yeterli şeklinde; Uzaktan eğitimi veren öğretim elemanlarının yeterliliği 0- Yetersiz, 1- Kararsızım, 2-Yeterli şeklinde sayısallaştırılmıştır.

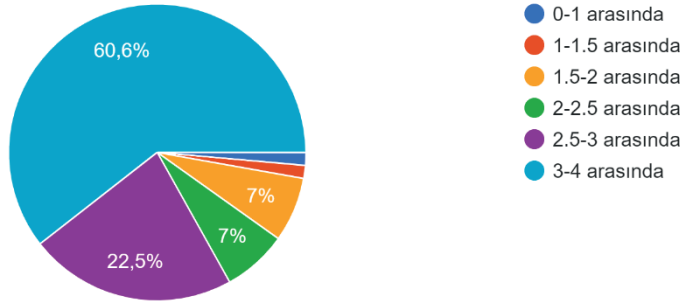
Anketlerden elde edilen veriler sayısallaştırıldıktan sonra değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

3. BULGULAR

Öğrencilerin anketlere vermiş oldukları cevapların dağılımları Şekil 1-13’de verilmiştir.

Genel Not Ortalamanız

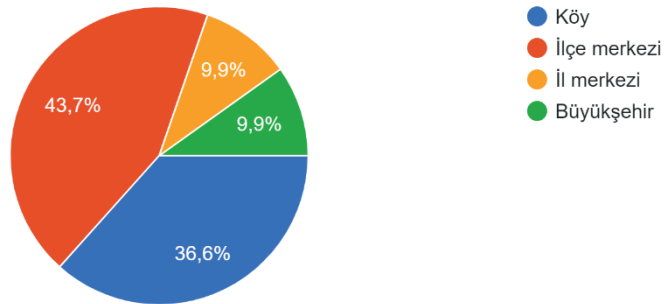
71 yanıt

Şekil 1: Katılımcıların Genel Not Ortalamaları

Oturduğunuz yerleşim yerinin büyüklüğü?

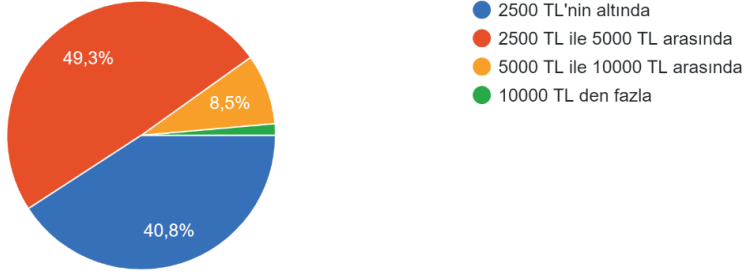
71 yanıt

Şekil 2: Katılımcıların ikame ettiği yerlerin büyüklüğü

Ailenizin gelir durumu?

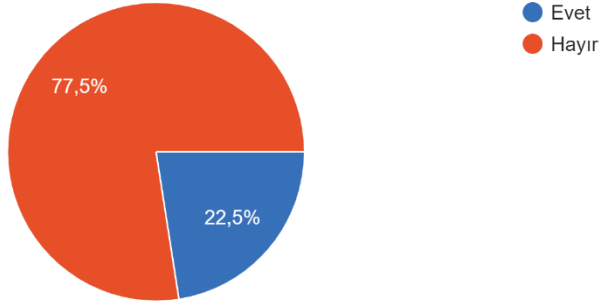
71 yanıt

Şekil 3: Katılımcıların hane gelirleri toplamı

Korona salgını döneminde gelir getirici bir işte çalıştınız mı?

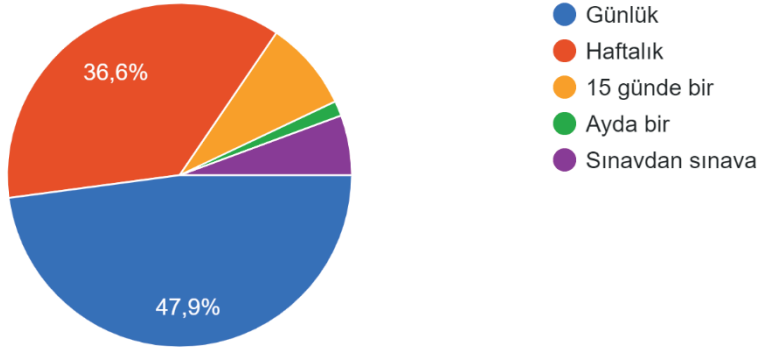
71 yanıt

Şekil 4: Korona salgını döneminde gelir getirici bir işte çalıştınız mı?

Uzaktan eğitim ile aldığınız dersleri ne sıklıkla takip ettiniz?

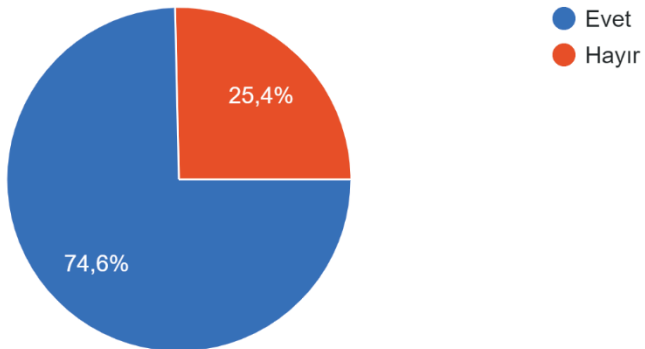
71 yanıt

Şekil 5: Uzaktan eğitim ile aldığınız dersleri ne sıklıkla takip ettiniz?

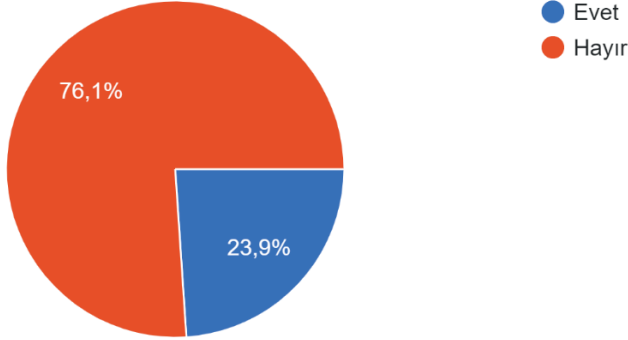
Evinizde internet var mı?

71 yanıt

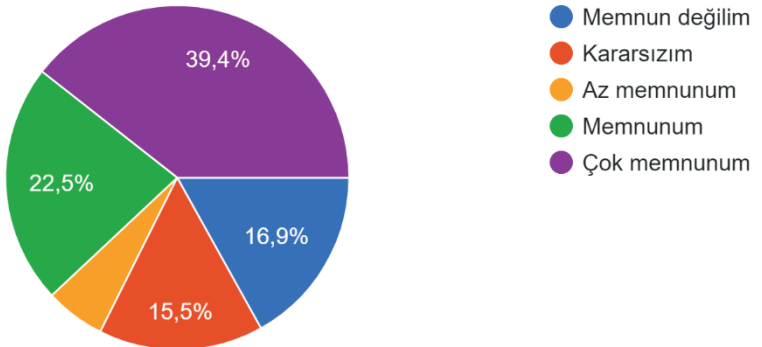
Şekil 6: Evinizde internet var mı?

Covid-19 olduğunuzdan ya da temastan dolayı karantinada kaldınız mı?
71 yanıt

Şekil 7: Covid-19 olduğunuzdan ya da temastan dolayı karantinada kaldınız mı?

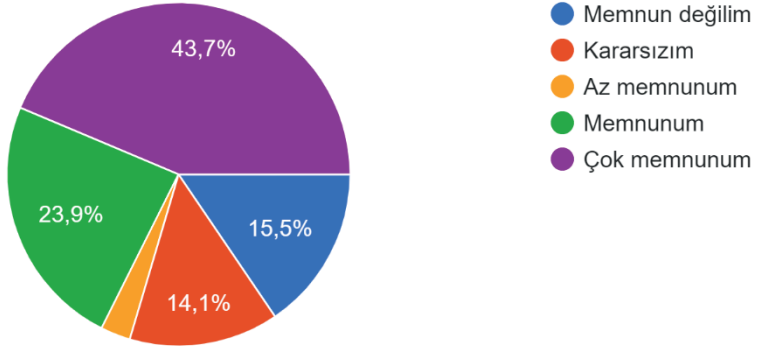
Derslerin uzaktan verilmesinden memnun musunuz?
71 yanıt

Şekil 8: Derslerin uzaktan verilmesinden memnun musunuz?

Sınavların uzaktan eğitimle yapılmasından memnun musunuz?

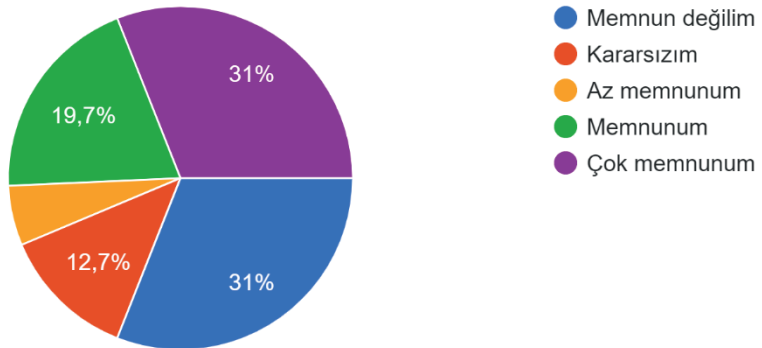
71 yanıt

Şekil 9: Sınavların uzaktan eğitimle yapılmasından memnun musunuz?

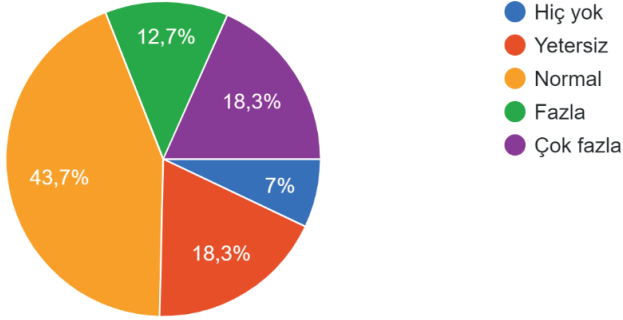
Uygulamalı derslerin online yapılmasından memnun musunuz?

71 yanıt

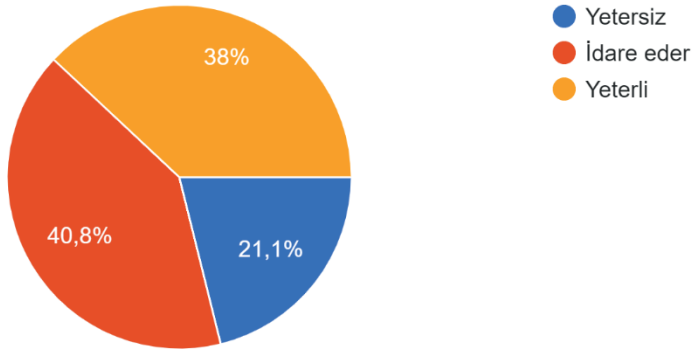
Şekil 10: Uygulamalı derslerin online yapılmasından memnun musunuz?

Uzaktan eğitiminle aldığınız derslerin mesleki gelişiminize olan katkısı nedir?
71 yanıt

Şekil 11: Uzaktan eğitiminle aldığınız derslerin mesleki gelişiminize olan katkısı nedir?

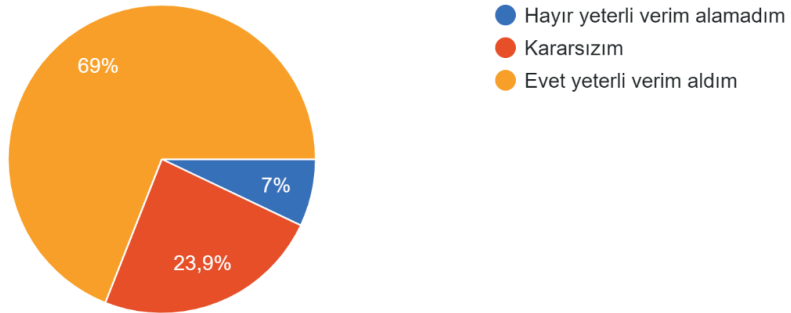
Uzaktan eğitimle aldığınız derslere ait materyaller yeterli mi?
71 yanıt

Şekil 12: Uzaktan eğitimle aldığınız derslere ait materyaller yeterli mi?

Uzaktan eğitimle hocalarınızdan yeterli verim alabildiniz mi?

71 yanıt

Şekil13: Uzaktan eğitimle hocalarınızdan yeterli verim alabildiniz mi?

Ankete katılan Yenişehirli MYO Ormancılık ve Orman Ürünleri ve Avcılık ve Yaban Hayatı öğrencilerinin demografik konularla alakalı sorulara verdikleri cevaplar Tablo 1’de verilmiştir.

Değişkenler	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Hata	Varyans
Cins	1,00	2,00	1,7183	0,45302	0,205
GNO	1,00	6,00	5,2958	1,11348	1,240
İkamet	1,00	4,00	1,9155	0,90627	0,821
Gelir	1,00	4,00	1,7042	0,68441	0,468
Çalışma	1,00	2,00	1,7746	0,42079	0,177
Dtakip	1,00	4,00	1,7465	0,88992	0,792
İnternet	1,00	2,00	1,2535	0,43812	0,192
Korona	1,00	2,00	1,7606	0,42978	0,185
DersMem	0,00	4,00	2,5070	1,54802	2,396
SınavMem	0,00	4,00	2,6620	1,53011	2,341
UygMem	0,00	4,00	2,0704	1,68459	2,838
MesGel	0,00	4,00	2,1690	1,14625	1,314
Mater	0,00	2,00	1,1690	0,75566	0,571
Eğit	0,00	2,00	1,6197	0,61797	0,382

Tablo 1. Değişkenlere ait temel istatistikler

	Cins	GNO	İkamet	Gelir	Çalışma	DTakip	İnternet	Korona	DersM	SınavM	UygM	MesGel	Mater	Eğit
Cins	1,000	-,36**	-,030	,046	-,188	,163	-,139	-,131	,158	,129	,333**	,248*	,138	,166
GNO	-,37**	1,000	,107	,020	,249*	-,288*	,088	-,182	-,155	-,046	-,234*	-,172	-,191	-,139
İkamet	-,030	,107	1,000	,413**	-,194	-,019	-,283*	-,040	-,092	-,023	-,070	-,051	,052	,006
Gelir	,046	,020	,413**	1,000	-,008	,103	-,158	,023	-,139	-,137	-,180	-,070	-,070	,044
Çalışma	-,188	,249*	-,194	-,008	1,000	-,152	,314**	,013	-,239*	-,147	-,295*	-,222	-,37**	-,089
DTakip	,163	-,288*	-,019	,103	-,152	1,000	,218	,199	-,286*	-,259*	-,137	-,202	-,261*	-,233
İnternet	-,139	,088	-,283*	-,158	,314**	,218	1,000	-,128	-,150	-,165	-,268*	-,170	-,180	-,150
Korona	-,131	-,182	-,040	,023	,013	,199	-,128	1,000	-,176	-,263*	-,080	-,093	-,145	-,153
DersMem	,158	-,155	-,092	-,139	-,239*	-,286*	-,150	-,176	1,000	,902**	,788**	,719**	,688**	,623**
SınavMem	,129	-,046	-,023	-,137	-,147	-,259*	-,165	-,263*	,902**	1,000	,722**	,628**	,559**	,534**
UygMem	,333**	-,234*	-,070	-,180	-,295*	-,137	-,268*	-,080	,788**	,722**	1,000	,745**	,672**	,511**
MesGel	,248*	-,172	-,051	-,070	-,222	-,202	-,170	-,093	,719**	,628**	,745**	1,000	,808**	,600**
Mater	,138	-,191	,052	-,070	-,37**	-,261*	-,180	-,145	,688**	,559**	,672**	,808**	1,000	,565**
Eğit	,166	-,139	,006	,044	-,089	-,233	-,150	-,153	,623**	,534**	,511**	,600**	,565**	1,000

Tablo 2. Korelasyon analizi sonucu değişkenler arasındaki ikili ilişkiler

Korelasyon analizi sonucu elde edilen ikili ilişkilere göre GNO ile DTakip ve Cinsiyet, Gelir ile İkamet, Çalışma ile DersMem, UygMem ve Mater arasında istatistiksel açıdan önemli ilişkiler tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Korelasyon analizi sonucu elde edilen sonuçlara göre kız öğrencilerin derslerde daha başarılı olduğu görülmektedir. Ayrıca dersleri daha sık takip eden öğrencilerin daha başarılı olduğu da göze çarpmaktadır. Öğrencilerin derslere düzenli olarak devam etmeleri ders başarılarını etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Çünkü derse devamsızlık yapan öğrencilerin öğrenme performansları düşmektedir (Chan et al., 1997; Romer, 1993). Öğrencilerin öğrenmeye motive olmaması durumunda ise derse devam çabalarının düştüğü belirtilmiştir (Marburger, 2001).

Ayrıca ders ortamında kendini rahat hissetmeyen öğrencilerin devamsızlık yaptığını ifade etmiştir. Öğrencinin derse devam arzusunu etkileyen diğer etkenler okulun öğrencilere sunduğu sosyal imkanlar, kültürel yapısı ve ders dışı sosyal etkinlik programlarıdır (Coladarcı ve Cobb, 1996; Mora, 1997).

Salgın dönemi aktif öğrenci olup aynı zamanda bir işte çalışan kişilerin uzaktan eğitim ile alınan derslere, uygulamalara ve materyallere olan memnuniyetlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2). Tüzün ve Yörük Toraman (2021) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada da işte çalışan öğrencilerin uzaktan eğitim uygulamalarına verdiği desteğin çalışmayanlara göre çok daha fazla olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak öğrencilerin salgın dönemindeki başarısının derse devam etmelerine bağlı oldukları görülmektedir. Bu noktada öğrencilerin devamsızlık yapma nedenlerinin araştırılıp etkilerinin kontrol altına alınması öğrenme düzeyine olumlu etki yapacağı düşünülmektedir. Öğretimin kalitesi devamsızlık gerekçelerinden biridir. Öğretimin niteliğinin zayıf olması öğrenciler için derse devamın başarı için önemli bir gerekçe olmadığını düşündürebilir. Yapılan çalışmalarda öğretimin niteliğinin artmasının öğrencilerin devamsızlığı azalttığı belirlenmiştir (Romer, 1993). Öğrencilerin devamsızlığını etkileyen bir diğer faktör ise öğretim çevresinin sahip olduğu özelliklerdir. Öğretim çevresinin sadece bilgisayar ekranından ibaret olduğu uzaktan eğitimlerde derse devam sekteye uğramaktadır. Bu durum başarıyı düşürmektedir. Bu yüzden özellikler uzaktan eğitim döneminde dersleri takip etmeye daha çok önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Al-Arimi, A. M. A. K. (2014). "Distance learning. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*", 152, 82-88.
- Bijeesh, N. A. (2017). Advantages and disadvantages of distance learning. Retrieved from <http://www.indiaeducation.net/online-education/articles/advantages-and-disadvantages-of-distance-learning.html>.
- Chan, K. C., Shum, C. & Wright, D. J. (1997). "Class attendance and student performance in principles of finance. *Financial Practice and Education*", 7, 58-65.

- Coladarci, T. ve Cobb, C. D. (1996). *Extracurricular participation, school size, and achievement and self-esteem among high school students: A national look*. Journal of Research in Rural Education, 12, (2), 92-103.
- Gewin, V. (2020). “COVID-19 bekletilirken öğretimi çevrimiçi taşımak için beş ipucu”. Doğa, 580, 295-296.
- Vlasenko, L., & Bozhok, N. (2014). “Advantages and disadvantages of distance learning. Trends and resources for teachers of foreign languages”, 6, 20-25.
- Hannay, M., & Newvine, T. (2006). “Perceptions of distance learning: A comparison of online and traditional learning. Journal of Online Learning and Teaching”, 2 (1), 1-11
- Kırık, A. (2014). “Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye’deki durumu”. Marmara İletişim Dergisi, (21), 73-94.
- Marburger, D. R. (2001). “Absenteeism and undergraduate exam performance. The Journal of Economic Education”, 32(2), 99-109.
- Mora, M. (1997). *Attendance, schooling quality, and the demand for education of Mexican-Americans, African Americans, and non-Hispanic whites*. Economics of Education Review, 16 (4), 407-418.
- Romer, D. (1993). “Do students go to class? Should they? The Journal of Economic Perspectives”, 7(3), 167-174.
- Serçemeli, M. ve Kurnaz, E. (2020). “Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma”. Journal of International Social Sciences Academic Researches, 4(1), 40-53.
- Tüzün, F. & Yörük Toraman, N. (2021). “Pandemi döneminde uzaktan eğitim memnuniyetini etkileyen faktörler”. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14 (3), 822-845.
- YÖK (2020a). Koronavirüs (COVID-19) Bilgilendirme Notu: 1. Erişim tarihi 25/08/2021.
- YÖK (2020b). Basın Açıklaması (26/03/2020). Erişim tarihi 25/08/2021.
- YÖK (2020c). Yök’ten Üniversite Öğrencileri İçin Kayıt Dondurma ve Erteleme Hakkı (01/04/2020). Erişim tarihi 06/09/2021.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Cins	Cinsiyet
Sınıf	Sınıf
GNO	Genel not ortalaması
İkamet	İkamet edilen yerin büyüklüğü
Gelir	Haneiçi gelir toplamı
Çalışma	Çalışma durumu
Dtakip	Uzaktan eğitim derslerinin takip sıklığı
İnternet	Evde internet varlığı
Korona	Covid-19 karantina durumu
DersMem	Uzaktan eğitim ile alınan derslere olan memnuniyet
SınavMem	Uzaktan eğitim ile yapılan sınavlara ait memnuniyet
UygMem	Uzaktan eğitim ile alınan uygulamalı derslere olan memnuniyet
MesGel	Uzaktan eğitim ile alınan derslerin mesleki gelişime olan katkısı
Mater	Uzaktan eğitim ile ders materyallerinden alınan verim
Eğit	Uzaktan eğitim ile öğretim elemanlarından alınan verim

2. Bölüm

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILAN ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Dr. Hasan BOZKAYA¹

GİRİŞ

Sosyal bilgiler dersi soyut kavramlara ve sözel verilere dayandığından, planlanan eğitim ve öğretim yapılandırıcılığı anlayış kapsamında ele alınarak konuların aktarılmasındaki en temel unsur kullanılan yöntem ve tekniklerdir. Çoklu zekâ kuramına göre okullarda farklı zekâ türüne ve düzeyine sahip öğrenciler vardır. Bu durum sosyal bilgiler dersinin de tüm öğrenciler dikkate alınarak anlatılmasını zorunlu kılmaktadır. Bunun için ders kitaplarındaki konular aktarılırken de zekâ düzeylerini dikkate alan farklı yöntem ve tekniklerin sosyal bilgiler dersinde kullanılması gerekmektedir (Çelikkaya & Kuş, 2009). Sosyal bilgiler dersinde kullanılan yöntem ve teknikler seçilirken ders konularına uygun olan ve verilmek istenen kazanımlara hizmet eden yöntem ve teknikler seçilmelidir. Bununla birlikte öğrencilerin bireysel farklılıkları beklentileri, ilgi ve durumlarının da dikkate alınması gerekir. Yöntem ve teknikler hazırlanırken sınıfta bulunan tüm öğrencilerin derse katılımını sağlayacak şekilde olmalıdır. Kazanımlarla uyumlu olsa dahi sınıftaki tüm öğrencilerin durumuna uygun ol-

¹ Doktor, Milli Eğitim Bakanlığı, Hatay, bozkayahasan75@gmail.com. ORCID: 0000-0003-1272-0921

mayan yöntem ve teknikler, sınıfta sadece bazı öğrencilerin derslerde etkin bir rol oynamalarını sağlayacaktır. Öğrencilerin durumuna uygun yöntem seçilemez ise derslerde istenen etkileşim sağlanamamış ve durumu hazırlanan bu yöntem ve tekniklere uygun olmayan öğrencilerin eğitim ve öğretim faaliyetleri dışında kalması kaçınılmaz olacaktır. Bu da eğitimdeki fırsat eşitliğinin önüne geçmiş olacaktır (Çiğdem, Tuncer & Karataş, 2015).

Çoklu zekâ kuramına temele alarak hazırlanan, tüm öğrencilerin derse etkin katılımını hedefleyen yöntem ve tekniklerle öğrencilerin empati kurabilmeleri de sağlanarak başarı düzeyleri artırılmış olacaktır (Çelikkaya & Kuş, 2009). Bu kapsamda yöntem kümeleri içerisinde, özelliklerine uygun olarak çok çeşitli yöntem ve tekniklere yer verilmektedir. Sosyal Bilgiler öğretiminde izlenebilen yöntem ve teknikler başlıca dört grupta ifade edilebilir. Öğretmen ağırlıklı, etkileşim ağırlıklı, bireysel ağırlıklı ve yaşantılara dayalı yöntem ve tekniklerdir. Sosyal bilgiler derinde öğretmen dersini işlerken, kendi kişiliğine, yeteneklerine, bilgi ve becerisine en uygun olan yöntemi veya tekniği seçmelidir. Öğretmen, işlediği konu ile ilgili olarak, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor (devinimsel) amaçları belirlemeli; sonra da bu amaçların (davranışların) öğrencilere kazandırılmasını sağlayacak olan uygun yöntem ve teknikleri belirlemelidir. Bununla birlikte, yöntem veya teknik seçiminde, öğrencilerinin gelişim özellikleri ile hazırbulunuşluk düzeyleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda kullanılacak belli başlı yöntem tekniklere aşağıda yer verilmiştir.

1. ÖĞRETMEN AĞIRLIKLIL ÖĞRENME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

1.1. Düz Anlatım (Takrir) Yöntemi

Bilgileri öğretmen tarafından öğrencilere aktarıldığı, öğrencilerin de pasif dinleyici durumunda oldukları geleneksel bir yöntemdir. Bu yöntemi kullanarak bilişsel alanın bilgi, duyuşsal alanın alma ve tepkide bulunma, psikomotor alanın uyarılma basamağındaki kazanımlara ulaşılabilir. Her ne kadar geleneksel yöntem olarak tanımlasak da üst düzey davranışları kazandırmada kullanımasak da, bu yöntem sosyal bilgiler dersinin yanı sıra tüm derslerde de kullanılır. Kalabalık bir sınıfa bilgi vermede, süre sınırlıysa, öğrencileri ikna etmede, konulara açıklık getirmede, derse giriş aşamasında, dikkat çekmede, öğrencileri güdülemede, konular arasında geçiş yapmada, derste kullanılacak materyalleri tanıtmada, dersin sonunda özetleme yapmada etkili bir şekilde kullanılır.

Uzun süreli anlatımlar çok sıkıcı olacağından mümkün olduğu kadar kısa süreli anlatımlar yapılması gereklidir. Öğretmenin dili iyi kullanması, tonlamalarla öğrencilerin dikkatlerini toplaması, güncel yaşamadan örnekler vermesi, aralarda öğrencilere sorular sorarak onları da sürece katması ve etkin hale getirmesi, anlatımı sıkıcılıktan kurtarmak için harita, model, grafik, slâyt gibi materyaller kullanması oldukça önemlidir. Bu yöntemde öğrenciyi tanımak zorlaşır.

1.2. Beyin Temelli Öğrenme Yöntemi

Bu yöntem, öğretimi kültürel ve gelişimsel bakımdan ele alan, insanın beyin işlevleri ile beyin yapısına dayanan bütüncül bir yaklaşımdır. İnsanın ihtiyaçlarından daha çok gelişmiş olan beyni, güdülenme, zihin ve öğrenmesinin merkezidir (Demirel, 2003; Sünbül, 2011). Beynin kendi ilkelerine dayanan, kendi olağan sürecinde bir öğrenme biçimini esas alan bu yöntem; konuları bellek, anlama, dikkat ve anlamlandırmayla odağına alan bir yöntemdir (Cengiz, 2004). Öğrencilere sosyal bilgiler dersinde kendilerini rahat hissettikleri, daha zengin ortamları olan ve öğrenme güdülerini harekete geçiren sınıf ortamları hazırlanmalı, derslerin de bu şekilde işlenmesi temin edilmelidir (Yılmaz & Tepebaş, 2011). Bu yöntemdeki öğrenme etkinliklerinin sosyal bilgiler dersinde etkili olabilmesi için sosyal bilgiler öğretmenlerinin de bu yöntemin kullanılan beyin yapısı ve eğitimi hakkında farkındalıklarının artırılması gerekmektedir (Palavan & Demir, 2017).

2. ETKİLEŞİM AĞIRLIKLIL ÖĞRENME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

2.1. Proje Tabanlı Öğrenme Yöntemi

Bu yöntem; öğrencilerin bireysel ve grup çalışması olarak yaptıkları bir konu veya problem ile ilgili okulda ve okul dışında araştırma yaptıkları, yapılan bu araştırmalar sonucunda ortaya orijinal ve farklı ürünler buldukları bir öğrenme yöntemidir. Bir konu ile ilgili araştırmalar yapılırken farklı disiplinlerden de faydalanılır. Sosyal bilgiler dersinde kullanılan bu yöntemle öğrencilerin yazma becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu yolla öğrencilerin kelime dağarcıkları gelişerek, matematiksel ve bilimsel düşünceler kazanmaları da sağlanmaktadır. Böylece disiplinler arası çalışmalar da farklı disiplinlerden meydana gelen sosyal bilgiler dersinde etkin olarak kullanılmış olacaktır (Çiftçi, 2009). Bu öğretim yönteminin kullanımında, farklı kavrama düzeyine sahip ve klasik

sosyal bilgiler ders işlenişlerinde kendini ifade edemeyen, diğer bir ifade ile ders işleniş sürecine katılmayan öğrencilerin sürecin içine daha aktif olarak katılmaları hedeflenmektedir. Böylece ders içi katılım ile derslerin kalıcılığı artmaktadır (Erdem, 2002).

2.2. İş birliğine Dayalı Öğrenme Yöntemi

Bu yöntemde, sınıf içinde karma olan kümeler oluşturulur. Öğrencilerin ortak bir amaç çerçevesinde ve akademik bir konu hakkında birbirlerinin öğrenmelerine de yardımcı oldukları, özellikle de grup başarısının ödüllendirildiği bir yöntemidir (Başaran, Çaycı & Demir, 2007). Öğretme ve öğrenme süreçlerinde öğrencilerin aktif olduğu, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise sadece yol gösterici olduğu bir yöntemdir. Öğrenciler tarafından ortak bir amaç için oluşturulan iş birliğine dayalı öğrenme yönteminde, öğrencilerin hem kendi öğrenmelerini hem de grup içindeki arkadaşlarının öğrenmelerini sağladıkları bir yaklaşımdır (Açıkgöz, 2014).

Bu yöntemin özellikleri, grupların homojen değil heterojen bir özellikte olması, grup amaçlarının gruptaki herkes tarafından önemli olması, grup içerisinde olumlu bir iletişimin olması, düşünce, iş, araç ve gereçlerin gruptaki bütün üyelerle paylaşılması, öğretmenlerin ise öğrencilere rehberlik etmesidir (Yeşilyurt, 2010).

2.3. Soru-Cevap Yöntemi

Bu yöntem sosyal bilgiler dersinde en çok kullanılan yöntemlerdendir. Öğrenciyi düşünme ve araştırma yapmaya sevk eder. Bu yöntem bütün kazanım düzeyleri için uygun bir yöntemdir. “Tanımaya ya da hatırlatmaya dayalı olan sorular, birleştirici ve ilişkisel sorular, genişletme soruları, değerlendirme ve karar vermeye dayalı sorular” (Sünbül, 2011) bu yöntemin dört ana temelini oluşturmaktadır.

Sosyal bilgiler ders işlenişinde kullanılan soru cevap yöntemiyle öğrencilerin derste sürekli aktif ve dikkatli olmaları hedeflenmektedir. Bu yöntem ile işlenen konuların geri bildirimi sağlanarak öğrencinin konuyla ilgili unutmuş olabileceği bilginin tekrarının sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak bu yöntem geri bildirim ile bilgilerin kalıcı olmasını sağlamakla birlikte bazı sınırlılıkları da vardır. Konuyu anlayan öğrencinin, sürekli bildiği soruların sorulması nedeniyle dersten sıkılması ve derse karşı ilgisiz olmasına yol açabilir. Bu da sınıf içerisinde

etkileşimli ve etkin bir öğrenme sürecini engelleyip sınıf ortamının olumsuz bir şekilde etkilenmesine yol açabilecektir (Büyükalın, 2009).

Soru cevap yöntemiyle sosyal bilgiler dersine başlanacak ise sorulacak sorunun hem anlatılan konularla ilgili olmasına hem de zor olmamasına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde öğrenciler sorulan soruya cevap veremeyecekleri korkusuyla derslere katılım sağlamayabilirler. Bunun için bu yöntem ile derse başlanacak ise soru cevap yöntemi ders sonunda ve kolay olan sorularla başlayıp yavaş yavaş zora doğru gidilmelidir (Çelikkaya ve Kuş, 2009). Ayrıca bu yöntemde soruların açık ve anlaşılır, kazanım ve öğrencilerin seviyelerine uygun olarak seçilmelidir. Kapalı uçlu sorular yerine açık uçlu sorular sorularak öğrencilerin analiz ve sentez yapma yeteneğini daha çok geliştirecek ve daha farklı fikirlerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır. (Köken, 2002).

2.4. Gösteri Yöntemi

Öğrencilerin sınıf içi etkinliklerde kurdukları grupların veya öğretmenlerin bir konuyu araç, gereçleri ve materyalleri kullanarak deneme yoluyla açıklamalarına gösteri yöntemi denir. Bu yöntem ders içeriklerindeki psikomotor davranışların aktarılmasında ve diğer öğretim tekniklerini işe koşmada kullanılmaktadır (Erginer, 2008). Bu yöntem öğrencilerin tüm duyularıyla derse katılmalarına kendi kendilerine aktiviteler yapmasına ve farklı yöntemlerin de iç içe birlikte kullanılmasını olanak sağlar. Ayrıca öğrencilerin dikkatlerini ve motivasyonlarını artırarak derslerin monoton ve sıkıcı olmamasını sağlar (Çelikçi, 2000).

Sosyal bilgiler dersinde gösteri için hem kolay hem de kazanıma uygun araçların seçilmesi gereklidir. Konuyla alakalı gösterim tekniğini kullanırken sadece doğru uygulama değil aynı zamanda yapılmaması gereken yanlış şekli de gösterilmelidir. Geri bildirimler daha iyi alabilmek için de gösteri sırasında öğrencilere sorular yöneltilmelidir (Demir & Özden, 2013).

2.5. Örnek Olay Yöntemi

Bir problem veya sorunun sözlü, yazılı ve görsel olarak sunumunun yapılmasından sonra öğrencilerin konuyu tartışarak çözüm yolları ile önerilerini sunmaları temeline dayanan bir öğretim yöntemidir (Aydın, 2008). Okulda öğrenilen bilgilerin, kişinin gerçek hayatta karşılaşılabileceği problemlere, sınıf içerisinde tutarlı ve mantıklı çözüm önerileri geliştirilmesine olanak sağlayan bir yöntem-

dir (Yıldırım ve Yalçın, 2008). Örnek olay yönteminin hazırlanması ve uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlar:

- “Konunun örnek olay yöntemine uygun olup olmadığına karar verilmezdir.
- Örnek olay öğrenci seviyesine uygun olmalıdır.
- Sınıfta uygulanan örnek olay problemi, öğrencinin gerçek hayatta karşılaştığı veya karşılaşılabileceği problemlerden olmalıdır.
- Örnek olay içinde sorunlar olmalı ve öğrenciyi zorlayacak zıtlıklar da bulunmalıdır.
- Öğretmen sınıf içinde rehber ve lider konumunda olmalıdır. Örnek olay üzerine sınıf ortamında başlatılan tartışmaları kontrollü bir şekilde yürütmek öğretmenin ne kadar görevi ise, öğrencilerin problem ile ilgili ortaya çıkaracakları fikirleri bağımsız ve rahat bir şekilde oluşmasını sağlamak da öğretmenin görevidir.
- Sınıfta sunulan örnek olay sonrasında genel bir değerlendirme yapılmalı ve farklı görüşler ortaya atıldığında ortaya çıkan bu farklı görüşler irdelenmelidir” (Alacapınar, 2008).

Bu yöntem, öğrencilerin araştırma yapma ve problem çözme becerilerini geliştirir. Farklı durumlara karşı farklı çözüm yolları düşünebilmesine olanak sağlar.

2.6. Münazara Yöntemi

Münazara yöntemi, sosyal bilgiler dersinde, özellikle çok fazla kavramın yer aldığı aile, toplum ve haklar gibi konuların yoğun olduğu ünitelerin, tartışılarak bir değerlendirme yapılması gereken durumlarda çokça kullanılan yöntemlerin başında gelir. Bu yöntemle işlenen derslerde öğrenciler devamlı olarak aktiftir. Gruplar düzenli olarak oluşturulduklarından dolayı sınıfta bulunan bütün öğrenciler bu sürece mutlaka katılmaktadırlar. Bu yöntemde, öğrenciler diğer tarafta bulunanların hem düşüncelerini öğrenebilmek hem de zayıf yönlerini gösterebilmek için daima aktif olmak zorundadır. Bu nedenle öğrencilerin tamamı derse etkin olarak katılmakta ve böylece motivasyon, ilgi ve dikkatleri artmaktadır (Demir, Şahin ve Tutkun, 2016). Ayrıca öğrencilerin kendi konuları ile karşı taraftakilerin savlarını çürütebilmek için devamlı olarak araştırma yapma ve yeni bilgilere erişme zorunlulukları da vardır. Bu yönüyle, öğrencileri devamlı olarak

araştırmaya yapmaya sevk ettiği için öğrencilerin hem sınıfta hem de sınıf dışında aktif olmalarını sağlamaktadır. Böylece öğrencilerin akademik başarılarının artmasına ve kalıcı öğrenmenin oluşmasına büyük katkı sağlamaktadır (Tokcan ve Demirkaya, 2015).

2.7. Bilgisayar Destekli Öğretim Yöntemi

Teknolojinin hızlı gelişim ve ilerlemesi eğitimi de etkilemiş ve teknolojik bilgisayar sistemleri okullarda yerini almıştır. Farklı başarı düzeyine sahip olan öğrencilerin sınıf ortamında farklı ve düzeylerine uygun etkinlik kullanılabilmesine olanaklı hale getiren bir yöntemdir. Böylece sınıftaki bütün öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayarak, kalıcı ve zevkli bir öğrenme ortamı sunmaktadır (Hüçüptan, 2006). Sosyal bilgiler dersindeki soyut kavramların bu yöntem ile daha kolay bir şekilde somutlaştırıldığı söylenebilir (Çeliköz & Kol, 2016). Bu yönteme günümüzde yoğun olarak kullanılan akıllı tahtalar örnek olarak verilebilir.

2.8. Eğitsel Oyun Yöntemi

Bu yöntem öğrenilen bilginin pekiştirilmesi, uygun zaman ve ortamda tekrar edilmesini sağlar (Demirel, 2005). Ayrıca öğrencilerde daha yüksek motivasyon oluşturur (Açıkgöz, 2003). Eğitsel oyunların planlı ve programa uyumlu olarak uygulanması sağlanan faydayı arttıracaktır. Bu yöntemde, oyunun planlanması, seviyeye uygun olması ve uygulanmadaki sırasında danışmanlık görevi öğretmen tarafından yapılır. Böylece oyunun ders içinde uygulamasının düzenli olarak devam etmesi sağlanır (Gözütok, 2000). “Sınıfta uygulanacak eğitsel oyunlar bazı özellikler taşımalıdır. Bunlar:

- Öğrencilerin yaşlarına uygun seviyede olmalıdır.
- Sosyal kurallara uygun olmalıdır.
- Zamanlama iyi ayarlanmalıdır.
- Oyunun uygulanması sırasında öğrenciler sakıncalı davranışlar kazanmamalıdır.
- Oyunlar hem eğitici hem de öğretici olmalıdır” (Sönmez, 2010).

Sosyal bilgiler dersinde uygulanacak eğitsel oyunlar derslerin daha kalıcı ve zevkli olarak öğretilmesinde en etkili yollardan biridir. Bu yöntemle sosyal

bilgiler dersinde en pasif olan öğrenciler dahi derslerde daha aktif olarak katılım sağlamış olacaktadırlar (Koka, 2018).

2.9. Coğrafi Bilgi Sistemleri Öğretim Yöntemi

Sosyal bilgiler dersinde bu yöntemin kullanılmasının öğrenciler açısından en önemli faydasının öğrenci merkezli bir eğitim ortamına olanak sağlamasıdır. Yeni yöntem ve yaklaşımlar ile öğrencileri problem çözmeye ve öğrendikleri bilgileri yeni baştan kendi bilgileri yardımıyla yapılandırarak geliştirmeye yönlendirmektedir (Küçükahmet, 2000). Bu yöntem ile öğrenciler; yeryüzündeki araç, olay ve yaşadıkları yer ile ilişkilerinin daha anlamlı olduğunu görür ve kavrarlar. Zihinsel becerilerinin çok yönlü olarak kullanılması sonucunda coğrafya konularını daha etkili şekilde öğrenirler (Ünal, 2012).

3. BİREYSEL AĞIRLIKLIL ÖĞRENME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

3.1. Öğrenme İstasyonları Yöntemi

Bu yöntem, belirlenmiş hedeflere ulaşabilmeleri için ardışık ve mantıklı yönergelerin öğrencilere verildiği, seviyelerine uygun, ve değerlendirme yöntemlerinin de açıkça belirlendiği bir yöntemdir (Mergen, 2011). Burada konular bölümlere ayrılır ve sınıftaki bütün öğrencilerin hem gruplar halinde hem de etkileşim içinde yapılacak olan çalışmaya katkı sağlarlar. Bu gruplar kendilerinden önceki grupların hem yarım bıraktıkları çalışmaları devam ettirirler hem de tamamlamalarına yardımcı olarak ortak bir ürün oluşumuna katkı sağlarlar (Karacalı, 2018).

Bu yöntemde, öğrencinin bireysel farklılığı dikkate alınarak derse etkin katılımı sağlanır. Bireysel ve grupla çalışma yapılmasına olanak veren bu yöntem ayrıca öğrencinin ilgisine ve seviyesine göre öğrenmesine de imkân verir (Bozpolat & Arslan, 2018).

3.2. Probleme Dayalı Öğrenme Yöntemi

Bu yöntemde Sokrates ve Eflatun'un probleme dayalı öğrenme formatı kullanılmaktadır. Bugün sıklıkla kullanılan öğretmen merkezli öğretimin yerine, öğrencinin düşünmesini, sorgulamasını, yeni bilgiler peşinde koşmasını amaçlayan bir yöntemdir (Sünbül, 2011). Ancak probleme dayalı öğretim yöntemi etkili bir yöntem olmakla beraber, elde edilen yeni beceri ve bilgilerin, problem

çözümüne uyarlanması için gerekli zaman ve kaynağın bulunamaması sebebiyle bu yöntem tam olarak kullanılamamaktadır. Fakat bu yöntemin en önemli özelliği ise, problemleri en ince ayrıntısına kadar tanıma ve problemlerin çözümü için yeteri kadar zaman ayırmaktır (Çakıcıoğlu & Buldan, 2007).

Probleme dayalı öğretim sürecinde yer alan aşamalar ise “problemin farkına varılması, problemin tam ve doğru olarak açıklanması, problemi çözmek için gerekli olan bilginin belirlenmesi, bilgi toplamak için gerekli olan kaynakların belirlenmesi, olası çözümlerin oluşturulması, çözümlerin gözden geçirilmesi, çözümün sözlü ya da yazılı rapor biçiminde sunulması (Kaptan & Korkmaz, 2001) şeklinde sıralanabilir.

3.3 Yaratıcı Drama Yöntemi

Bu yöntemde; tiyatrodaki gibi rol oynama veya doğaçlama tekniklerinden hareketle, bir grup çalışması gibi öğrencinin bir yaşantı, bir düşünce, soyut bir kavram veya davranışı, daha önceki bilişsel deneyimlerinin farklı bir düzenleme ile oyunlaştırılmasıdır (Adıgüzel, 2018). Bu yöntem, Türkiye’de tüm eğitim seviyelerinde kullanılmıştır. Eğitimde etkili olan bu yöntemin ismine genel olarak drama denmiştir (Aral & Baran, 2003). Öğretim yöntemi olmanın yanı sıra bir disiplin ve sanat aracı olan yaratıcı drama; sosyal bilgiler dersindeki soyut kavramların öğrencinin zihninde somutlaştırarak derse olan ilgilerini artırır ve öğrenmenin daha kalıcı olmasını sağlar (Üstündağ, 1996). Yaratıcı drama ile birlikte kullanılan öğrenme türleri ise şunlardır: “Kavram, aktif, etkileşim yolu ile, keşfederek, yaşantılara dayalı, sosyal, hareket yolu ile, tartışarak ve iş birliği oluşturarak öğrenmedir” (Önder, 2016).

4. YAŞANTILARA DAYALI YÖNTEM VE TEKNİKLER

4.1. Altı Şapka Tekniği

Sosyal bilgilerde anlaşılması zor olan konu veya problemlerin farklı açılardan değerlendirilmesini ve öğrencinin düşüncesini değişik şekillerde ifade etmesine olanak sağlayan bir tekniktir (Sönmez, 2010). Bu tekniği öğrencilerin günlük hayatındaki bilişsel becerilerini geliştirmek için problem çözme aktivitesi olarak Edward de bono geliştirilmiştir. Bu teknik literatürde kullanışlı ve yeni bir uygulamadır (Erginer, 2008; Sünbül, 2011). Edward de Bono’nun altı şapkası ise şu şekilde ifade edilebilir;

- “Beyaz şapka tarafsız şapkadır. Görüşülen konu ile ilgili net bilgi ve raporlar ortaya konulur. Objektif.
- Kırmızı şapka(ateş) duygusal şapkadır. Görüşülen konu ile ilgili olarak kişilere hiçbir dayanağı olmadan, sezgi, fikir ve duygularını söyleme fırsatı verir. Subjektiftir.
- Sarı şapka(güneş) iyimser şapkadır. O işin avantajları ortaya konulur. Övgü, olumlu görüşler söylenir.
- Siyah şapka (yargıç cüppesi) kötümser şapkadır. Eleştiri, olumsuz görüşler ile görüşülen riskleri, gelecekte olabilecek problemler ortaya çıkartılır.
- Yeşil şapka(bitki) yenilikçi şapkadır. Konu ile ilgili alternatif görüşler ve orijinal fikirler araştırılır.
- Mavi şapka (gökyüzü) serinkanlı şapkadır. Düşünce sistematize edilir. Aynı zamanda büyük resim, idareci şapka, gibi adlandırılır. Tüm sürecin gözden geçirilmesi esastır. Değerlendirmeci şapkadır” (Sünbül, 2011).

Sosyal bilgiler dersinde bir sorunu çözmek için öğrencilerden alternatif ve farklı görüş elde etmek istendiğinde altı şapkalı öğrenme tekniği kullanılmaktadır (Sönmez, 1994). Bu teknik ile zaman kaybı ve öğrenme güçlüğü yaşanmasının önüne geçilmiş olur. Altı Şapkalı düşünme tekniğinde şapkalar sadece fikirlerin ayrıştırılması için kullanılan sembollerdir (Erginer, 2008).

4.2. Beyin Fırtınası Yöntemi

Bu öğretim yöntemi bir problem veya soruna çözüm bulabilmek, farklı konular hakkında düşünce ve fikir üretebilmek için kullanılır (Sünbül, 2011). Öğrenciler yeni öğrendikleri bilgiyi, kendi bilgileriyle anlamlandırarak düşünce sistemlerinin eklediklerinde bilgi üretmiş olurlar. Dolayısıyla, insanların duyu organları yardımıyla kendilerine ulaşan bilgiyi kendi zihinlerindeki süzgeçten geçirip kendilerine özgü bir anlam yüklemelerine bilgi üretme denmektedir (Özden, 2003).

Bir sorunun çözümüne imkân veren, kısıtlama ve değerlendirme yapmadan, daha farklı alternatifler bulmak için üretilmiş bir grup çalışma süreci olan beyin fırtınası yönteminde; grupta olan herkese eşit miktarda konuşma hakkı verilmelidir. Konuşma esnasında gruptakilerin ifade ettikleri düşünce ve fikirlerin nedenleri sorgulanmamalı ve eleştirilmemelidir. Ayrıca söz hakkı sıra ile ve herkese verilmelidir (Taşpınar, 2005; Üstündağ, 2003).

4.3. Gezi-Gözlem İnceleme Yöntemi

Bu yöntem birden çok duyu organına aynı anda hitap ederek, öğrencilerin kendi yaşantıları yardımıyla öğrenmelerini sağlarken onlara araştırma becerisi de kazandırır. Böylece zihinsel gelişim açısından öğrencilere olumlu katkılar sağlar. Soyut kavram, tarihî veri ve çevresel etmenlerin çok olduğu sosyal bilgiler dersinde kullanılabilir en etkili yöntemlerdendir. Öğrencilere sosyal yaşam ile ilgili olan kuralları uygulamalı olarak öğrenmeleri için onlara gerekli becerileri kazandırır. Tarihi bilgilerin çokça bulunduğu müze, kamuya ait kurumlarla kuruluşlara yapılan gezi ve gözlemler sosyal bilgiler derslerinin daha verimli geçmesini sağlamaktadır (Doğan, 1998). Bir konu veya kazanımın başlangıç ve bitişinde uygulanabilen bu yöntemdir (Bilen, 1999). Bu yöntemde gözlem, kendiliğinden oluşan veya belli bir plan çerçevesinde oluşturulan olayların belli bir sıra, amaç ve şekilde incelenerek değerlendirilmesidir (Aykaç ve Aydın, 2006; Karasar, 1991).

4.4. Güncel Olaylar Yöntemi

“Güncel olayları sosyal bilgiler dersine ek olarak öğretme, sosyal bilgiler programını tamamlayıcı ya da pekiştirici olarak kullanma ve sosyal bilgiler ünitelerinin temeli olarak ele alma” (Arın & Deveci, 2008) şeklinde üç öğretim yaklaşımıyla ele alınabilir. Bu yöntem, eğitim-öğretim ortamını daha ilgi çekici hale getirir. Örnekler yoluyla konunun daha somut hale gelmesini sağlayarak konunun daha kolay öğrenilmesine yardımcı olur. Gerçek olay ile öğrencinin kendi görüşünü analiz edip ikisi arasındaki farkı anlamasını sağlar. Ayrıca öğrencilerin empati geliştirebilme, eleştirel düşünebilme, küresel olarak farkındalık oluşturabilme ve hoşgörü geliştirebilmelerine yardımcı olur. Öğrencilerin geçmiş ve bugünü anlayarak geleceği tahmin edebilmesinde önemli rol oynar (Paykoç, 1987).

Sonuç olarak, Türk Milli Eğitim sisteminin dayandığı temel ilkeler, 14 maddede içinde, 1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası’nda, “eşitlik, süreklilik, Atatürk İnkılâpları ve Türk Milliyetçiliği, fert ve toplum ihtiyaçları, yöneltme, fırsat ve imkân eşitliği, eğitim hakkı, demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim, okul-aile iş birliği, her yerde eğitim” biçiminde yer almaktadır. Okullardaki eğitim-öğretim etkinliklerinde, sosyal bilgiler dersinin öğretiminde bu ilkelerin gerçekleştirilmesine öncelik verilmelidir. Bu temel yöntem ve tekniklerin kendine özgü, genel ve özel nitelik taşıyan birtakım kuralları

ve önermeleri vardır. Sosyal bilgilerin öğretiminde, bu kural ve önermelerin dikkatle izlenmesi başarı için gereklidir (Sözer, 1998).

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. Ü. (2003). *Etkili Öğrenme ve Öğretme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Açıkgöz, K. Ü. (2014). *Aktif Öğrenme*. İzmir: Biliş Yayıncılık.
- Adıgüzel, Ö. (2018). *Eğitimde Yaratıcı Drama*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Alacapınar, F. G. (2008). *Örnek Olay Yöntemi ve Eğitimde Örnek Olaylar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aral, N., & Baran, G. (2003). *Eğitimde Drama*. İstanbul: Ya-pa Yayın Pazarlama.
- Arın, D., & Deveci, H. (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Güncel Olayların Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Hatırda Tutma Düzeyine Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 170-185.
- Aydın, M. (2008). *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademi.
- Aykaç, N., & Aydın, H. (2006). *Öğrenme- Öğretme Sürecinde Planlama ve Uygulama*. Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Bilen, M. (1999). *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: Alkım Yayınları.
- Bozpolat, E., & Arslan, A. (2018). Türkçe Öğretiminde İstasyon Tekniği Kullanımına İlişkin Nitel Bir Çalışma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 55-97.
- Büyükalın, F. S. (2009). Soru Cevap Yöntemi Eğitiminin Öğretmenlerin Soru Sorma Bilgisi ve Soru Sorma Tekniklerine Etkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 167-195.
- Cengiz, Y. (2004). *Yabancı Dilde Sözcük Öğretimine Müzik Kullanımının Etkilerinin Beyin Temelli Öğrenme Kuramı Işığında Araştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çakıcıoğlu, R. O., & Buldan, İ. (2007). Probleme Dayalı Öğrenme ve Coğrafyada Bir Uygulama Yaklaşımı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 231-244.
- Çelikçi, S. (2000). *İlköğretim 3. Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerinin*

- Geliştirilmesinde Gösteri (demonstrasyon) Yönteminin Etkililiğinin İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Çelikkaya, T., & Kuş, Z. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kullandıkları Yöntem ve Teknikler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 741-758 .
- Çeliköz, N., & Kol, S. (2016). Bilgisayar Destekli Öğretimin (BDÖ) Altı Yaş Çocuklarına Zaman ve Mekân Kavramlarını Kazandırmaya Etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1803-1820.
- Çiftçi, S. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Proje Tabanlı Öğrenme. (Ed. R. Turan, & H. Akdağ), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar- 1* içinde (s. 165-190). Ankara: Pegem Akademi.
- Çiğdem, C., Tuncer, B., & Karataş, H. (2015). Program Değerlendirme Sürecinde Bireysel Farklılıkların Önemi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 307-312.
- Demir, M. K., Şahin, Ç., & Tutkun, T. (2016). Sosyal Bilgiler Dersi İçin Sınıf Öğretmeni Adaylarının Münazara Konusu Oluşturma Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51-66.
- Demir, S., & Özden, S. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Öğretimsel Stratejilere Yöntemlere ve Tekniklere İlişkin Görüşleri: Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Tanılayıcı Bir Çalışma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 59-75.
- Demirel, Ö. (2003). *Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2005). *Eğitim Sözlüğü*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Doğan, Y. (1998). *İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıflardaki Sosyal Bilgiler Dersleri İçin Gerekli Görsel ve İşitsel Materyal Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Erdem, M. (2002). Proje Tabanlı Öğrenme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 172-179.
- Erginer, E. (2008). *Öğretimi Planlama Uygulama ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gözütok, D. (2000). *Öğretmenliği Geliştiriyorum*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hüçüptan, M. (2006). *Bilgisayar Destekli Öğretimin 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenci Başarısına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

tesi.

Kaptan, F., & Korkmaz, H. (2001). Fen Eğitiminde Probleme Dayalı Öğrenme Yaklaşımı. *Hacettepe Ün. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 191-192.

Karacalı, K. (2018). Fen Öğretiminde Öğrenme İstasyonları Konusunda Türkiye’de Yapılan Çalışmalardan Bir Derleme. *Estüdam Eğitim Dergisi*, 59-77.

Karasar, N. (1991). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.

Koka, V. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Bilgisayar Destekli Eğitsel Oyunların Öğrencilerin Ders Başarısına Olan Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.

Köken, N. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretiminde” Soru Sorma Metodu” nun Önemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 91-104.

Küçükahmet, L. (2000). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Mergen, H. H. (2011). *İlköğretim 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrenme İstasyonları Uygulamasının Akademik Başarıya ve Kalıcılığa Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Önder, A. (2016). *Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.

Palavan, Ö., & Demir, H. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 99-132.

Paykoç, F. (1987). *Güncel Olaylarla Belirli Gün ve Haftaların Öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sönmez, V. (1994). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Sönmez, V. (2010). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sözer, E. (1998). Sosyal bilgiler öğretiminde ilke, strateji, yöntem ve teknikler. *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 73-88). (Ed Gürhan Can). Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayını

- Sünbül, A. (2011). *Öğretim İlke Yöntemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Taşpınar, M. (2005). *Kuramdan Uygulamaya. Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Tokcan, H., & Demirkaya, H. (2015). Sosyal Bilgilerde Strateji, Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler. M. Safran içinde, *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 435-471). Ankara: Pegem Akademi.
- Ünal, B. (2012). *Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Destekli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminin Öğrenci Başarısı ve Tutumuna Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Üstündağ, T. (1996). Yaratıcı Dramanın Üç Boyutu. *Yaşadıkça Eğitim*, 19-23.
- Üstündağ, T. (2003). *Yaratıcılığa Yolculuk*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yeşilyurt, E. (2010). Öğretmen Adayları Niteliklerinin İşbirliğine Dayalı Öğrenme Yöntemine Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25-37.
- Yılmaz, K., & Tepebaş, F. (2011). İlköğretim Düzeyinde Sosyal Bilgiler Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Mesleğine Yeni Başlayan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 157-177.

3. Bölüm

KARŞILAŞTIRMALI TARİH YÖNTEMİ VE ÖRNEKLERİ

Dr. Melih ÖZHAN

GİRİŞ

Karşılaştırmalı yöntem, sosyal bilimlerin farklı alanlarında özellikle de sosyoloji ve iktisat dallarında 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. İlk olarak “tarihsel sosyoloji” adıyla sosyal bilimlerde kullanılan yöntem, zamanla tarihin alanına da girmiş ve “karşılaştırmalı tarih” adını almıştır.

Dünya tarihinde pek çok örneği bulunan karşılaştırmalı yöntemle yapılan çalışmalar, literatüre geç girse de son dönemde sayıları giderek artmaktadır. Hatta bu alanda Dünya üniversitelerindeki müfredatlara benzer şekilde Türkiye’de de Dokuz Eylül Üniversitesi ve Koç Üniversitesi’nde “karşılaştırmalı tarih” adıyla yüksek lisans programları açılmıştır.²

Son dönem, karşılaştırmalı tarih yöntemine olan ilginin tarih bölümleriyle sınırlı olmadığı ve tarihin ilişki içerisinde olduğu sosyoloji, iktisat, antropoloji, uluslararası ilişkiler vb. pek çok alanda da karşılaştırmalı yöntemin yaygınlaştığı bir gerçektir. İşte bu yüzden bu çalışmada karşılaştırmalı tarih yönteminin kullanıldığı tarih dışındaki bilim dallarında hazırlanan tez çalışmalarına da yer verilmiştir.

Çalışmada ilk olarak karşılaştırmalı tarih yönteminin ortaya çıkışı, Dün-

² Nedim Yalansız, Karşılaştırmalı Tarih: Tarih Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2(9), 2009, 495.

ya'daki ve Türkiye'deki sosyal bilimler alanında yayımlanan örnekler incelenecek, daha sonra da bu yöntemle hazırlanan tezler tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca örnek bazı çalışmalara da yer verilip, akademisyenlere karşılaştırmalı tarih yöntemiyle hazırlanabilecek çalışma konusu önerileri de sunulacaktır.

1. KARŞILAŞTIRMALI TARİH YÖNTEMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Theda Skocpol “Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi” başlıklı makalesinde Modern sosyolojinin kurucuları olarak görülen Alexis de Tocqueville, Karl Marx, Emile Durkheim ve Max Weber’in eserlerinin genellikle şu sorularla boğuştuklarını tespit eder:

- Öteki uygarlıklarla kıyaslandığında Avrupa ve ayrıca başka kesimleriyle kıyaslandığında Avrupa'nın bazı kesimleri neden daha dinamikti?
- Toplumsal eşitsizlikler, politik çatışmalar, ahlaki değerler ve insan yaşamları ekonomideki eşi benzeri görülmemiş değişikliklerden nasıl etkilendi?
- Sanayileşmekte olan kapitalist toplumlar bölünecek miydi, yoksa kendi üyeleri için yeni dayanışma ve tatmin türleri mi üreteceklerdi?
- Avrupa'daki genişlemenin etkisiyle dünyanın geri kalan kesiminde değişiklikler nasıl bir yol izleyecekti?³

Bu sorular, kuruculuğunu Marc Bloch ve Lucien Febvre'in üstlendiği “Annales Okulunun/Ekolünün” da meşgul olduğu konulardı. Pandoranın kutusu açılmış, “bütüncül tarih” yaklaşımıyla lider odaklı tarih anlatımından toplumun ve bireyin tarihine olan dönüşüm başlamıştı. Ayrıca derinlemesine bir konuyu ele almaktan ziyade bu yazarların merkeze koydukları Avrupa tarihini diğer toplumlarla da karşılaştırmamızın gerekliliği de ortadaydı. Bu anlamda tarihsel sosyoloji, karşılaştırmalı tarihin öncüsü olurken disiplinler arası çalışma bağlamında da aynı anlamda kullanılır olmuştur.

Ernest Gellner ise 1956 yılında yayımladığı “Tarih ve Sosyolojide Bireyciliğe Karşı Bütüncülük” başlıklı makalesinde Frankurt ve Annales Okullarının zaman içerisinde bireyi ve toplumu öne çıkaran yaklaşımlarına bir orta yol olarak şu savı ileri sürüyordu: “Kötü bir şekilde sosyal bilimciler tarafından yazılan ya

3 Ed.Theda Skocpol, Tarihsel Sosyoloji Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler, Çev: Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.1.

da söylenen cümlelerin konusunu birey, ünlü ya da karakter sahibi birisi değil aksine gruplar, kurumlar ve kültürler oluşturuyordu. İnsanlık için uygun olan çalışma ise insan toplulukları ve kurumlardır.”⁴ Bu yaklaşım bireyin toplum ve kurumlar içerisindeki rolüne odaklanarak tek bir kronolojik anlatımdan çıkılmasını tavsiye etmektedir.

Marc Bloch, 1924 yılında yazdığı “Avrupa Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihine Doğru” adlı makalesinde karşılaştırmalı yöntemi ilk kez açıklarken; “toplumlar arasındaki benzerliklerin ele alınması ile farklılıklarının ele alınması arasında, zaman ve mekân açısından komşu ülkelerin karşılaştırılması ve bu açılardan uzak ülkelerin karşılaştırılması ayırımına dikkat çekmekte ve tarihçilere bu yaklaşımların hepsini uygulamalarını tavsiye etmektedir.”⁵

Bu yaklaşımlar, eski geleneğin, tek çizgili zaman kavramı altında tek bir yönü ve tek taraflı sürekliliği olan yani yegâne bir “tarih”in olduğu savını da reddediyordu.⁶ Bunun yerine Iggers’in şu savı ileri sürüyordu: “Jacques Le Goff ortaçağ yıllarında dönemin ruhbanının zamanı ile tüccarının zamanını birbirinden ayırıyor veya Edward P. Thompson, gelişmekte olan sanayi kapitalizmi çağında, sanayi öncesi çağ ile sanayi çağının çatıştığını ileri sürüyordu. Başta etnik azınlıklar ve kadınlar olmak üzere, önceleri tarihsel hikayeye dâhil edilmeyen nüfusun çeşitli kesimlerinin istekleri, kimi zaman daha geniş bir hikayenin, ama sıklıkla da ondan kopuk, yeni yeni tarihlerin üretilmesine yol açmıştır.”⁷ Bu belki de “Tarih Tasarımı”nın yazarı R.G. Collingwood’un “Her nesil, tarihi kendi üslubuyla yeniden yazmalıdır.”⁸ şeklindeki ifadesinin metodolojik bir ifadesidir.

2. KARŞILAŞTIRMALI TARİH YÖNTEMİNİN TÜRLERİ VE UYGULANMASI

Tarihsel sosyolojide uygulanan karşılaştırmalı tarih yönteminin temellerinin John Stuart Mill (1806-1873) tarafından A System of Logic (Londra, 1843) isimli kitapta atıldığı kabul edilir.⁹ Mill bu kitabında karşılaştırmalı yönetime temel

4 Patrick Gardiner, **Theories Of History**, The Free Press, Londra, 1959, s. 489.

5 Peter Burke, **Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu**, Çev: Mehmet Küçük, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2002, s.47-48.

6 George G. Iggers, **Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**, Çev: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s.4.

7 Iggers, **A.g.e.**, s. 7.

8 R.G. Collingwood, **Tarih Felsefesi Üzerine Düşünceler**, Çev: Erol Özvar, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000, s.18.

9 A. Teyfur Erdoğan, Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi ve Eleştirisi, **Tarih ve Toplum Dergisi**, 2021 (Aralık) / Cilt: 11 / Sayı: 4, s. 162.

olacak iki kavram ortaya koymuştur: Uzlaşma Usulü (Method of Agreement) ve Farklılıklar Usulü (Method of Difference). İlk method benzerlikler, ikincisiyse farklılıklara odaklanır. Nedenselliklerin tespiti için özellikle farklılıklara eğilmek önem taşır.¹⁰

Karşılaştırmalı tarih yöntemi, Skocpol ve Somers'in ünlü tasnifiyle üçe ayrılır:¹¹

- Paralel Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi (Parallel Comparative History),
- Karşıtlıklara Yönelik Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi (Contrast of Contexts),
- Makro-Analitik Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi (Macro-Causal Analysis).

Charles Tilly de karşılaştırmalı tarihi daha sonra aşağıdaki dört kategoride sınıflandırmıştır:¹²

- Bireysel Karşılaştırmalar (Individualizing Comparisons),
- Karşılaştırmaların Evrenselleştirilmesi (Universalizing Comparisons),
- Farklılıkları Tespit Eden Karşılaştırmalar (Variation-finding Comparisons),
- Kapsamlı Karşılaştırmalar (Encompassing Comparisons).

Bu sınıflandırmalara dayanarak Van Den Braembussche, 1989 yılında beşli bir sınıflandırma daha yaparak yöntemin avantaj ve dezavantajlarını ortaya koymaya çalışmıştır.¹³ Mustafa Serdar Palabıyık tarafından tablo haline getirilen sınıflandırmanın tercümesi aşağıdaki gibidir:¹⁴

10 John Stuart Mill, **A System of Logic Ratiocinative and Inductive**, Londra, 1843, s. 431-433.

11 Theda Skocpol ve Margaret Somers, (1980). The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry, **Comparative Studies in Society and History**, (22), 2: 176-183.

12 (McMichael, 1990: 386)

13 Mustafa Serdar Palabıyık, Broadening the Horizons of the “International” by Historicizing it: Comparative Historical Analysis, **All Azimuth**, V.8, N.2, 2019, s. 312.

14 A. A. Van Den Braembussche, “Historical Explanation and Comparative Method: Towards a Theory of the History of Society”, **History and Theory**, 28, no. 1 (1989), s. 13-21

Karşılaştırmalı Tarih Türü	Karşılaştırma Nasıl Yapılır?	Avantajları	Dezavantajları	Örnek
Zıtlıklarla Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi	Her bir durumun benzersiz özellikleri ve durumlar arasındaki zıtlıklara odaklanılır.	(1) Farklılıkları sınıflandırmak kolaydır. (2) Geleneksel tarih yazımını sistematik hale getirir.	(1) Biraz betimleyicidir. (2) Kronolojiye sıkıca bağlıdır	Reinhard Bendix, <i>Work and Authority in Industry</i>
Genelleyici Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi	Durumlar arası farklılıklara odaklanılarak bir değişkenlik ilkesi inşa edilmeye çalışılır.	Sadece basit biçimde zıtlıklara odaklanmaz, aksine farklılıkların nasıl ortaya çıktığını anlamaya çalışır.	(1) Bazı zamanlar belirli durumlardaki özgünlüğü anlamakta başarısızdır. (2) Gerçekleşen olayların kaçınılmaz ve önlenemez olduğunu kavramakta fazlasıyla amaçsaldır.	Jeffery M. Paige, <i>Agrarian Revolution</i> .
Makro-analitik Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi	Gözlemlenen olguların neden-sonuç ilişkilerini araştırmak için anlaşma ve farklılık yöntemini kullanır.	Tarihi açıklama anlaşılır olduğu için kolayca tanınıp doğrulanabilir.	(1) Genellikle tek nedensellik tuzağına düşer. (2) Yanıtlama için yeterli kriterden yoksundur.	Robert Brenner, <i>Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe</i>

Kapsayıcı Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi	Bu türde incelenen olaylar, aralarındaki ilişkinin bütünü kapsayıcı olduğu bir ve aynı sitem içerisinde değişen noktalarda konumlanır.	Belirli bir zaman periyodunu aşan genel resim sunar ve farklı çağlara uzanır.	(1) Bir birimin sistem tarafından dikte edilen türde davranmasını tartışırken genellikle deterministtir. (2) Benzerlikler üzerinde görece fazla durulur.	Immanuel Wallerstein, The Modern World System
Evrenselleştirici Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi	Anlaşma metoduna dayanır, belirli olguları açıklamak için evrensel genellemeleri başarmaya çalışır. Bütün özel olayların evrensel safhayla ilişkisi olduğunu ileri sürer.	Tarihteki bir sürecin nasıl ve neden gerçekleştiğini açıklayan basit kanun benzeri ifadeler yaratır.	(1) Benzerlikler üzerinde aşırı durur. (2) Açıklayıcı olmaktan ziyade tanımlayıcıdır. (3) Evrensel mantıktaki geçişkenlikleri anlamakta başarısızdır.	W.W. Rostow, The Stages of Economic Growth.

James Mahoney, Charles Tilly'nin ortaya koyduğu “path dependency (patika bağıllığı)” kavramını karşılaştırmalı tarih için farklı bir yöntem olarak kavramsallaştırmıştır.¹⁵ Ayrıca geçmişteki benzer yolların benzer yerlere ulaşacağı, dolayısıyla da seçilen ülke ya da olayların kronolojileri karşılaştırılırken tıpkı bir trenin makas geçişi gibi geçiş yaptığı noktalara odaklanılması gerektiğinin altını çizmiştir.

Miroslav Hroch, karşılaştırmalı metodu tarihsel çalışma yapmanın en karmaşık yollarından birisi olarak tanımlar ve denetimsiz uygulanmasının birden fazla hataya ve yanlış anlaşılmaya sebep olabileceğini ileri sürerek uygulama için şu

15 James Mahoney, Path Dependence in Historical Sociology, **Theory and Society**, Cilt. 29, No. 4, (Ağustos 2000), s. 507-548.

dört sıralı işlemin gerekliliğini savunur:¹⁶

- a. Karşılaştırılacak nesne mümkün olduğu kadar açıklıkla tanımlanmalıdır,
- b. Karşılaştırma yöntemi uygulamasının amacı belirtilmelidir,
- c. Karşılaştırılacak nesnelere için kıstas oluşturulmalıdır.
- d. Karşılaştırma işleminin zamansal eksenle ilişkisine (yani mutlak anlamda tarihsel bir kronoloji içinde) açıklık getirilmelidir.

3. TÜRKİYE'DEKİ KARŞILAŞTIRMALI TARİH ÇALIŞMALARI VE AKADEMİK ALANA YANSIMALARI

Karşılaştırmalı tarih yöntemi alanında Türkçe literatürdeki ilk çalışmayı Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Nedim Yalansız yapmış ve 2009 yılında yayımladığı makalesinde Türkiye'de "karşılaştırmalı tarih" metodu üzerine yazılmış eser bulmanın zorluğuna dikkat çekmiştir. Yalansız, o gün için sadece üç eseri tespit edebilmiştir, onlar da; Ahmet Öncü'nün hazırladığı Sosyoloji ya da Tarih-İbn-i Haldun ve Mukaddime Üzerine Bir İnceleme (1993) adlı eserinin "Sonuç yerine ya da 'Mukaddime': Tarihsel Sosyolojiye Karşı Sosyolojik Tarih" başlıklı bölümü, Ferdan Ergut'un "Sosyal Bilimlerde Tartışma Ortamının Kurgulanması ve Tarihsel Sosyolojinin İmkânları" (Toplum ve Bilim, Sayı:91, Kış 2001-2002) adlı makalesi, İlhan Tekeli'nin Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek kitabında "Tarih ve Karşılaştırmalı Toplumsal Araştırmalar" başlıklı bölümüdür.¹⁷

Bu çalışmadan yaklaşık on (10) yıl sonra 2019'da yayımlanan bir makalede Gülsüm Tütüncü ve Neslihan Ünal, Türkiye'deki karşılaştırmalı tarihin durumunu tespit etmek için akademik çalışmalarını incelemişlerdir. Buna ilişkin olarak da YÖK "Ulusal Tez Merkezi" sayfasında yapılan tarama neticesinde toplam otuz (30) akademik çalışmaya ulaştıklarını belirtmişlerdir.¹⁸ Bu çalışmayı konu adı ile birlikte özetle de taradığımızda ise 1996-2021 yılları arasında Sosyal Bilimlerde toplam seksen yedi (87) teze ulaşabilmekteyiz. Fakat bu tezlerin dört (4) adedi metodolojiye ilişkin olduğu için, on dört (14) adedi ise özetlerinde "karşılaştırma-

16 Miroslav Hroch, **Avrupa'da Milli Uyanış Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi**, Çev: Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 44.

17 Yalansız, **A.g.e.**, s. 494.

18 Gülsüm Tütüncü ve Neslihan Ünal, "Karşılaştırmalı Tarih: Doğuşu, Gelişimi, Metodolojisi ve Türkiye'deki Durumu", **Al-Farabi International Journal on Social Sciences**, C. III, Sayı: 4, (Aralık 2019), s.87-88.

lı tarih”, “karşılaştırmalı tarihsel yöntem” vb. ibareler bulundurmalarına rağmen içeriklerinde yöntemin kriterlerine uygun içerikler bulunamadığından elenmiş ve toplam altmış dokuz (69) adet tezin “karşılaştırmalı tarih” yöntemi benimsenerek hazırlandığı tespit edilmiştir. Bu tezler¹⁹, aşağıdaki gibidir:

- Canay Şahin, A Comparative study of sharecropping system throughout the ages in the Ottoman Empire *Tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nda ortakçılığın karşılaştırmalı çalışması*, 1996. (YL, Tarih)
- Sayed Mansour Sayed Mortazavı, The boulevard as a tool in city planning
- Şehir planlamada bir araç olarak bulvar, 1997. (YL, Şehir ve Bölge Planlama)
- Kutlu Akalın, Reflections of power: A comparative study of carolingian and Byzantine fürstenspiegel *Gücün yansımaları: Karolenj ve Bizans nasihatnameleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma*, 1999. (YL, Tarih)
- Mustafa Kemal Milani, onstitutional revolutions: Iran (1906) and the Ottoman Empire (1908) compared *Anayasal devrimler: İran (1906) ve Osmanlı İmparatorluğu (1908) karşılaştırma*, 2002. (DR, Tarih)
- Ferište Baykan, Annals of change: A comparative study of two fourteenth-century English chronicles *Değişim yıllıkları: İki ondördüncü yüzyıl İngiliz kroniğinin karşılaştırmalı analizi*, 2003. (YL, Tarih)
- Ömer Erdemir, A comperative approach to National Protection Law (1940-1956) *Milli Koruma Kanunu'na karşılaştırmalı bir yaklaşım (1940-1956)*, 2004. (YL, Ekonomi)
- Yavuz Güçtürk, A comperative study of the Press Laws of 1909 and 1931 *1909 ve 1931 Basın Kanunlarının karşılaştırılması bir inceleme*, 2005. (YL, Tarih)
- Hasret Dikici Bilgin, Working street children in Turkey and Romania: A comparative historical analysis in the context of new poverty *Türkiye ve Romanya'da sokakta çalışan çocuklar: Yeni yoksulluk bağlamında karşılaştırmalı tarihsel bir inceleme*, 2006. (YL, Sosyoloji)
- Celal Metin, Türk modernleşmesi ve İran (1890-1936) *Turkish modernization and Iran (1890-1936)*, 2006. (DR, Tarih)

¹⁹ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2>, Erişim Tarihi: 30.12.2021.

- Muhammed Fazıl Baş, Power or the people: A comparison of the thoughts of Doğan Avcıoğlu and İdris Küçükömer regarding the intellectual climate of the 1960s *İktidar ya da halk: 1960'ların entelektüel iklimini dikkate alarak Doğan Avcıoğlu ve İdris Küçükömer'in düşüncelerinin bir karşılaştırması*, 2008. (YL, Tarih)
- Ayşe Ezgi Dikici, Obscure roots, solid foundations: A comparative study on the architectural patronage of Ottoman court eunuchs *Osmanlı saray hadımlarının yaptırdığı mimârî eserler üzerine karşılaştırmalı bir çalışma*, 2009. (YL, Tarih)
- Ali Emre Özsoy, Sendika ve siyaset ilişkisinin gelir dağılımına etkisi: Türkiye ve Batı Avrupa örnekleri *Impact of trade union and politics relationship on income distribution: Turkey and West Europe*, 2009. (DR, Ekonomi)
- Mesut Sert, Ulus devlet ve vergiler: Karşılaştırmalı tarihsel bir analiz *Nation state and taxes: Comparative historical analysis*, 2010. (DR, Ekonomi)
- Ali Özdeş Akyuva, Moore'un demokrasi kuramı açısından Latin Amerika deneyimlerinin incelenmesi *Analyzing the experiences in Latin America according to Moore's democracy theory*, 2010. (YL, Kamu Yönetimi)
- Mattia Bordignon, Forces of liberalism and conservatism in the nineteenth century: A comparative study on the Italian peninsula and the Ottoman Empire *19. yy'da liberal ve muhafazakâr güçler: Osmanlı İmparatorluğu ve İtalyan yarımadası ve Osmanlı İmparatorluğu üzerine karşılaştırmalı bir çalışma*, 2011. (YL, Tarih)
- Gülsüm Tütüncü Esmer, Türkiye ve İngiltere'de sendikacılığın gelişimi (1945-1980): Karşılaştırmalı bir inceleme *Development of trade unionism in Turkey and England (1945-1980): A comparative review*, 2012. (DR, Tarih)
- Şule Kılıç Yıldız, Byzantium between 'East' and 'West': perceptions and architectural historiography of the Byzantine heritage
- *Doğu ile Batı' arasında Bizans: Bizans mirasının algısı ve mimarlık tarihi yazımı*, 2013. (DR, Mimarlık)

- Neslihan Ünal, İzmir ve Selanik liman kentlerinin gelişim süreçlerinin karşılaştırmalı analizi (1650-1750) *Comparative development process study of port cities İzmir and Salonica (1650-1750)*, 2013. (DR, Tarih)
- Ayşe Üçer, Küresel krizler ve hegemonya ilişkisi *Global crises and hegemony relation*, 2013. (YL, Sosyoloji)
- Metin Yücekaya, Ibn Khaldun's conception of dynastic cycles and contemporary theories of international system change: A comparative assessment *İbn-i Haldun'un hanedanlar döngüsü kavramı ve çağdaş uluslararası sistem değişimi teorileri: Karşılaştırmalı bir analiz*, 2014. (YL, Uluslararası İlişkiler)
- Cem Özdemir, Toplumsal sınıflar ve Türkiye'de işçi sınıfının kimliksel bölünmesi *Social classes and division of working class on the basis of cultural identities in Turkey*, 2015. (YL, Sosyoloji)
- Uygur Karaca, Comparing urban occupational structures from the Ottoman Empire to the Turkish Republic with Imperial Russia to the USSR *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne, Rus İmparatorluğu'ndan SSCB'ye şehirselsel meslek yapıları üzerine bir karşılaştırma*, 2015. (YL, Tarih)
- Ece Tunca, Three capitals, five hospitals: A comparative study of early Ottoman and late Byzantine hospitals *Üç başkent beş hastane: Erken dönem Osmanlı ve geç dönem Bizans hastaneleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma*, 2015. (YL, Sanat Tarihi)
- Bahar Arslan, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet (1908-1923) Tarihsel, ideolojik ve olgusal bir karşılaştırma *The second constitutional era and the republic (1908-1923): an historical, ideological and phenomenological comparison*, 2016. (DR, Doktora)
- Kerem Gabriel Öktem, Pathways to universal social security in lower income countries: Explaining the emergence of welfare states in the developing world *Kalkınmakta olan dünyada refah devletinin oluşumu*, 2016. (DR, Siyasal Bilimler)
- Hatice Seda Şenvarıcı, The comparison of the political institutionalizations between The Ottoman Empire at the reign of Sultan Süleiman the magnificent and The Mughal Empire at the reign of Akbar Shah *Muhteşem Süleymen Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyasal*

kurumsallaşmaların Ekber Şah Döneminde Babür İmparatorluğu'ndaki siyasal kurumsallaşmalar ile kıyaslanması, 2016. (YL, Tarih)

- Melih Özhan, Ulus inşa süreci bağlamında Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye örnekleri *The United States of America and Turkey examples about nation building period*, 2016. (DR, Tarih)
- Doğu Durgun, Breaking the rifles: Conscientious objection to military service in Turkey and in İsrail *Silahları kırmak: Türkiye ve İsrail'de askerlik hizmetine vicdani ret*, 2017. (DR, Doktora)
- Selahattin Özkan, Ortaçağ'da iki dini fetih: İskandinavya'da Hıristiyanlığın Hindistan'da İslamiyet'in yayılması *Two religious conquests at the Middle Ages: Christianization of Scandinavia and İslamization of India*, 2017. (DR, Tarih)
- Cemal Dursun, Karşılaştırmalı hukukta rödovans sözleşmesinin tarafları, konusu, hukuki niteliği ve geçerliliği *Royalty agreement's parties, subject-matter, legal characteristics and validity in comparative law*, 2017. (DR, Hukuk)
- Hakan Gülerce, Modernite ile karşılaşmada hıristiyanlığın kendini yeniden üretimi *Self-reproduction of christianity encountering modernity*, 2017. (DR, Sosyoloji)
- Ergenekon Savrun, 1960 ve 1974 yılları arasında Türkiye ve İngiltere'nin karşılaştırmalı Kıbrıs politikaları *Turkey's and England's comparative Cyprus policy between 1960 and 1974*, 2017. (DR, Tarih)
- Anıl Gürbüz Türk, Social housing policy and the welfare regime in Turkey: A comparative perspective *Türkiye'de sosyal konut politikası ve refah rejimi: Karşılaştırmalı perspektif*, 2017. (YL, Kamu Yönetimi)
- Serdar Subay, XIX. yüzyılda Japonya ve Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarının karşılaştırmalı analizi *Comparative analysis of the modernizational efforts of Japan and the Ottoman Empire in the 19th century*, 2017. (YL, Tarih)
- Nageb Ashour A. Elgandouz, Alâkatü'l-Amâziğ fi Libyâ bi'l-Arab fi'l-kuruni'l-hicriyyeti's-sâliseti'lûlâ: 'Dirâsetün tahliliyyetün mukarenetün bi'l-vâkı'l-hâzır' *Hicri ilk üç asırda Libya'da Berberi-Arap ilişkileri: 'Günümüz ile karşılaştırmalı bir çalışma*, 2017. (YL, Uluslararası

İlişkiler)

- İslam Kavas, Selçuklularda ve Normanlarda veraset: Karşılaştırmalı bir yaklaşım *Accession in Seljuks and the Normans: A comparative approach*, 2017. (DR, Tarih)
- Kadir Aydın Gündüz, Moving beyond a minimal democracy: A comparative analysis of reform episodes in non-consolidated democracies of Turkey, Mexico and the Philippines *Minimal demokrasinin ötesine geçmek: Türkiye, Meksika ve Filipinler'in sağlamaşmamış demokrasilerindeki reform olaylarının kıyaslamalı analizi*, 2017. (DR, Uluslararası İlişkiler)
- Bülent Akkuş, 'Lübnanlı olmak' ile 'Ermeni kalmak' arasında: Kimlik inşası sürecinde Lübnan Ermenileri '*Becoming Lebanese*' versus '*Remaining Armenian*': *The process of identity construction of Lebanese Armenians*, 2018. (DR, Uluslararası İlişkiler)
- Maged Yahya Mujahed Lajah, 16. yüzyılda Yemen ve Hicaz eyaletleri ekonomik durum (Karşılaştırmalı inceleme) *The economic situation of Yemen and Hijaz provinces in the 16th century (Comparative study)*, 2018. (YL, Tarih)
- Sonnur Aktay, Sovyet Döneminde yeradbilim: Kuramlar ve alan örneklemeleri *Toponymy in the Soviet Period: Theories and area sampling*, 2018. (YL, Batı Dilleri ve Edebiyatı)
- Salma Mohamed Musa Hamad, Political parties and the dilemma of nation-building in Sudan *Siyasi partiler ve Sudanda devletin temelindeki kriz*, 2018. (YL, Uluslararası İlişkiler)
- Gizem Bolat, 1929 ve 2008 ekonomik krizlerinden sonra Almanya ve yükselen aşırı sağ *Germany and the rising far-right after the economic crisis of 1929 and 2008*, 2018. (YL, Siyasal Bilimler)
- Recep Bölük, Köl Tigin yazıtı'nın Çin kaynakları ile karşılaştırmalı olarak araştırılması
- *A study on the Köl Tigin inscription in comparasion with the Chinese sources*, 2018. (YL, Tarih)
- Seid Ahmed Mohammed, Toplum devlet modernleşme: Türkiye ve Etiyopya'nın karşılaştırmalı tarihi *Society, state and modernization: A comparative history of Ethiopian and Turkish modernization*, 2018. (DR,

Tarih)

- Ahmet Murat Kadioğlu, Karşılaştırmalı tarih perspektifinden Osmanlı Japon askeri modernleşmesi (1870-1910) *Ottoman-Japan military modernisation from comparative historical perspective (1870-1910)*, 2018. (YL, Tarih)
- Cihangir Bünyamin Aksakal, İslamcı hareketlerin Mısır siyasetindeki yeri: Müslüman Kardeşler örneği *The role of Islamic movements in Egyptian politics: The case of the Muslim Brotherhood*, 2018. (DR, Siyasal Bilimler)
- Ramazan Hakan Arslanbaba, ‘Augustus (MÖ 27-ms 14) ve Diocletianus (284-305) dönemleri idari, ekonomik ve sosyal reformlarının incelenmesi ve iki dönemin karşılaştırması’
- ‘*Research on administrative, economic and social reforms of Augustus (bc 27–ad 14) and diocletianus (Ad 284–305): Comparison of the reigns*’, 2018. (YL, Tarih)
- Nazan Aydoğdu, Karahanlı ve Gazneli devletlerinin teşkilat yapısının karşılaştırması *Comparison of the organization structure of the state Karakhanid and Ghaznevid*, 2018. (YL, Tarih)
- Sevgi Erdoğan, Baltık mimarisi etkisinde Kars (Batum örnekleriyle karşılaştırmalı) *Under the influence of Baltic architecture Kars (Comparative Batum samples)*, 2018. (YL, Sanat Tarihi)
- Sultan Zengin, 18. Yüzyıl İngiliz aydınlanmasında antik dönem vurgusu: Hume ve Epikür karşılaştırması *Ancient era emphasis in 18th century on English enlightenment: Comparison of Hume and Epicur*, 2018. (YL, Tarih)
- Tolga Öztürk, Karşılaştırmalı harp tarihi: Napolyon karşısında Rus savunması ve İstiklal Savaşı’nda Türk direniş-i *Comparative military history: Russian defence against Napoleon and the Turkish resistance in the Independence War*, 2019. (YL, Tarih)
- Zinat Abdyldeeva, Orta Asya jeopolitiği ve jeoekonomisinde Kırgızistan’ın yeri *The place of Kyrgyzstan in geopolitics and geoeconomics of the Central Asia*, 2019. (YL, Uluslararası İlişkiler)
- Mustafa Malhut, I. Meşrutiyet’ten II. Meşrutiyet’e Osmanlı-İngiliz iliş-

- kileri (1876-1914) *Ottoman-British relations: From the First Constitutional Period to the Second Constitutional Period (1876-1914)*, 2019. (DR, Tarih)
- Ayhan Onur Kutlu, Exploring recipes for higher female labour force participation in Turkey: Insights from Southern Europe with a qualitative comparative analysis *Türkiye’de daha fazla kadın işgücü katılımına yönelik çözümleri keşfetmek: Karşılaştırmalı nitel analiz ile Güney Avrupa’dan dersler*, 2019. (YL, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)
 - Mutlu Sesli, İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye’de Laiklik Uygulamaları: Karşılaştırmalı bir analiz *In England, France, the United States and Turkey secularism Practices: A Comparative analysis*, 2019. (DR, Kamu Yönetimi)
 - Cem Akın, Düyun-u umumiyyeden yapısal uyuma: Osmanlı ile Türkiye’de finansal sistemin gelişimi ve kamu maliyesi *From the Ottoman public debt to structural adjustment programs: Development of the financial system and public finance in Turkey*, 2019. (DR, Maliye)
 - Ali Doruk Kahraman, Tarihte Rum ateşi: kökenleri, bileşimi, gelişimi ve kullanımı *Greek fire in history: Its origins, composition, development and uses*, 2019. (YL, Tarih)
 - Eusebio Andre Pedro, Modernleşme sürecinde Türkiye ve Mozambik: İktidar, kültür ve kalkınma sorunu (1890-2015) *Modernization process in Turkey and Mozambique: Power, culture and development problems (1890-2015)*, 2019. (DR, Tarih)
 - Eylem Akyüz, Erythrai Cennettepe Roma ve Erken Bizans Dönemi kandilleri *Roman and Early Byzantine Lamps from Cennettepe at Erythrai*, 2019. (YL, Arkeoloji)
 - Francesca Mari, Gender and nation: A comparative analysis of state policies on gender in Turkey and Italy during the interwar period (1923-1938) *Toplumsal cinsiyet ve ulus: İki savaş arası dönemde Türkiye’de ve İtalya’da devletin toplumsal cinsiyet politikalarının karşılaştırmalı bir analizi (1923-1938)*, 2019. (YL, Uluslararası İlişkiler)
 - Motasem Abuzaid, Ramifications of unwarranted statehood: tribe, sect, and social power in Syria and Iraq *İstenmeyen devlet olmanın ramifikasyonları: Suriye ve Irak’Sta kabile, mezhep ve sosyal güç*,

2020. (YL, Sosyoloji)

- Osman Akhan, Türkiye, ABD ve Rusya lise tarih programlarının ve ders kitaplarının karşılaştırılması (Soğuk savaş dönemi örneği) *Comparing the history curriculums and coursebooks at high school level in Turkey, the USA and Russia: (Case of cold war period)*, 2020. (DR, Tarih Eğitimi)
- Sedat Çobanoğlu, Rusya Federasyonu'nda toprağa dayalı örgütlenme ve yönetimlerarası ilişkiler *Territorial organization of state and intergovernmental relations in Russian Federation*, 2020. (DR, Kamu Yönetimi)
- Thergill Kim Kim, Encounters with neoliberal globalization: South Korea and Turkey in comparative perspective *Neoliberal küreselleşme sürecinde Güney Kore ve Türkiye: Karşılaştırmalı bir analiz*, 2021. (DR, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)
- Ömür Yanar, Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının dönüşüm süreçlerinin idari, ekonomik ve sosyal yapı bakımından karşılaştırmalı analizi (1580-1699) *The comparative analysis of the transformation processes of the Ottoman and Spanish Empires in terms of administrative, economic and social structure (1580-1699)*, 2021. (DR, Tarih)
- Tuğçe Kırmacı, Politicization, radicalization and moderation: The construction of repertoires of action in Turkish and Tunisian Islamist youth *Siyasallaşma, radikalleşme ve ılımlılık: Türk ve Tunus İslamcı gençliğinde eylem repertuarlarının inşası*, 2021. (YL, Siyaset Bilimi)
- Muhammed Fatih Karakaya, Bir toplumsal ilişki biçimi olarak borçla satın alma: Tarihsel ve mikro-sosyolojik bir inceleme *Buying on credit as a social relation form: A historical-and micro-sociological analysis*, 2021. (DR, Sosyoloji)
- Kadir Yiğit Büyükbayram, Kalkınmacı devlet uygulamalarının karşılaştırmalı tarihsel bir analizi: İngiltere, ABD, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Brezilya *A comparative historical analysis of developmental state practices: UK, USA, Japan, South Korea, Taiwan and Brazil*, 2021. (YL, Sosyoloji)
- Mohammed Endris Ali, Compromised revolution: Framing processes of the Ethiopian Revolution and its impacts on subsequent social movements *Feragat edilmiş devrim: Etiyopya Devriminin anlamlandırılması süreci ve müteakip sosyal hareketler üzerindeki etkisi*, 2021. (DR, Siyaset ve Sosyal Bilimler)

Bu tezlerin alanlarına baktığımızda sosyal bilimlerin pek çok dalında hazırlanmış olduklarını görmekteyiz. Bu da tarihin diğer bilimlerle olan ilişkisinden ortaya çıkmaktadır. Z.V.Togan, tarihin ilişki içerisinde olduğu bu bilim dallarını; arkeoloji, coğrafya, etnografya, antropoloji, dilbilim, iktisat ve sosyoloji olarak sınıflandırmıştı.²⁰ Yapılan çalışmalardan da görüldüğü gibi her ne kadar anabilim dalları farklı olsa da “karşılaştırmalı tarih” yöntemi pek çok sosyal bilim dalında kendisine uygulama alanı bulabilmiştir. Ayrıca elde edilen sayılardan anlaşıldığı kadarıyla özellikle 2016 yılı sonrasında bu tür çalışmalara olan ilgi giderek artmakta ve yönetsel olarak gelişmektedir.

4. KARŞILAŞTIRMALI TARİH ALANINDA BAZI ÖRNEK ÇALIŞMALAR

Karşılaştırmalı tarih, her ne kadar metodolojik olarak Avrupa’da 20’nci asırda ortaya çıkmış olsa da: İbn-i Haldun (1332-1406), Giambattista Vico (1668-1744), Voltaire (1694-1778), Adam Smith (1723-1790), Alexis de Tocqueville (1805-1859), Karl Marx (1818-1883), Émile Durkheim (1858-1917), Max Weber (1864-1920), Arnold J. Toynbee (1889-1975) ve Immanuel Wallerstein (1930-2019) gibi isimlerin eserlerinde ilk nüveleri oluşmaya başlamıştır.²¹

Türk-Osmanlı tarih literatüründe de karşılaştırmalı tarih yöntemini çalışmalarında prototip düzeyde kullanan Ahmet Refik, Akdes Nimet Kurat, Ömer Lütfü Barkan gibi isimler olmuştur.²² Bunların dışında özellikle M. Fuat Köprülü’nün yazdığı “Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri” adlı eserde Bizans’tan Osmanlılara geçtiği iddia edilen vergi sistemi, tımar sistemi, vergi sistemi, ordu teşkilatı, bürokrasi ve saray adetleri gibi pek çok konuyu karşılaştırma konusu olarak belirlemiştir. Eserin karşılaştırmalı tarih yöntemine göre eksik yanı ise çift yönlü benzerlik ve farklılıklardan ziyade tek taraflı etkileyen faktörler ele alınmıştır.

Son dönem tarihçilerinden Halil İnalcık’ın bazı eserlerinde de karşılaştırmalı tarih yönteminin uygulamaları görülmektedir. İnalcık’ın Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi adlı eserindeki “İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, “Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü”, “Osmanlılar’da

20 Zeki Velidi Togan, **Tarihte Usul**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981, s.19-13.

21 Erdoğan, **A.g.e.**, s. 161.

22 Kayhan Atik, Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Yöntem: Karşılaştırmalı Tarih, **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 16, 2014, s. 276-277.

Batıdan Kültür Aktarması Üzerine” adlı makaleleri buna örnek teşkil eder.²³

Karşılaştırmalı tarih yöntemini eserlerinde bu metodun kriterlerine en çok yaklaşım ve bu anlamda örnek bir eser sunan da kuşkusuz Barrington Moore, Jr.’dır. Yazar, “Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü” başlıklı eserinde; İngiltere, Fransa, Amerika, Çin, Japonya ve Hindistan gibi ülkelerdeki farklı siyasi-kültürel koşullar ve değişkenlerin kendi toplumsal sistemlerini nasıl şekillendirdiğini belirlemeyi amaçlamış ve bu ülkelerdeki kapitalist demokrasinin devrime dayanan köklerinin tarihini incelemiştir. Moore, bu kitabında karşılaştırmalı tarih yönteminin tarifini ve hangi hallerde kullanılmasının sosyal bilimlere daha faydalı olacağını da aşağıdaki paragrafta açıklamaktadır.²⁴

“Belirli bir ülke tarihini anlamaya çalışırken, karşılaştırmalı bir bakış açısını benimsemek, çok faydalıdır ve fakat bazen de yepyeni sorular sormaya neden olabilir. Böyle bir yaklaşımın başka faydaları da vardır. Karşılaştırmalar, kabul edilmiş tarihsel açıklamaların geçersiz sayılabılmesinin ilk ipuçlarını verebilir. Aynı şekilde, karşılaştırmalı yaklaşım, bizi yeni tarihsel genellemelere de götürebilir. Aslında bu yaklaşımlar belirli bir düşünsel sürecin parçalarıdır. Ayrıca bu tür bir çalışmanın, birbirinden bağımsız, ilginç bazı olayları bir araya getirmenin de ötesine gitmesini sağlar. Mesela Hint köylülerinin on dokuzuncu ve yirminci asırlar boyunca en az Çinli köylüler kadar maddi sıkıntı içinde yaşamalarına rağmen, kapsamlı bir devrimci eylem yapamamalarını görmek insanı, bu iki toplumda olup bitene getirilen geleneksel açıklamalara şüpheyle bakmaya yöneltir ve genel bazı sebepler bulma umuduyla, başka toplumlardaki köylü ayaklanmalarını hazırlayan etmenleri tespit edebilmek için uyanık olmaya iter. Ya da bir başka deyişle on dokuzuncu asır ile yirminci asrın başı Almanya’ında tarım ve endüstri elitleri arasında kurulan ittifakın, o çok tartışılmış olan ‘demir ile çavdarın evliliği’ nin demokrasi üstünde yıkıcı sonuçlar doğurduğunu öğrendikten sonra insanın, demir ile pamuk arasında kurulan benzeri bir evliliğin ABD’de İç Savaş’ın patlak vermesini neden önleyemediğini sorası gelir. Böylece çağdaş batı demokrasisinin kurulmasına elverişli ve elverişsiz ittifakların tayin edilmesi yolunda ileri bir adım atılmış olur. Fakat, karşılaştırmalı çözümlerinin belirli örnekler üzerinde ayrıntılı incelemeler yapmanın yerini tutamayacağı da açıktır.”

23 Atik, A.g.e., s. 277.

24 Barrington Moore Jr, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, Çev: Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel, Verso Yayıncılık, Ankara, 1989, s. 2-3.

Modernleşme olgusunu ele alan Cyrill Edwin Black'in "Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri" adlı çalışması Türkçe'ye de çevrilmiş olan karşılaştırmalı yöntem açısından önemli bir çalışmadır. Charles Tilly'nin "Avrupa'da Devrimler 1492-1992" başlıklı kitabı da Felemenkler, Balkanlar, Britanya, Fransa, Rusya ve komşularındaki devrimlerin durumunu ve dönüşümünü karşılaştırmalı olarak inceler. Theda Skocpol'ün, "Devletler ve Toplumsal Devrimler" isimli çalışması da 1789 Fransız Devrimi, 1917 Rus Devrimi ve 1911 Çin Devrimini karşılaştırırken; devrimci bir durumun ortaya çıkışında uluslararası devletler sisteminin köylülüğün rolü üzerinde durmaktadır. Devrimlerin karşılaştırıldığı bir diğer örnek de Ellen Kay Trimmer'in "Tepeden İnmece Devrimler: Japonya, Türkiye, Mısır ve Peru" isimli çalışmasıdır. Miroslav Hroch'un "Avrupa'da Milli Uyanış Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi" başlıklı eseri de Kuzey Avrupa milliyetçiliklerini kuramsal bir çerçeveye oturtmaya çalışarak karşılaştırmada bulunmuş ve alanda örnek bir çalışma ortaya koymuştur. Albert Hourani de "Arap Halkları Tarihi" adlı eserinde Arap halklarını dinin gündelik hayata olan etkileri, kentleşme ve uluslaşma temelinde karşılaştırmıştır. Arnold J. Toynbee'nin "Dünya, Batı ve İslam" adlı çalışması da medeniyet bağlamında karşılaştırmalı yöntemi uygulamıştır. Eric Hobsbawm ise "Devrim Çağı (1789-1848)", "Sermaye Çağı (1848-1875)", "İmparatorluklar Çağı (1875-1914)" ve "Aşırılıklar Çağı (1914-1991)" başlıklı kitaplarında modernleşme bağlamında Avrupa devletlerini dikey karşılaştırma yoluyla ele almıştır. Farklı bir çalışma Ahmet T. Kuru tarafından "Pasif ve Dışlayıcı Laiklik ABD, Fransa ve Türkiye" adıyla yayınlamış ve bahsi geçen üç ülkedeki laiklik uygulamalarını tarihsel olarak karşılaştırmıştır. Son dönemde ekonomi alanında yayımlanan önemli bir çalışma da Daron Acemoğlu ve James A. Robinson tarafından kaleme alınan "Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri" adlı eserdir. Söz konusu eserde aynı coğrafyayı ve benzer tarihsel gelişimi tecrübe eden farklı ülkelerdeki iktisadi farklılıkların sebebi araştırılmaktadır. Ayrıca Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü kurucularından Dr. Mehmet Kayıran'ın 1989 yılında yayımladığı "16 Ağustos 1838 Tarihli Türk-İngiliz Ticaret Antlaşması ile 29 Nisan 1861 Tarihli Türk Fransız Ticaret Antlaşması ve Karşılaştırılması" başlıklı çalışması da karşılaştırmalı tarih yöntemiyle iktisadi anlaşmaları inceleyen akademik bir makale örneği sunar.

5. KARŞILAŞTIRMALI TARİH ALANINDA ÇALIŞILABİLECEK ÖRNEK KONULAR

Dünya’da ve Türkiye’de yapılan çalışmalardaki karşılaştırmalı tarih uygulamalarına baktığımızda tarihten sosyolojiye, mimarlıktan dinler tarihine farklı alanlarda karşılaştırmalar yapıldığını görmekteyiz. Benzer şekilde çalışma konusu zenginliğinin de zaman içerisinde arttığını “YÖK Tez” taramalarından da tespit edebilmekteyiz. İşte bu noktada karşılaştırma kriterleri oluştururken benzerlikler mi, farklılıklar mı öne çıkarılmalı ayrıca dikey hiyerarşik kronolojik yöntem mi, yatay eşzamanlı karşılaştırmalar mı yapacağız gibi sorular karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada konu seçimi önem kazanmaktadır. Aşağıda bu noktada çalışılabilecek konu örnekleri sunulmaya çalışılmıştır:

- Milliyetçilik

Alman Etnik Milliyetçiliği X Fransız İradi Milliyetçiliği

Amerikan İradi Milliyetçiliği X Fransız İradi Milliyetçiliği

Türk Etnik Milliyetçiliği X Türk İradi Milliyetçiliği

Amerikan Teritoryel Milliyetçiliği X Türk Anadoluculuğu

Kuzey Amerika X Kanada X Güney Amerika Milliyetçilikleri

Kuzey Avrupa Milliyetçilikleri

Rus Milliyetçiliği X Çin Milliyetçiliği

SSCB Sonrası Türki Devletler Milliyetçilikleri

Fransa ve İspanya’daki Ayrılıkçı Milliyetçilikler

İspanya X Portekiz Milliyetçilikleri

Balkan Milliyetçilikleri ve İlkçi Bir Yaklaşım: İlliryacılık

İngiliz Devletleri Milliyetçilikleri

- Modernizm

Fransız Modernizmi X Alman Modernizmi

Japon Modernizmi X Türk Modernizmi

Rus Modernizmi X Osmanlı Modernizmi

ABD X Çin Modernleşmesi

İtalya X Yunanistan Modernleşmesi

- Göç

Afrika ve Amerikan Kıtasına İlk Göçler

Amerikan Kıtasına İspanyol, Portekiz Göçleri

Amerika Kıtasına İlk Koloni Göçleri ve İskandinav Göçleri

İspanyol ve Portekiz Göçleri

Levanten Göçleri

II. Dünya Savaşı Sonrası Almanya'dan Dış Göçler

Afrika Kıtasından Avrupa'ya Göçler

I. Dünya Savaşı Sonrası Mübadele Göçleri

21'inci Yüzyıl Ortadoğu'dan Batı'ya Yapılan Göçler

- Kolonileşme ve Ekonomik Dönüşümler

Ortaçağ Çitleme Hareketleri

Endüstri (Buhar) Devrimi X Pamuk (Çırcır) Devrimi

Osmanlı Tımar ve İltizam Sistemi

Avrupa Feodalizmi X Amerikan Plantasyon Sistemi

Asya X Avrupa Tarzı Üretim Sistemi

Avrupa Ülkelerinin Afrika Kolonizasyonları

1929 Ekonomik Buhranı ve Farklı Ülkelerdeki Yansımaları

Kuzey ve Güney Amerika'daki Ekonomik Farklılaşmanın Sebepleri

Çin ve Japon Ekonomilerinin Kapitalist Farklılaşmaları

- Ordular, Savaşlar ve Muharebeler
 - Yunan Kent Devletleri Meydan Savaşları
 - Haçlı Savaşları
 - Roma Falanks Sistemi ve Mızrak Türleri
 - Avrupa 100 yıl ve 30 Yıl Savaşları
 - İslamın Yayılması İçin Yapılan Savaşlar
 - Tüfek ve Topun İcadı ve Etkileri
 - İspyonaj ve İstihbarat Örgütlerinin Savaşlardaki Rolü
 - Amerikan İç Savaşı X Bağımsızlık Savaşı
 - I. Dünya Savaşı X II.Dünya Savaşı Teknolojileri/Taktikleri/Ordu Teşkilatları

Ayrıca pek çok ülkede yaşanan bağımsızlık hareketleri, isyan hareketleri, kadın hareketleri, endüstrileşme, anayasal hareketler, kentleşme, eğitim tarihi, spor tarihi, otoriter veya ideal tip yönetimler ve liderler, edebi ve sanatsal akımlar gibi sayısız olgu, olay ya da kurumlar karşılaştırmalı tarihin konusunu teşkil edebilir. Burada önemli olan karşılaştırmanın konusunu, kriterlerini ve kronolojiyi senkronik olarak tespit edebilmek ve derinlemesine çalışmaların yanı sıra bu yöntemle de konuların kavramsallaştırmasına katkı sağlayabilmektir.

SONUÇ

Karşılaştırmalı tarih yönteminin, tarihsel sosyolojiden dönüşümünün ve 20'nci yüzyılda önce Avrupa'da ardından da ABD'de ilgi bulması sosyal bilimler açısından oldukça önem taşımaktaydı. Yönteme olan ilk başlardaki entelektüel ilgi, giderek pratikte de kullanılmasına yol açmıştır.

Dünyadaki önemli örneklerin yanı sıra Türkiye'de de kitap, makale ve tez olarak karşılaştırmalı yöntem kullanılır hale gelmiştir. Bu yöntemin, tarihi çalışmalarda derinlemesine analizin yerine kolay kolay geçemeyeceği muhakkaktır. Burada yönteme yapılabilecek en temel eleştirilerden birisi de konulara bütüncül bakma gerekliliğinden ortaya çıkabilecek indirgemeci yaklaşımdır. Bu noktada

hem tarihin (ya da konusunu tarihten alan herhangi bir sosyal bilimin) hem de sosyolojinin çalışma konularına yenilikçi ve kavramsal açıklamalar getirebilmek önem taşımaktadır. Bu yüzden karşılaştırmalı tarih çalışmalarının ülkemizde ve dünyada yaygınlaşması özellikle iletişim çağında pek çok kültürü eş zamanlı anlayabilme bakımından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAP

- Acemoğlu, Daron ve Robinson, James A., *Ulusların Düşüşü*, Çev: Faruk Rasim Velioğlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.
- Black, Cyrill Edwin, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Çev: Fatih Gümüş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986.
- Burke, Peter, *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, Çev: Mehmet Küçük, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2002.
- Collingwood, R.G., *Tarih Felsefesi Üzerine Düşünceler*, Çev: Erol Özvar, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000.
- Gardiner, Patrick, *Theories Of History*, The Free Press, Londra, 1959.
- Hobsbawm, Eric, *Devrim Çağı (1789-1848)*, Çev: Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 2008.
- Hobsbawm, Eric, *Sermaye Çağı (1848-1875)*, Çev: Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 2009.
- Hobsbawm, Eric, *İmparatorluk Çağı (1875-1914)*, Çev: Vedat Aslan, Dost Kitabevi, Ankara, 2013.
- Hobsbawm, Eric, *Aşırılıklar Çağı (1914-1991)*, Çev: Yavuz Alogan, Sarmal Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Hroch, Miroslav *Avrupa'da Milli Uyanış Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, Çev: Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Iggers, George G., *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*,

- Çev: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kuru, Ahmet T., *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik ABD, Fransa ve Türkiye*, Çev: Eylem Çağdaş Babaoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mill, John Stuart, *A System of Logic Ratiocinative and Inductive*, Londra, 1843.
- Moore, Barrington Jr., *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*, Çev: Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel, Verso Yayıncılık, Ankara, 1989.
- Skocpol, Theda, *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, Çev: S. Erdem Türközü, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- Skocpol, Theda (Ed.), *Tarihsel Sosyoloji Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, Çev: Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- Tilly, Charles, *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, Çev: Füsun Turcan Elmasoğlu, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Togan, Zeki Velidi, *Tarihte Usul*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.
- Toynbee, Arnold J., *Dünya, Batı ve İslam*, Çev: Abdullah Zerrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002.
- Trimberger, Ellen Kay, *Tepeden İnmeci Devrimler / Japonya, Türkiye, Mısır, Peru*, Çev: Mehmet Fatih Uslu, Gaye Kitabevi, İstanbul, 2003.

MAKALE

- Atik, Kayhan, Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Yöntem: Karşılaştırmalı Tarih, "Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi," Cilt: 5, Sayı: 16, 2014.
- Erdoğan, A. Teyfur, Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi ve Eleştirisi, "Tarih ve Toplum Dergisi", 2021 (Aralık) / Cilt: 11 / Sayı: 4.
- Kayıran, Mehmet, "16 Ağustos 1838 Tarihli Türk-İngiliz Ticaret Antlaşması ile 29 Nisan 1861 Tarihli Türk Fransız Ticaret Antlaşması ve Karşılaştırılması", Anadolu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 2, No. 1, Ocak 1989.
- Mahoney, James, Path Dependence in Historical Sociology, Theory and Society, Cilt. 29, No. 4, (Ağustos 2000).
- Palabıyık, Mustafa Serdar, Broadening the Horizons of the "International" by Historici-

zing it: Comparative Historical Analysis, All Azimuth, V.8, N.2, 2019.

Skocpol, Theda ve Somers, Margaret, The Uses of Comperative History in Macrosocial Inquiry, Comparative Studies in Society and History, (22), 1980.

Tütüncü, Gülsüm ve Ünal, Neslihan, “Karşılaştırmalı Tarih: Doğuşu, Gelişimi, Metodolojisi ve Türkiye’deki Durumu”, Al-Farabi International Journal on Social Sciences, C. III, Sayı: 4, (Aralık 2019).

Yalansız, Nedim, Karşılaştırmalı Tarih: Tarih Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(9), 2009.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2>, Erişim Tarihi: 30.12.2021.

4. Bölüm

GÖRSEL KÜLTÜRÜN BİR PARÇASI OLARAK REKLAMLARDA MİZAHIN YERİ

Dr. Yeliz YAPICIOĞLU AYAZ ²⁵

GİRİŞ

Görsel kültür ekseninin yapıtaşını insanların görme duyusu oluşturmaktadır. Görsel kültür bağlamında nesnelere veya objelere bakarak anlamlandırılabilir ve yorumlanabilmektedir. Çitçi “Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir. Ne var ki başka bir anlamda da görme sözcüklerden önce gelmiştir. Bizi çevreleyen dünyada kendi yerimizi görerek buluruz.” (2009:4). Bu kapsamda dünyayı anlamlandırmada görme duyusu yaşamsal bir öneme sahiptir. Mirzoeff (1999:3) ise görsel kültürün kavranmasında teknolojik araçlar ve aygıtların önem taşıdığına altını çizmiştir. Görülen şeylerin görsel kültür çerçevesinde değerlendirilmesinde kültürün nerede yer teşkil ettiği konusu çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır. Kültür insanın ürünüdür, insanların ürünü olan toplumun yapıtaşı bireylere kimlik verir, kendilerini tanımlamalarını sağlamaktadır. Her toplumun kendine ait bir kültürü olmasından ötürü görsel kültür kültürüne göre çeşitlilik göstererek, farklı açılardan değerlendirilebilmektedir. Kültür insanlığın geçmişinden beri şekillenen ve şekillenmekte olan bir yapıdır dolayısıyla kültürün insanların yaşadıkları toplumları anlamada yardımcı olan önemli bir unsur olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kültürün görsel kültürün hangi noktalarında şekillendirici etkisi olduğunu bilmek

için kültürün unsurlarını bilmekte fayda vardır. Dur, kültürün görünen/maddi ve görünmeyen/manevi kültür olmak üzere iki unsurdan oluştuğunun altını çizerek; kültürünün görünen maddi unsurlarının insanların düşüncesi ve emeğiyle oluşturulan şeyleri ifade ettiğini dolayısıyla sanat, tasarım binalar, yemek, araç-ge-reçler, giyim, moda, teknoloji gibi unsurların kültürün katmanı içerisinde yer aldığı belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle görsel kültürün kapsamını çizirken görsel kültürün görülebilen her şeyin olduğu ile ilgili sınırlandırılmayan bir tanım yapılması yanlış olur. Çitçi (2009:6) görsel kültürdeki ‘görsel’ tanımının, kültürün insani olma zorunluluğundan dolayı, görsel kültürdeki ‘görsel’ ifadesi ‘görülebilen her şey’ tanımını daraltarak ‘insan tarafından üretilen ya da ortaya koyulan görülebilen her şey’ ifadesi olarak geliştirildiğini belirtmiş insan yapımı olabilen, seramik, mimari, mobilya tasarımı, çaydanlık, vazo, diş fırçası, kalem, iğne, iplik vs. olan ve insan tarafından üretilen her şeyin görsel kültürün birer unsuru olarak gösterilebileceği bilgisini vermiştir. Diğer bir taraftan Türkcan ve Coşkun (2019) görsel kültürün görülebilen ve insanlar tarafından üretilen unsurlardan meydana gelmediğini kavramın kültürel ve tarihsel boyutunun olduğunu ve bu boyutlar açısından da değerlendirilmesi gerektiğinin önemini belirtmişlerdir. Dolayısıyla kültürün görünen ve maddi özelliklerinin görsel kültürün sınırları içerisine girebileceğini çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır. Alanyazında yer alan görsel kültür ile ilgili yapılan kuramsal, kültür çerçevesinden ele alınan bazı tanımlar şu şekildedir;

Görsel kültür Barnard (2002:22) tarafından; “Bir kültürün değerlerini ve inançlarını çeşitli yollarla görünür duruma getirmesi” olarak tanımlanırken, Mitchell (1995: 209) görsel kültürü “Görsel deneyimin sosyal ve kültürel olarak incelenmesi” olarak ifade etmiştir. İki tanımdan hareketle görsel kültürün toplumsalı yansıtan bir işlevi olduğu söylenebilir. Çünkü değerler, inançlar ve sosyal kültürel özellikler toplumun göstergeleri olarak kültürün ışığında anlam bulmakta ve biçimlenebilmektedir. Görsel kültürün tanımlanmasını kuramsal açıdan ele alan Aykut ise görsel kültürü ‘Birey, toplum ve görüntüler arasındaki bağı inceleyen farklı kuramlar ve yöntemler aracılığıyla elde edilen verileri ortak noktada birleştiren melez bir girişim olarak son yıllarda ön plana çıktığını ve görsel kültürün geleneksel disiplinlerin ötesindeki görsellik yoluyla anlamlandırma yollarının araştırılması ve tanımlanması olduğunu’; Saybaşı(2007:18) görsel kültürün sadece kuramsal modelleri ele almasının dışında görüntüyü esas alarak, ilgilendiği konuların işitselliğın, mekamlığın ve görselliğın çözümlenmesi ve yorumlanmasından, seyretme, seyretme eyleminin ruhsal dinamiklerine kadar

uzandığını belirtmiştir. Görsel kültürün kapsamı ile ilgili açıklamalarda Stephen Dobbs ve Duncum (2001) farklı görüşleri savunmuşlardır. Dobbs (1998:9) görsel kültürü çizimler, heykeller, mimari yapılar, filmler, resimlerle sınırlı tutarken; Duncum ise görsel kültürün yer aldığı alanları televizyon, film, kitap, dergi, ev ve giysi tasarımları, alışveriş parkı, gibi nesnelere sıralamıştır. Tavin ve Hausman (2004:211) görsel kültürde görüntülerin üretilmesinde belirli teknolojik sistemlerin ön plana çıktığını ve özellikle bu noktada medya teknolojilerinin önemli bir payı olduğunu belirtmişlerdir. Tanımlardan kapsamında görsel kültürün tanımlanması için sınırlı bir alan mevcut bulunmamaktadır ve görme duyusuyla algılanabilen her alanda görsel kültürün izlerinden, unsurlarından veya yapılarından birini görmek mümkün olabilmektedir. Buna ek olarak, dünya coğrafyasında yer alan her bir bölge, her bir şehir, her bir toplum görsel kültürün izlerini taşımaktadır ve dolayısıyla görsel kültür literatür ile sınırlandırılması güç bir kuramsal alana sahip olmakla birlikte tek bir tanım çerçevesinde sınırlandırılması mümkün olmayan bir geniş bir alanı içerisine almaktadır.

1. GÖRSEL KÜLTÜRÜN GÖZLEMLENDİĞİ BİR ALAN OLARAK “REKLAMLAR”

Bir iletişim aracı olarak reklamlar görsel mesajlar çerçevesinde bilgi vermekte ve çoğu zamanda tüketici davranışlarını etkileyen bir iletişim rolüne sahip olabilmektedirler. Bireyler reklamları duyarak, görerek ve işiterek algılayabilmektedir ancak reklamların algılanmasını sağlayan birincil temel faktör görme organıyla gerçekleşmektedir. Reklamın amaçları arasında dikkat çekme, ürün veya markaya karşı bir ilgi arzu yaratmasında reklamın kullanmış olduğu imajlar, farklı figürler, farklı şekiller yatabilmektedir. Görme ile iletişimin gerçekleştiği süreçte zihin gördüğü şey ile bir bağlantı kurmaya veya gördüklerini anlamlı bir hale getirmeye çalışmaktadır ve birey gördüklerine karşı bir duygu durumu geliştirmektedir. Görmenin temelinde gerçekleşen bu süreçte, reklamlar görsel kültürün gözlemlendiği bir alan olarak değerlendirilebilmektedir. Çünkü reklamın temelinde oturtulan ve onun bir iletişim biçimi olarak farklılığını ortaya koyan görsel olarak bir iletişimin kuruluyor olmasıdır. Bireyler reklam aracılığıyla ilk aşamada görüp, dinleyip, değerlendirerek bir algılama sürecinde bulunmaktadır. Reklamlar bir ürünü satma işlevini gerçekleştirirken, tüketiciyle iletişim kurarak, kendini anlatmaktadırlar. Reklam görsel unsurlar ile tüketiciyi neden o ürünü kullanması gerektiği konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken

reklamlar, bireylerin dikkatini çekici unsurları içermeye gayret etmektedir. Williamson ‘Reklam bugün yaşamımızı şekillendiren ve yansıtan en önemli kültürel faktörlerden biridir. Her yerde hazır ve nazır, herkesin yaşamının kaçınılmaz bir parçasıdır. Bütün medyayı kaplayan ve hiçbir sınırı olmayan reklamcılık, açıkça özerk bir varoluşa ve muazzam bir etkileme gücüne sahip geniş bir üstyapıyı oluşturur’(2001:11). Bu kapsamda, günlük yaşam içerisinde reklamlar en çok görülen, izlenen, sıklıkla rastlanabilen ve gündelik yaşamın bir parçası olarak görsel kültürün bir unsuru olarak ele alınabilmektedir.

‘Reklamlar aracılığı ile görüntülü bir iletişim esas alınmaktadır. Reklamlar simgeler dünyası ile ürünler dünyası arasında köprü görevi görmektedir. Reklamlar bir ürün/hizmet için özel anlamlar oluşturarak, mallardan markalar yaratma çabası içine girer. Reklamcılık tüketiciye hoş gelecek imgeler yaratma amacıyla görsel ve sözel araçlarla büyüdü bir dünya yaratır’ (Rutherford, 2000).

Görsel kültür ekseninde reklamlar bütünüyle görsel materyallerden meydana gelmektedirler ve insanın yarattığı bir fikri tasarlayarak ortaya koyma çabası olmasından ötürü insanın ürünü olarak nitelendirilmektedirler. Kullanılan renkler, teknikler, sesler, efektler ve yazı karakterleri reklamın görselliği kapsamında etkin rol oynamaktadır. Gündelik yaşam içerisinde de bilbordlar, raketler veya medya kanallarında yer alan reklamlar bu unsurlarla biçimlendirilerek bireylerin karşısına çıkabilmektedir.

Farklı ülkelerdeki reklamlara görsel kültür ekseninde bakıldığı zaman bu reklamların içerik yönünden, yapım yönünden ve konuları itibari ile bir ayrışma içerisinde olduğu görülebilmektedir çünkü reklamın içeriği toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. Buna ek olarak, görsel kültür ekseninde reklam analizleri bulunulan koşullar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Elden (2010) Amerikan reklam tiplerinde erkeksilik, rekabetçilik, güçlüden yana olma, vatansever reklam içeriklerinin ön plana çıktığını, İngiltere’de hiciv, karikatür, mizah ve gülünç unsurlarının, Fransa’da cinsellik ve duygusal reklam temalarının, Almanya’daki ürünlerin içerikleri ile ilgili teknik bilgilerin olduğu ve Japonya’da ise sembollerin sıklıkla kullanıldığı bilgisini vermiştir. Reklam içeriklerinde mizahi çekiciliklerinin kullanımını kaynağa karşı olumlu duyguların oluşması, hafızada kalıcı olunması, ürünün tercih edilebilirliğinin daha yüksek bir oranda olması gibi pozitif sonuçları doğurabilmektedir. Buna ek olarak, reklamlarda mizah kullanımının etkin olmasında reklamda verilen mesajın

anlaşılması ve reklamın sevilmesi gibi etmenlerde önemli bir rol oynamaktadır (Bakır, 2006: 164). Dolayısıyla, görsel kültür elemanı olarak reklamı alırken bunun toplumların özellikleri kapsamında oluşturulduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

2. REKLAMLARDA GÖRSEL KÜLTÜR ÇERÇEVESİNDE MİZAHIN İŞLENMESİ: MİZAHIN AÇILIMI

Kültür çok kapsamlıdır. Toplumun içerisindeki bütün öğeler kültürün ışığında şekillenebilmektedir. Giyinme tarzları, yaşam biçimleri, konuşma şekilleri, insanlar arasındaki ilişkiler, toplumun sahip olduğu değerler ve diğer bir çok öğe kültür ile şekillenmekte ve toplumu biçimlendirmektedir. Mizahta bu kapsam içerisinde yer bulmaktadır. Dökeroğlu ve Gökçearslan (2020:315) sosyal bilimin farklı alanlarının mizahı farklı şekillerde tanımladıklarını ifade etmişlerdir. Genel olarak mizahın gülme ve insanoğlu ile bütünleşen bir kavram olmasının yanı sıra toplumsallığı içeren bir kavram olduğunun da altını çizmişlerdir.

Toplum hayatında her zaman var olduğu gözlenen mizah toplumların geçmişten getirerek biriktirdikleri, gelenek ve görenekler, yaşam tarzları, tarihleri gibi manevi değerleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda mizah, bir kültüre ait olabileceği gibi o toplum içerisindeki belirli alt kültürler tarafından da paylaşılabildiği görülmektedir. Evrensel boyutta dikkate alındığında da mizahın sadece psikolojik süreçlerin bir sonucu olmadığı ve kültür olgusu içerisinde insanlar tarafından paylaşılan değerlerin ve pratiklerden de etkilendiği görülebilmektedir. Anlaşılacağı gibi toplumsal ilişkiler paralelinde mizah, beşeri bir kimliğe sahiptir ve etkileşim karşılıklıdır. Bir diğer ifadeyle mizah, var olduğu kültür ve toplumsal koşullardan direkt etkilenir (Öngören, 1983: 34). Mizah kültürel kodların bir taşıyıcısı olurken, mizah anlayışı toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. Mizah kullanıldığı anlam ve kapsamda o toplumda yer alan bireyler tarafından kültürel kodlar ve kavrayış biçimleriyle anlamlandırılabilir. Hancı (2017:32) ‘Mizah özetle, insanoğlunun yapısı gereği yaşamda var olan gülme eyleminin, olumlu ve olumsuz duygu yönlerinin gülme ve eğlenme biçimleriyle dışa vuruluşunu ifade eden gerçeğin gülmece ile yansıtılmasıdır’. Bu kapsamda mizah kişilerin duygu durumları ile bağlantı olarak gerçek durumları yansıtan bir kavram olarak da yer almaktadır.

Mizahın farklı alanlarda kullanıldığı görülmektedir. Mizahın kullanım alan-

ları Kırtay(2012) tarafından belirli alanlar dahilinde özetlenmiştir. Mizahın eğitimde yer alan mizahın özellikle öğrenmenin kolaylaşabilmesi anlamında olumlu bir öğrenme çevresinin yaratılmasında etkin olduğunu; mizahın sağlık alanında kullanılmasında hasta ile olan ilişkilerde güven ortamının yaratıldığını; mizahın siyasette kullanımının özellikle rakipler ile olan ilişkileri etkilemede rolü olduğunu; mizahın sanatta kullandığı alanları resim, çizim, yazı, destan, tiyatro, oyun da anlatım dilinin bir parçası olduğunu bunu yaparken eğlendirme işlevinin yanında düşündürme işlevinin olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak, toplumların mizah anlayışları konusunda fikir sahibi olunmasının bir diğer yolu görsel kültürün bir ögesi olarak reklamlarda karşımıza çıkabilmektedir. Mizahın reklamlarda kullanımı konusunda akademisyenler ve reklamcılar tarafından eleştiriler yapılırken; reklamda mizahın kullanımına karşı çıkmayanların mizahı kültürel bir çıktı olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Reklam verdiği mesajla dikkat çekebilme başarmalıdır. Dikkat çekmesini sağlayabilen bir unsur olarak mizah reklamların içeriğini şekillendirme ve mesajı doğru şekilde aktarabilme gücüne de sahip olabilmektedir. Uztürk (2019:50) mizahın reklam filmlerinde kullanılmasının asıl amacının bireyleri eğlendirme düşüncesinden ileri geldiğini savunmaktadır. Özellikle ürün ve markaların hatırlanırılığı noktasında ve ikna süreçlerinde mizahın kullanımı kritik bir öneme sahip olmaktadır. İkna süreçlerinin pozitif yönde ilerlemesi satın alma davranışının oluşması mizahın kullanımına karşı olumlu düşüncelerin oluşmasından kaynaklandığını düşünmektedir.

‘Reklamlarda mizahın kullanımı, tüketicinin reklamdan beklediği mesaj düzenini alaycı ve ironik bir bakış etkisiyle bozarak, zararsız hale getirilmiş makul bir eleştiri formuna kavuşturması ve bu suretle dikkati başka yöne çekerek gerçekte ilginin reklâma odaklanmasını sağlayıcı bir eylem olduğunun keşfedilmesi sonucu gerçekleşmiştir’ (O’Shaughnessy vd., 2004: 132).

Reklamlarda mizahın kullanılması, mizahın reklamı kurgulaması üzerine bir çok araştırma ve yöntem geliştiren Madden ve Weinberger, Sternbal ve Craig, Markiewicz, Duncan, Nelson, Speck, Stejart, ve Furse, Brooker ve Avner’in araştırmalarının sonuçları mizahın temel satış vaadi sunarken; dikkat çektiği, reklama karşı olumlu bir duygu yaratmış olduğu ve kulaktan kulağa iletişimi harekete geçirmede etkin olduğu yönündedir. Görsel kültürün bir parçası olarak reklamlarda mizahın kullanımını Kelly ve Solomon televizyon reklamlarında kullanılan mizahı sözcük oyunları, hafife alma, espri, komik öğeler, taşlama, alay, mizahi kasıt olarak sınıflandırırken; (Fidan, 2007:111-120) Rutherford (2000: 112-113)

televizyon reklamlarında mizahın kullanımının abartılmış insan alışkanlıkları veya tavırları, hiç beklenmeyeni ya da ilgisiz, yersiz olanı uygulama ve gülünç taklitler olmak üzere üç şekilde yansıtıldığı bilgisini vermiştir. Sonuç olarak, reklamda mizahın kullanımı bilinçli bir şekilde reklam içerisinde kurgulanmaktadır. Reklamın mizahta kullanımı onu algılayacak olan kesimin kavrayış biçimleri ekseninde kullanılarak, mizah türü veya çeşidi yapılandırılabilir.

3. TELEVİZYON REKLAMLARINDA MİZAH

Reklam bir ürün hakkında tüketiciye bilgi verme, ikna etme işlevini gerçekleştirirken iletişim kanallarını kullanmaktadır. Kullanılan iletişim kanalları başta televizyon, radyo, internet, açık havada kullanılan reklamlar (raket, bilbord, mobilbord, maskot kullanımı) ve yazılı basında (gazete, dergi) kullanılan reklamlar olarak çeşitlenmektedir. Reklamı yapılan marka ürününün stratejisi doğrultusunda reklam ajansları tarafından reklam içeriği seçilen medya kanalına göre planlanmaktadır. Bu iletişim kanalları içerisinde televizyonun etkileme ve daha çok kitleye ulaşma gücü öne çıkmaktadır. Bu sebepten ötürü görsel kültürün yansıması olarak televizyon reklamlarında dikkat çekme niteliğinde kullanılan bir unsur olarak reklamlar şu şekildedir; Kırtay (2012:56-67) tez çalışması kapsamında reklamlarda kullanılan mizah ögesinin kullanım şekillerini belli başlıklar altında incelemiştir. Bu başlıklardan birincisi taklittir. Taklit için büyüklerin konuştuğu biçimde konuşan bebeklerin bunun ilk zamanlarda taklit çerçevesinde kullanıldığını belirtirken, Vodafone reklamının Şafak Sezer tarafından bir programda uçmaya çalışan adamın taklidini yaptığı reklamı örnek göstermiştir. Mizahın televizyon reklamları içerisinde kullanılmayan ikinci şekli konuşma biçimleridir. Bunun için Doğuş çay örneği verilmiştir. Doğuş çay sloganı, ‘en güzel çay doğuş çay’, Karadeniz şivesi ile konuşan insanlar tarafından söylenmiştir. Bir diğer mizahi unsur olarak kullanılan öge reklamlardaki abartıdır. Bu konuda örnek olarak Danke reklamında kadın ve erkeğin tanışması esnasında birbirlerini olduğundan farklı şekilde göstermeye çalışmaları ile gösterilmiştir. Reklamlarda mizahın kullanılmış olduğu bir diğer öge müziktir. Bu ögenin kullanıldığı reklam olarak Dalin şampuan örneği verilmiştir. Bu reklam içeriğinde animasyon civcivlerin müziğe eşlik ettiği görülmektedir. Sözcük oyunları reklamlarda kullanılan mizahın bir diğer ögesidir. Buna örnek olarak Süttaş reklamı verilmiştir. Süttaş reklamında çalkalanın dans figürü olarak kullanılmasının yanı sıra reklamda ayranın çalkalanması şeklinde ifade edilmiştir. Absürd tekniği de mizah çerçevesinde kullanı-

lan bir diğer tekniktir. Bu teknikte anlamlandırılmayan unsurlara gülünebilmektedir. Buna örnek olarak Ülker'in Lungo reklamı verilmiştir. Reklamda 'Afrika kıtasında bir yerliyle bir aslanın sıcak selamlaşmasına Lungo denir' ve 'İsviçreli bilim insanlarının prototipini gerçekleştirdiği roket adamın evden işe giderken kullandığı aracın yakıt türüne Lungo denir.' Verilen mesaj kullanılan mizahi dil ve görsellerle desteklenmiştir. Bir diğer mizahi yöntem sorgulamadır. Regal reklamlarında karşıdaki kişiye aynı kalitede iki ürünün birinin ucuz diğerinin pahalı olduğunu, hangisini alacağı sorulmaktadır. Sürpriz yaratımı ise bir diğer tekniktir. Sürpriz yaratımında amaç izleyenleri şaşırtmaktır. "Peugeot 206" reklamında, araba duvara çarpılarak, çekiçle kırılmıştır ve bir fil bulup arabasını file ezdiren Hintli bir adamın yaptıkları seyirci tarafından ilk başta anlamlandırılmamış olsa da adamın arabasını "Peugeot 206"ya benzetmek için kırıldığının fark edilmesi seyirciyi şaşırtmış ve gülümsetmiştir. Karşılaştırma ise birden fazla şeyin reklamda karşılaştırılarak kullanıldığı bir diğer mizah türüdür. Eti form reklamında zayıf ve kilolu kadının asansöre bindikleri ve asansörün hareket etmemesi ile birlikte kilolu kadının asansörden çıkarak zayıf kadının asansöre girmesi ve 'Form ye Formda kal' sloganını söyledikten sonra asansörün kalktığı ve reklamda mizahın türü olan bir karşılaştırma yapıldığı görülmektedir. Hayvanlara, nesnelere insanın özellikleri verilerek reklamın dilinin mizahi çerçevede oluşması kişileştirme olarak adlandırılan bir diğer türdür. Bu reklam türüne Pınar denge probiyotik verilmiş ve vücudun her bir organının komik bir tarzda konuşturularak ürünü anlattıkları görülmektedir. Yergi/Taşlama mizahın reklamda kullanılan bir diğer çeşididir. Mizahın saldırganlık ile ifade edilmesidir. Reklam türüne örnek olarak Cem Yılmaz'ın oynadığı reklam filmi örnek gösterilmiştir. Reklamda farklı bir firmanın tablet bilgisayarını almak için kuyruğa giren insanlara Cem Yılmaz Motorola XOOM tabletin özelliklerini anlatmış ve bu davranışla kuyruktaki bütün insanlar birden rakip firmanın tabletini almaktan vazgeçmişlerdir. Reklam filmi-nin sonunda kuyruğun en sonundaki kadın herkesin ters dönmesiyle birlikte "ama ben kuyruğun en başındaydım" diyerek esprili bir şekilde ifade etmiş reklam filmi sonlandırılmıştır. Sonuç olarak, reklamda mizahın kullanılması konusunda bir çok tür vardır. Bu türler reklamın konsepti ve vereceği mesaj ekseninde şekillenerek tüketiciye sunulmaktadır. Verilen mesajın türü doğrultusunda tüketicide oluşan ortak nokta reklam dilinde kullanılan mizah ile herkesin ortak bir tepki vermesini sağlamaktır.

Televizyon reklamlarında mizah ve mizahi karakter kullanımının incelendiği çalışmalardan bir tanesi banka reklamları üzerine yapılan analizi içermektedir.

Çalışmada, 2014 ve 2015 yıllarında televizyonda yer alan İş bankası, Deniz bank ve Yapı kredi ve Akbank bankalarının ‘İhtiyaç kredisi’, Finansbank ve Ing bankalarının ‘Vadeli hesap’ ve Garanti bankası ‘Kredi kartı’ reklamları ele alınmıştır. Göstergibilim tekniği ile incelenen reklamlarda mesaj içeriklerinin mizahi karakterlerle bütünleştirildiği, reklam filmindeki karakterlerin toplum tarafından bilinen komedyenler tarafından canlandırıldığı ve mizahi iletilerin dolaylı yollar ile ifade edilirken günlük yaşantı içerisinde verilen örneklerle pekiştirildiği gibi ortak sonuçlara varılmıştır (Solak, 2016:93, 94)

Televizyon reklamları ve mizah ilişkisi üzerine yapılan bir diğer bir çalışma enpara.com’un 2014 yılında televizyonda yayınlanan reklam filmleri üzerinedir. Reklam filminde yer alan ‘Kıllanan Adam’ karakteri üzerinden dijital bankacılık hizmeti anlatılmıştır. Kıllanan adam karakteri Lemana dergisi tarafından ele alınan bir karakter olarak geçmektedir. Dergide anlatılan karakter sınırlı bir yapıya sahip olmakla birlikte her şeye karşı gelen bir kişiliği de yansıtmaktadır. Banka reklamında da mizahi karakteristik özellikleri taşıyan Kıllanan adam ile mesajlar mizahi unsurlarla anlatılmış ve mizah unsurlar çerçevesinde reklam analizi yapılmıştır (Hancı, 2017:90).

4. REKLAMDA KULLANILAN MİZAH ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Mizahın reklamlarda kullanımı üzerine yapılmış araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmalardan bir tanesi mizahın kullanılmış olduğu gazete reklamları üzerinedir. Fırlar ve Çeliğin 2010 yılında yapmış olduğu araştırmada, 1928 ve 1950 döneminde Cumhuriyet gazetesinde yer alan mizahi reklamlar incelenmiştir. Mizahi içerikli incelenen reklamlarda en yüksek oranda kullanılan reklam türleri kişileştirme 9 reklamda (%30) oranında, tuhaf (komik) karakterler 7 reklamda (komik) karakterler (%23) oranında, Karşılaştırma 7 reklamda (%23) oranında saptanmıştır. Kişileştirme ile ilgili olan reklamlar genel olarak şans oyunları (Milli Piyango) ile kimyasal ilaçlar (Yoket) ile ilgilidir. Tuhaft(komik) karakterlerin kullanıldığı reklamlarda sektörel çeşitlilik gözlenmiş ve bu yöntemin kullanıldığı reklamların kişisel bakım (3 reklam), şans oyunu (1), elektrikli ürünler (1), basın-yayın(1), tütün mamulleri (1) olduğu gözlenmiştir. Karşılaştırmanın olduğu 4 reklamda ise (%13) perakende ve yakıt sektörüyle ilgili reklamlar yapıldığı görülmüştür. Mizahın kullanılmış olduğu sektörlerin oranları incelendiğinde ilk üç sırada şans oyunları (12 reklam) %40 oranında, perakende sektörü (4 reklam)

%13 oranında, kişisel bakım (3 reklam) %10 oranında olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, belirtilen dönemler içerisinde yazılı basın reklamlarında kullanılan mizahın metinler içerisindeki kullanımının kısıtlı olduğu sonucuna varılmıştır. O dönemde politik unsurların baskın etken olmasına rağmen mizahın kullanılmış olduğu en yaygın reklamların şans oyunları olduğu gözlenmiştir. Araştırmadan çıkan bir diğer sonuç, toplumun bulunduğu dönemin sosyal, ekonomik, politik koşullarının kullanılan mizah yöntemini etkileyici bir role sahip olduğu yönündedir.

Bir diğer çalışma 2011 yılında Taşkiran tarafından yapılmıştır. Çalışmada, reklamın ünlü kişi aracılığıyla reklamda kullanılan mizahın hangi çerçevede gösterildiği aktarılmaya çalışılmıştır. Göstergibilimsel analizin kullanılmış olduğu çalışmada Ozan Güven-Melis Birkan, Şahan Gökbakar, Şafak Sezer'in olduğu televizyon reklamları ele alınmıştır. Belirtilen ünlü kişilerin reklama olan mizahi katkıları ve ürün-reklam bağıntısı içerisinde gösterilmesi amaçlanmıştır. Avea cep telefonu hizmet kurumu olarak gülmeceli ve dramatik kurgusu aşka dayanan bir reklam kampanyası kurgulanmıştır. Oyuncuları Ozan Güven ve Melis Birkan hem komedi hem aşk unsuru barındıran dizi veya filmlerin bilinen oyuncularındır. Vodafone'un aktörü ise kadın kılığında görünen Şafak Sezer'dir. Oyuncu farklı cinsiyet ve kimliklere bürünerek her konudaki yeteneğini sergilemekte komik bir kimliğe bürünmektedir. Korkak hemşire rolündeki Sezer Vodafone karşıtı bir hizmeti savunmakta görünmekle birlikte kurguda tezattan yola çıkarak hizmeti eğlenceli biçimde ortaya koyan bir karakteri sergilemektedir. Turkcell ise daha eğlenceli bir kurguya dayalı reklam kampanyası sürdürmektedir. İmaj transferi için seçtiği güldürü kimliği Şahan Gökbakar' dır. (nâm-ı diğer –Recep İvedik). Yurt dışından gelen yabancı damat adayı ile Turkcell'in çekim gücünü ve hizmet tarifelerini başlarına gelen komik olaylar eşliğinde duyurmaktadır. Üç reklamda da ünlü kişilerin mizahı kullanarak reklam senaryosunda oyunculuklarını sergileyerek üç rakip firmanın birbirleri ile aynı konsept üzerinden reklamlarını kurgulayarak tüketiciye sundukları gözlenmiştir.

Kiriçoğlu (2019:80, 81) tarafından Y ve Z kuşaklarının global reklamlara karşı nasıl bir tutum benimsedikleri üzerine araştırma yapılmıştır. Super Bowl'un reklamlarının ele alındığı çalışmada nitel araştırma tekniklerinden odak grup görüşmesi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kuşaklar komik reklamları Cem Yılmaz'ın yer aldığı reklamlar olarak değerlendirmişlerdir. Reklamların içeriğinde komik unsurunun değerlendirilmesi konusunda Y kuşağı kötü durumu düşme olarak yorumlarken; Z kuşağı jest ve mimikleri esas alarak komiklik ol-

gusunu değerlendirdiği görülmüştür. Markalarda kullanılan komik öğelerin güvenilir olup olmadığı yönünde Y kuşağı güvenilir olmadığını ifade ederken, Z kuşağının belirttiği görüşlerde tam bir analiz yapılamamıştır.

Şahin (2021:103) tarafından yürütülen araştırma Youtube mecrası olan True-view'deki reklam uygulamaları içerisinde kullanılan mizahın marka farkındalığı ve bilinirliği noktasında etkisini ortaya koymuştur. Çalışma kapsamında True-view'de kullanılan mizahın marka farkındalık ve bilinirliği noktasında etkin olduğu sonucu elde edilmiştir. Mizah içerikli olan reklamların dikkat çekici şekilde oluşturulması ile beraber tüketici gruplarda ilgi uyandırdığı görülmüştür. Mizah tekniklerinden absürt içerikle oluşturulan reklamların olumlu şekilde algılanmadığı da elden edilen bir diğer sonuçtur.

SONUÇ

Görsel kültür kapsama alanını çizebilmenin zor olduğu bir alandır. Ancak ilk olarak bilinmesi gereken nokta görsel kültürün sınıflandırılmasında ve unsurlarının değerlendirmesinde görme işlevinin ilk aşamada etkin olduğudur. Görsel kültürle ilgili ikinci olarak bilinmesi gereken görsel kültürün insan ve insanın yaşadığı kültür ile ilgili olduğudur. Çünkü insanın olduğu ve insanın ürettiğini gözle görülen unsurlar görsel kültür kapsamında değerlendirilebilmektedir. Görsel kültürün tanımlanması konusunda televizyon, sinema, sanat gibi unsurların yanı sıra bazı görüşlere göre görsel kültür insanın ürünü olan bina, cadde, sokak gibi unsurlarda bu tanımlama içerisinde yer bulabilmektedir. Görsel kültürün tanımlanması konusunda fikir ayrılıkları vardır ancak insanın yaşadığı ortamda bulunan unsurlar görsel kültür ile anlam bulabilmektedir. Dünyada her şey insan içindir ve insan için meydana gelmiştir. İnsan için var olan ve insanın yaşamından unsurların yer aldığı ve gözlemlendiği bir unsur olarak reklamlar hayatın ve özellikle tüketim yaşantısında önemli bir role sahip olmaktadır. Reklamların varoluş amacı bir ürün ve marka hakkında bilgilendirme ve bilgilendirme işlevi ile birlikte ürüne karşı bir algı yaratarak satın almaya teşvik etmektir. Reklamın içeriği yaşanan toplumun algılama ve tüketim alışkanlıkları çerçevesinde şekillenmektedir. Reklamlar görsel bir iletişime dayalı içerik oluşturmaktadırlar. Bu çeşit bir görsel iletişimde çeşitli, figürler, animasyonlar, efektler, sesler ve renkler kullanılabilir. Reklam insanoğlunun üretime dayalı olarak şekillendirilen bir iletişim aracıdır. Reklamın oluşum evresindeki yaratıcı süreci ortaya koyan reklam veren ve reklam ajanslarıdır. Ortaya çıkan üründe kullanılan slogan, sözler,

marka vaadi ve marka hakkındaki bilgiler görsel unsurlarla sağlanabilmektedir. Dolayısıyla reklamlar görsel kültür ekseninde değerlendirebilmektedir. Reklam içerikleri ve biçimleri reklamı yapılan marka ve ürüne göre değişiklik gösteriyor olsa da reklamın dikkat çekici olmasında ve reklamda iknanın sağlanabilmesinde mizah unsuru kullanılmaktadır. Reklam senaryosu ve kurgusu içerisinde kullanılan mizah türleri bulunmaktadır. Bunlar yergi, konuşma tarzı, abartı ve kişileştirme gibi türleri barındırmaktadır. Mizahın görsel kültür ürünü olarak reklamlar içerisinde değerlendirilmesinde kültürel olguların gözlenmesi yatmaktadır çünkü mizahın kullanımı her ne kadar dikkat çekmek ve tüketicinin merakını arttırmak yönünde olsa da toplumların yaşayış tarzları, algılayış biçimleri reklamda kullanılan mizahın kültürel kodlar çerçevesinde şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla mizahın toplumun ve kültürün bir ürünü olarak görsel kültür ekseninde reklamlarda sıklıkla karşımıza çıktığı gerçeği yadsınmamalıdır. Ancak mizahın kullanıldığı ve görsel kültür ekseninde değerlendirilebilecek sanatın alanları olarak sinema, tiyatro gibi alanlarda bu çerçevede ele alınmalı ve literatürde bu konulara ilişkin çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akay, A. (2007). “Toplumbilim, Görsel Kültür Özel Sayısı”, Sayı 22, Eylül 2007

Bakır, U.(2006). Televizyon Reklamlarında İkna Unsuru Olarak Mizah, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir

Barnard, M. (2002). Sanat, Tasarım Ve Görsel Kültür. (Çev. G. Korkmaz). Ankara, Ütopya Yayınevi.

Çitçi, E. (2009)., Görsel Kültür Elemanı Olarak 20. yy’da Afişin Toplumsal Süreçlere Etkisi, Çukurova Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi

Dobbs, S. (1998). A Guide to Discipline-Based Art Education Learning in And Through Art. Los Angeles: The Getty Education Institute of the Arts

Dökeroğlu, Ö.T., Gökçearslan, A.(2020) “Basılı Reklam Araçlarında Mizah Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme,” Journal of Arts, Cilt:3, Sayı:4, 313-332

- Duncum, P. (2001). The impact of visual culture on art education. *Studies in Art Education*, 43 (2), 3–16.
- Fırlar , B., Çelik, M. (2010), “Gazete Reklâmlarında Mizah: Türk Mizah Reklamlarına İlişkin Tarihsel Bir Analiz”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume:3, Issue:12
- Fidan, B. (2007), *Reklam ve Karikatür*, İstanbul: Fikir Kitaplığı ve Beslenme Saati Yayınları
- Hancı, M.(2017). Reklam ve Stratejik Marka İletişimi Tezli Yüksek Lisans Programı, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul
- Kırtay, Ozan (2012). Reklam İletilerinde Mizah Kullanımı: Ögeler, Teknikler ve Uygulama Örnekleri, İstanbul Kültür Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, syf (51-56)
- Kiriçoğlu, Y.(2019). Reklamda Mizah Çekiciliğine Yönelik Tutum Oluşumunda Kuşak Farklılıklarının Rolü: Global Reklamlara Yönelik Tutum Araştırması, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul
- Mirzoeff, N. (1999). *An Introduction to Visual Culture*. London: Routledge.
- Mitchell, W. J. T. (1995). What is visual culture? In I. Lavin (Ed.), *Meaning in the visual arts: Views from the outside* (pp. 207-217). Princeton: Institute for Advanced Study.207-217). Princeton: Institute for Advanced Study.
- Ö., Ferit, (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları)
- Rutherford, Paul(2000). *Yeni İkonalar, Televizyonda Reklâm Sanatı*, Çev. Mustafa K. Gerçeker. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Saybaşı, N. (2007). *Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri*, İstanbul, Metis Yayınları
- Solak, B.B.(2016). Televizyon Reklamlarında Mizah ve Mizahi Karakter Kullanımı: Banka Reklamlarına Yönelik Analiz, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi: Antalya
- Şahin, T.E.(2021). Youtube Mecrasında Trueview Reklam Uygulamaları ve Mizah Kullanımı: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma, Necmettin Erbakan Üniversitesi: Konya

- Taşkıran, Nuran. Ö. (2010). “Reklamın Mizahi Çerçeve Ünlü Kişi Aracılığıyla Sunumu: Ürün Nesne İlişkisinde İmaj Aktarımı”, Kocaeli Üniversitesi
- Tavin, K. M. Ve Housman, J. (2004). “Art Education And Visual Culture in the Age Of Globalization”, *Art Education*, 57 (5). <https://www.jstor.org/stable/3194104>
- Türkcan, B., Coşkun, N. (2019). Görsel Kültür Çalışmaları. S. D. Bedir-Erişti (Ed.), *Görsel Araştırma Yöntemleri Teori, Uygulama ve Örnek İçinde* (s. 73-108). Ankara: Pegem Akademi.
- Uztürk, E.(2019). Mizah İçerikli Global ve Glokal Reklam Filmlerinin Çözümlemesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi: Kocaeli
- O’shaughnessy, J., O’shaughnessy, Nicholas J. (2004). *Persuasion in Advertising*, London: Routledge
- Williamson, J. (2001), *Reklamın Dili Reklamda Anlam ve İdeoloji*, Çev. Ahmet Fethi, Ankara, Ütopya Yayınevi

5.Bölüm

ELEKTRONİK SPOR'UN YÖNETİM\GELİŞİM\BİLEŞENLER AÇISINDAN YÜZEYSEL İNCELENMESİ

Sorumlu Yazar: Arş. Gör. Recep Nur UZUN

Dokuz Eylül Üniversitesi Necat Hepkon Spor Bilimleri Fakültesi

Spor Yöneticiliği Bölümü

E-Posta: recepnuruzun@outlook.com.tr

Orcid No: 0000-0002-0825-8722

Doç. Dr. Mehmet ÇEBİ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi Antrenörlük Bölümü

E-Posta: mcebi73@hotmail.com

Orcid No: 0000-0002-4055-728X

Dr. Öğr. Üyesi Tolga ŞAHİN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Necat Hepkon Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümü

E-Posta: tolga.sahin@deu.edu.tr

Orcid No: 0000-0001-9594-4466

Dr. Öğr. Üyesi Levent CEYLAN

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Antrenörlük Eğitimi Bölümü

E-Posta: leventceylan17@hotmail.com

Orcid No: 0000-0002-3045-1211

1. TEKNOLOJİK ATILIMLAR VE ELEKTRONİK SPOR

Bilgisayar içerikli oyunlar teknoloji ve eğlencenin bir arada olduğu ve bu iki olgunun birlikte en yaygın olarak kullanılabildiği durumdur. Hem bilgisayar içerikli oyunlar hem de bilgisayar kapsamlı teknolojinin birbiriyle etkileşim içerisinde olmasında dolayı söz konusu iki alanda da tahmin edilemez bir gelişim ortaya çıkmıştır. Daha iyi oyunların çıkması bilgisayar teknolojinin gelişmesiyle özdeş durumda olduğu için, pazardaki oyun ihtiyaçlarının temin edilmesi adına bilgisayar teknolojisi geliştirilmiştir (Devaney and Stahura, 2005). Bu bağlamda, gerçekleştirilen teknolojik atılımların ortaya çıkarmış olduğu etkiyle dijitalleşen dünya, gün geçtikçe birçok yeniliği de beraberinde getirmektedir. Hayatın neredeyse tüm alanında meydana gelen dijital evrimin etkisi spor alanında da doğrudan ya da dolaylı olarak görülmektedir (Taşkiran, 2019).

Dijital oyun sektörünün gösterdiği gelişim ve rekabetçi oyunculuğun uluslararası bir hal alması ise beraberinde elektronik spor (e-spor) kavramını getirmiştir (Üçüncüoğlu, 2018). Teknolojik gelişmelerin gerçekleşmesiyle beraber spor alanında özel antrenman programlarının uygulanmasına, spor alanlarının daha teknik ve ölçümlerle branşa özgü yapıya dönüştürülmesine, antrenman ve müsabaka için gerekli olan tüm malzemelerin daha kaliteli ve sporcu sağlığını destekleyici nitelikte olmasına imkân oluşturmuştur. Tüm bu imkanlar neticesinde sporun yaygınlaşması popülerlik kazanması sağlanmıştır (Gür, 2000).

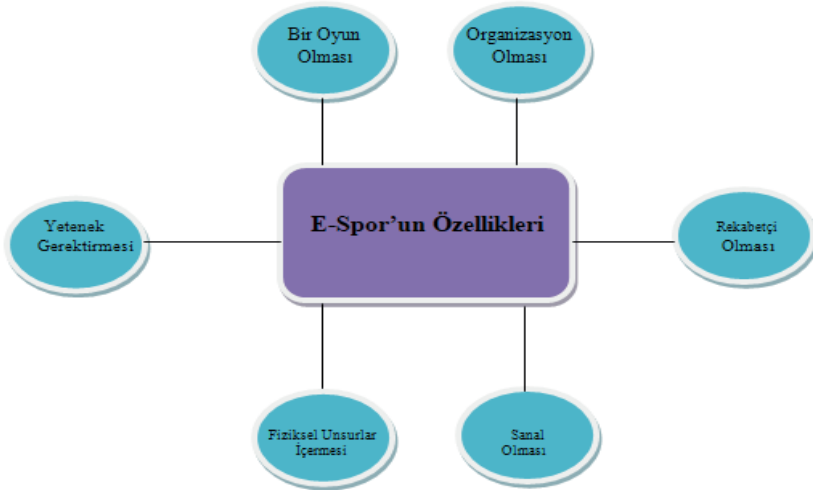
Elektronik spor faaliyetinin gerçekleştirilebilmesi için teknoloji oldukça önemlidir. (Jenny et al., 2017). Dijital veriyi işleyen ve taşıyan bilgisayar kasası ya da oyun konsolundan çıkan veri, görsele dönüşmek üzere monitör ya da ekrana, sese dönüşmek için kulaklık ya da hoparlöre gitmektedir. Oyuncunun fiziksel hareketleri de klavye, fare ya da yönetici çubuğu yardımıyla bilgisayar kasasına gitmektedir.

Tüm bu ekipmanlar tek bir oyuncunun aktif kullanımındadır (Kerr, 2017).

E-spor, herhangi bir mesafe tanımaksızın yanı dünyanın iki farklı bölgesindeki insanların internet kanalıyla online olarak bir araya gelip oyun oynayabilecekleri fiziksel ya da zihinsel bir çaba gerektiren spor olarak nitelendirilebilir (Argan ve ark., 2006). Başkaca, e-spor, sporun temel esaslarının elektronik sistemler aracılığı ile kolaylaştırıldığı rekabetçi bir spor faaliyetidir (Çürükoğlu, 2020). E-spor, tablet, bilgisayar ya da çeşitli oyun konsolları üzerinden oynanan temelde rekabet barındıran bir aktivite olarak dikkat çekmektedir (Korpinies, 2017). E-sporun uluslararası boyutta gerçekleştirilen müsabakaları farklı kategoriler halinde organize edilmektedir. Söz konusu kategoriler ise; rol oyunu (role-playing game), macera, aksiyon oyunu (action game), savaş oyunu (war game), spor oyunu (sport game), strateji ve simülasyon oyunlarıdır. Belirtilen spor turnuvalarındaki müsabakaların bir kısmı takım haline bir kısmı ise bireysel olarak mücadele içermektedir (Argan, Özer ve Akın, 2019). E-spor aktivitelerine katılmak için herhangi bir sınırlama söz konusu değildir. Yeterli donanım ve internet altyapısına sahip olmak şartıyla; yaş, cinsiyet, ırk, nitelik ve coğrafya fark etmeksizin herkes e-spor müsabakalarına katılabilir (Çalışkanol, 2020). Bu nedenle sınırlamaların ortadan kalkmasını sağlayan e-spor, neredeyse dünyanın tamamında, sayısız insanı bir araya getirebilme özelliğiyle ünlüdür (Yazıcı, 2018). Teknolojinin varlığı e-sporun gelişimi için tek başına yeterli değildir. Bu nedenle e-spor'u tamamlayıcı özellikler bulunmaktadır (Jenny et al., 2017).

2. ELEKTRONİK SPOR'U TAMAMLAYICI UNSURLAR

Şekil 1. Elektronik Spor'un Özellikleri

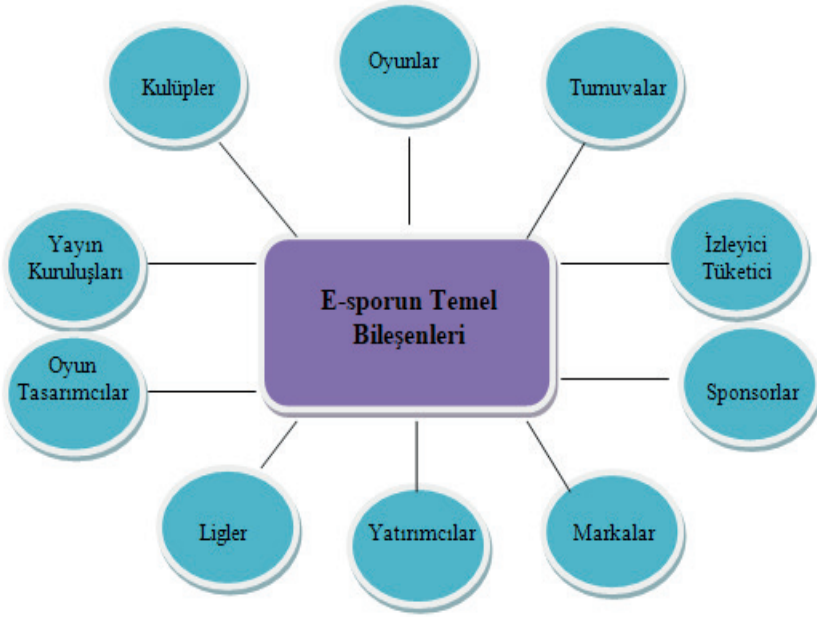
Kaynak: Jenny et al., 2017.

Elektronik sporun özünü açıklayan altı adet özelliği bulunmaktadır (Jenny et al., 2017) Söz konusu özellikler;

- A) Bir oyun olması: Gün geçtikçe hızlı şekilde ilerleme gösteren teknolojinin beraberinde oyun etmenleri ortak paydaşlarda bir araya gelerek elektronik spor kavramını meydana çıkarmıştır (Evren ve ark., 2019). Böylece, e-spor, spor ile oyun unsurları internet kanalıyla kendine bir alan edinmiş ve popüleritesinin artmasıyla da oyun dünyasında varlık göstermeyi başarmıştır (Yazıcı, 2018).
- B) Organizasyon olması: Özellikle Z kuşağı oyuncu evreninden oluşan E-Spor organizasyonlarda bilgisayar oyunu olarak oynanmaktadır (Özsoy ve Çat, 2018). Geçtiğimiz yıllar içerisinde ise devamlı olarak büyüme göstermeyi başaran e-sporun organizasyonlarının da dünya çapında bir ilgi topladığından bahsedilebilir (Cambrand, 2014).
- C) Rekabetçi olması: E-spor, rekabet temelli spor olarak tanımlanırken, rekabetçi oyunlarda da yeni bir çığır açmıştır (Çolak ve ark., 2018; Wagner, 2006).
- D) Yetenek gerektirmesi: E-spor zihinsel ve fiziksel yetenek\becerilerin gerçek olmayan (sanal ortam) ortamda sergilediği bir spor branşı olarak tanımlanabilir (International Esports Federation, 2021). Ayrıca söz konusu sporda, birey alabildiğine özgürleşmekte, yeteneklerin sınırları ise olabildiğince genişlemektedir (Erdem ve Kemiksiz, 2020).
- E) Fiziksel bir aktivite içermesi: E-spor hem zihinsel hem de fiziksel beceri gerektirmesidir (Ocak, 2020). Bu nedenle bazı e-spor oyuncuları, branşlarda fiziksel ve zihinsel kazanımların gerçekleştirilmesi\korunması adına gerçekleştirilen kamp dönemleri gibi bir süreci ile müsabakalara hazırlanmaktadırlar (Özsoy ve Sepetci, 2019).
- F) Sanal olması: Futbol branşı için stadyum alanı, güreş için salon, yüzme için havuz ne ifade ediyorsa sanal bir ortamda oynanan elektronik sporlar içinde bilgisayar sistemi onu ifade etmektedir (Aktuna ve Ünlüönen, 2017). Diğer bir ifadeyle e-spor, bir oyuncunun oyun içinde yönlendirdiği avatarın, takım halinde karşısında rakip olarak bulunan kişilerle mücadele gerçekleştirerek belirlenen hedefe sanal bir ortamda ulaşılması

amaçlanan bir sisteme dayanmaktadır (Koç, 2021).

Şekil 2. Elektronik Sporun Temel Bileşenleri

Kaynak: Albayrak, 2019; Çalışkanol, 2020; İçli, 2020

E-sporun 10 adet temel bileşenleri bulunmaktadır;

- A) Markalar: E-spor sporcusu ya da seyircilerine ulaşarak pazarda yer almak isteyen markalar, turnuvalara, organizasyonlara, takımlara ya da yayıncı kuruluşlara sponsorluk gerçekleştirerek yatırım yaptıkları ifade edilebilir (Yükçü ve Kaplanoğlu, 2018). Ayrıca, e-spor pazar gelirlerinin artması, yatırımcılar ya da markalar açısından cazip bir sektör olarak gözükmektedir. Söz konusu durum neticesinde yatırımcıların/markaların ilgi odağı durumuna geldiği söylenebilir (Güler, 2019).
- B) İzleyici: E-sporun milyonlara ulaşan seyircileriyle geniş bir takipçisi ve izleyici kitlesi vardır diyebiliriz (Mustafaoğlu, 2018). Öyle ki tüketiciler, özellikle elit veya profesyonel seviye ile sınırlı olmamak üzere, e-spor karşılaşmalarının yayınlarına aktif olarak ilgi göstermektedir. Bu izleyicilerinin aktiviteleri arasında, canlı olarak yerinde e-spora katılmak veya e-spor'u çeşitli iletişim araçları üzerinden izlemek gelmektedir (İçli, 2020).

- C) Oyunlar: E-spor çevrimiçi oyunlar üzerine kurulu bir spor dalıdır (Kocadağ, 2017). E-spor oyunları, takım odaklı çok oyunculu çevrimiçi savaş arenalarından (MOBA), tek oyunculu birinci şahıs nişancılara (FPS), hayatta kalma savaşlarına ve fiziksel sporların sanal ortamda yeniden icra edilmesine kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Elektronik spor oyunları Twitch, Mixer gibi platformlar aracılığıyla çevrimiçi olarak takip edilmektedir (Çürükoğlu, 2020). En popüler oyunlar Dota 2, Hearthstone, Counter Strike: GO, League of Legends (LoL) gösterilebilmektedir (Jonasson and Thiborg 2010).
- D) Yatırımcılar: zaman içerisinde e-sporun gelişim ve değişime uğraması neticesinde pek çok yatırımcının\markanın bu endüstriye dahil olmasını sağlamıştır (Akgöl, 2019). Alandaki önemli bölümü, e-spor takımları ve video oyun editörleri olarak iki baş aktör sayesinde sisteme dahil olmaktadır. Özel sektörün ve akademinin mevcut iş modelleri video oyun editörleri ve takım üzerinden değerlendirmeye alınmaktadır (Demir ve Sertbaş, 2020).
- E) Kulüpler: e-sporun popüleritesinin artmasıyla spor kulüpleri yeni gelişen bu bransa büyük ilgi göstermektedir (Demir ve Sertbaş, 2020). Dünyanın en önde gelen e-spor kulüpleri ise; Echo Fox, OpTic Gaming, Team Solo-Mid, Fnatic, Team Liquid, Gen.G Gaming, G2 Esports, Cloud9, Immortals, 100 Thieves, Envy Gaming ve Counter Logic Gaming olarak sıralanabilir (Albayrak, 2019). Ayrıca 2016 yılı içinde Sporting Lisbon, Paris Saint-Germain, West Ham United, Manchester City, Wolfsburg, Schalke 04 ve Valencia gibi Avrupa'nın gözde futbol kulüpleri de elektronik spor alanında faaliyet göstermeye başladı (New York Times, 2016).
- F) Turnuva: popüler spor branşlarında gerçekleştirildiği gibi elektronik sporda da gerek ulusal gerekse uluslararası resmi\özel pek çok müsabaka organizasyonları yapılmaktadır (Akın, 2008) Özellikle uluslararası e-spor turnuvalarında ister takım oyuncusu ister spiker\yorumcu\organizatör isterse gönüllü katılımcı olarak görev alarak ilgili sporda kariyer yapabileme imkanları bulunmaktadır (Kocadağ, 2019).
- G) Ligler: E-spor oyunlarının kendi ligleri vardır (Menteş ve Saygın, 2019). E-sporun temel unsurlarından birisi olan ligler, çoğunlukla organizatörler ve oyun geliştiriciler vasıtasıyla düzenlenmektedir. Oyuncular ve dahil oldukları takımlar, rekabet alanını meydana getirmektedir (Kocaö-

mer, 2019).

- Ğ) Oyun tasarımcıları: dengesiz ve değişken bir yapıya sahip olan e-spor, bilgisayar grafikleri ve tasarımı geliştirmekte ve yeni oyunlar piyasaya sürmektedir (Demir ve Sertbaş, 2020). Ayrıca, e-sporun bünyesinde bulunan oyun karakterleri için ekipman tasarlıyor, kostüm oluşturuyor. Meydana çıkan bu ürünleri ise oyun platformunda yer alan diğer kullanıcılara ücret karşılığında satış gerçekleştiriyor (Kocadağ, 2017).
- H) Sponsorlar: E-sporun ortaya çıkmasıyla beraber, spor sponsorluğunda yeni alan oluşmuştur. Söz konusu sponsorluk alanının beraberinde hedef kitlelerine ulaşmak isteyen markalar e-sporu bir araç olarak kullanmak istemekte ve gerekli yatırımları gerçekleştirmektedir (Kocaömer, 2019). E-spor alanında yapılan neredeyse tüm turnuvalarda sponsorlar direkt ya da dolaylı olarak her zaman yer almıştır (Evren ve ark., 2019).
- I) Yayın Kuruluşları: Yayın platformları genellikle e-spor turnuvalarını ve liglerin yayınlarını izleyici ile canlı video akışı ile buluşturan sosyal medya organlarından oluşmaktadır (Gittleson, 2014). E-spor yayınlarının yayın kuruluşları üzerinden daha çok Youtube ve Twitch gibi sosyal medya üzerinden yayınlanmaktadır (Şahin ve Şahin 2016). Sahip olduğu kullanıcılara kendi hesaplarını oluşturma koşuluyla canlı yayın yapma ve kanal açma fırsatını sunan Twitch dijital oyun ve e-spor konulu canlı video hizmeti sunan bir platformdur. Twitch, dijital oyun ve e-sporun en yaygın platformlarında birisi olarak kabul edilmektedir (Çınar, 2020).

3. E-SPORUN TARİHSEL GELİŞİMİ

E-spor'un tarihsel gelişimi incelendiğinde video oyunları, 1970'lerde de oynanıyor olsa da e-spor açısından iki önemli dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz (Evren ve ark., 2019; Üçüncüoğlu ve Çakır, 2017). Söz konusu iki tarihi dönemin atari ve internet dönemi olduğu ifade edilebilir (Lee ve Schoenstedt, 2011). Öyle ki, 1980 senelerinde atari oyun aracıyla beraber, dijital oyunların dönemi başladığı söylenebilir (Coşkun ve Öztürk, 2016). Atari içerikli oyunlar için 1980 ile 1981 senelerinin önem arz ettiği belirtilebilir. 1980-1981 senelerinde Donkey Kong, Pac-Man, Galaga ve Frogger isimli atari oyunlarının piyasada yer aldığı dönemdir (Yükçü ve Kaplanoğlu, 2018). Ayrıca 1980'li senelerinde hem atari salonlarında oyun oynanıyordu hem de bireylerin tek başına ilgi duydukları sporda

rekor kırmak için makineyle mücadele içerisine giriyordu. Dönemin popüler mücadelelerinden olan makineyle yarışta tek oyuncu bir önceki skorun üzerinde derece yapmayı amaç edinmekteydi (Akgöl, 2019). Bu yarışlar ve mekân sayesinde e-spor oyun kültürü gelişim kazanmıştır (Coşkun ve Öztürk, 2016). Zamanla oluşan oyun kültürü sayesinde bireysel değil takım, bilgisayara karşı değil başka insanlara yönelik mücadeleler gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Kocadağ, 2017).

1980’li yıllarda ABD, Avrupa ve Asya’da turlara çıkan ABD Ulusal Video Oyun Ekibinin kurulması e-spor tarihi açısından önemli bir mihenk taşı olarak göze çarpmaktadır (Wolf, 2012). 1990’lı yıllara gelindiğinde e-spor da sistematik bir değişim yaşanmıştır. Bu değişimin en büyük etmenleri ise internetin yayılması ve bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi olmuştur. İnternet’in gelişmesi yalnızca haberleşme ve veri aktarım alanında değil, oyun alanında da büyük bir inovatif dönemin yaşanmasına imkân tanımıştır (Evren ve ark., 2019). Ayrıca 90’lı yıllarda World Wide Web’in sahneye çıkmasıyla beraber NSFNET gibi yerel ağlar kalktı ve tek bir ağ oluşmuştur. İnternet bu sayede artık küresel hale geldi ve internet kafelerin oluşmasıyla beraber rekabetçi oyun yaygınlaşmıştır (Kocadağ, 2017). 1997 yılında İngiltere’de e-sporların ilk ödüllü turnuvası düzenlenmiştir. 1997 yılında ABD’de “Cyberathlete Professional League” adlı şirket kurulmuştur (Wagner, 2006). Böylece 2000’li yıllara doğru e-sporun profesyonelleşmesine yönelik adımlar atılmıştır. Hatta sektörün en eski ve en önemli organizasyonlarından biri olan “Electronic Sports League”de bu yıllarda kurulmuştur (Akgöl, 2019).

4. E-SPOR’UN YÖNETİM AÇISINDAN GELİŞİMİ

4.1. Dünyada E-Spor Yönetimi

E-Sporun kabul edilebilirlik anlamında önündeki en büyük engellerden biri olan kurumsal organizasyon yapısının gelişmesi adına atılan adımlar, ilk olarak ulusal yapılanmalarla başlamıştır (Üçüncüoğlu, 2018). 2008 yılında e-sporu gerçek bir spor olarak kabul ettirmek amacıyla yola çıkan ve günümüzde 46 üye ülkesi bulunan Uluslararası E-spor Federasyonu (International e-Sports Federation- IeSF) Güney Kore merkezli olarak kurulmuştur (IESF, 2017). Ayrıca Güney Kore’de Kültür, Turizm ve Spor Bakanlığı onayıyla kurulan KESPA bu anlamda öncü oluşumlardan biri olduğu bilinmektedir (Üçüncüoğlu, 2018). Kore Kültür, Spor ve Turizm Bakanlığının dalı olarak bilinen Kore E-Spor Birliği, 2000 senesinde e-sporu Kore’de özendirmek ve hazırlamak için kurulmuştur (KESPA,

2021). Günümüzde Almanya, Fransa, İngiltere gibi birçok ülkede ulusal e-spor birlikleri bulunmaktadır (Üçüncüoğlu, 2018). Son olarak Asya Olimpiyat Konseyi, 17 Nisan 2017 tarihinde yaptığı açıklamada 2022'de Çin'in Hangzhou kentinde düzenlenecek olan Asya Oyunları'nda e-spor'un resmi bir oyun olarak yarışmalarda yer alacağını duyurmuştur (Ocasia, 2017).

Almanya'da e-spor, "E-Sport Bund Deutschland" (Almanya E-spor Federasyonu) tarafından yönetilmektedir. 26 Kasım 2017'de Frankfurt'da 22 takım, kulüp, organizatör ve e-spor organizasyonu tarafından kuruldu (ESBD, 2021). Fransa'da ise E-spor, Jeux de Compétition Professionnels tarafından yönetilmektedir. Fransa'da 2016 yılında çıkan "Projet de Loi Pour Une République Numérique" isimli yasa ile E-spor endüstrisi yasal zemine oturtulmuştur (Venturebeat, 2016). İngiltere'de ise E-spor "British Esports Association" tarafından yönetilmektedir. Söz konusu kurum 2016 yılında İngiltere'de e-sporu teşvik etmek, farkındalık seviyesini artırmak, standartları iyileştirmek ve geleceğin yeteneklerine ilham vermek için kurulmuştur. Ayrıca kâr amacı gütmeyen ulusal bir kuruluştur (British Esports Association, 2020).

4.2. Türkiye'de E-Spor Yönetimi

Elektronik ortamlara erişimin yaygınlaşması nedeniyle e-spor, hızla artan bir ilgiye sahiptir. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu ilginin arttığı bilinmektedir (Bulut, 2020). Dahası Türkiye mobil cihaz, bilgisayar ve oyun konsolu kullanımında ve kullanmaya başlama yaşı konusunda dünyada ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca, bilgisayar başında vakit geçirme konusunda ilk sırada yer aldığı belirtilmektedir (Gençlik ve Spor Bakanlığı 2018). E-spor gibi fiziksel aktivite içermeyen satranç benzeri spor dallarının federasyonlaşarak veya kulüpleşerek dünya ve Türk spor yönetim tarihi içerisinde kurumsallaşmaları, e-sporun da benzer şekilde yapılanmasını ve bir spor dalı olarak kabul edilmesini zorunlu kılmaktadır (Özkurt, 2019). Öyle ki Türkiye'de e-sporun kurumsallaşmasına bakıldığında, 2011 senesinde kurulan Türkiye Dijital Oyunlar Federasyonu ile devlet tarafından federasyon seviyesinde tanınan e-spor, 2013 yılında bu federasyonun kapanması ile asbaşkanlık seviyesine inmiştir (Mustafaoğlu, 2018). Ancak Merkez Danışma Kurulu'nun 22 Mart 2018 tarihli toplantısında alınan karara istinaden 24 Nisan 2018 tarih ve 277144 sayılı Bakanlık Makamı onayı ile Genel Müdürlüğümüze bağlı olarak Türkiye E-spor Federasyonu Başkanlığı kurulmuştur. Ayrıca Spor Genel Müdürlüğü Federasyon Başkanlığı Seçim Yönetmeliği hükümlerine göre 15 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleştirilen Olağan Genel Kurulda

Federasyon Başkanı olarak Alper Afşin ÖZDEMİR kurucu başkan olarak seçilmiştir (Türkiye E-spor Federasyonu, 2021).

Türk e-sporunun ulusal ve uluslararası platformlardaki yöneticisi ve temsilcisi olarak Türkiye E-spor Federasyonu'nun temel amaçları; ülkede e-sporun büyümesi için çalışmak ve Türkiye E-spor Federasyonu markasını geliştirmektir (Bostancı, 2019). Federasyonun e-spor alanında yaptığı en önemli işlerden biri lisans sistemini kurmasıdır. Federasyon tarafından oyunculara verilen resmi e-sporcu lisansı ile oyuncular resmi e-spor turnuvalarına katılım sağlayabilmektedirler (Taşkıran, 2019). Öyle ki profesyonel liglere katılacak oyunculara, Gençlik ve Spor Bakanlığı-Spor Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılından itibaren e-sporcu lisansı verilmektedir (Mustafaoğlu, 2018). Bu nedenle Ülkemizde de başta takım oyunu oynayıp ülkeyi temsil etmek üzere pek çok resmi ve özel turnuva katılmış olan e-sporcu ve e-spor kulübü mevcuttur (Bulut, 2020).

Türkiye'de Beşiktaş'tan sonra 2017 yılında SuperMassive TNG takımının bütün haklarını satın alan Fenerbahçe Spor Kulübü, 1907 Fenerbahçe ismiyle e-spor dünyasına adım atarken, Victorious Ace takımının isim hakkını satın alan Galatasaray ise Galatasaray e-Sports adıyla e-spor dünyasına girmiştir. Günümüz modern spor kulüplerinin dışında, ülkemizde ön sıralarda yer alan e-spor kulüpleri arasında kuruluş yılı 2003 olan "Dark Passage", 2008 yılı "HWA Gaming" ve 2016 yılı "SuperMassive" takımları da e-spor dünyasında yer alıyor (Demir ve Sertbaş, 2020). Hatta Millî Eğitim Bakanlığı ile yapılması planlanan protokolle liseler arası e-spor turnuvaları yapılması ve e-sporun müfredata konularak ders olarak okutulması planlanmaktadır (Digitalage, 2019).

5. E-SPOR ENDÜSTRİSİ

E-Sporun hem oyuncular hem de oyun oynamayan bireylerde giderek daha fazla merak ve ilgi uyandırdığı inkâr edilemez bir gerçektir (Özsoy ve Sepetci, 2019). E-spor istatistiklerine bakıldığında, 2020 toplam e-spor gelirleri 2019 yılına göre yaklaşık 150 milyon dolar artışla 1,1 milyar dolara ulaşmıştır (Newzoo, 2020). League Of Legends'in turnuva gelirleri her sene yükselişe geçmektedir. Sezon 1'de İsveç'te düzenlenen Dreamhack turnuvasının ödül havuzu 100.000 dolar iken, 2. Sezonda ödül havuzunu 5.000.000 dolar gibi bir rakama çıkarmıştır. (Toker, 2015). Ayrıca Defence of the Ancients 2 oyununa ait The International turnuvaları ise e-sporun global ölçekteki finansal boyutunu göstermektedir. 2012 yılında düzenlenen, The International turnuvasında büyük ödül bir milyon

dolar, 2014 yılında birinci takıma verilen ödül 5 milyon dolar, 2015 yılında 6,6 milyon dolar, 2016 yılında 9,1 milyon dolar, 2017 yılında 10,8 milyon dolar, 2018 yılında 11,2 milyon dolar olmuştur (Süngü ve Bostan, 2020). Ödüllü turnuvaları milyon dolarları aşan, anlık seyirci sayısı ile rekor kıran e-spor, yalnızca bir eğlence sektörü olarak değil resmi yani profesyonel bir spor dalı görülmektedir. 2014 yılında Robert Morris Üniversitesi e-sporu Atletizm Bölümü tarafından destekleyip bir çeşitlilik sporu olarak tanıyan ve burs vermiştir (Funk, Pizzo, & Baker, 2019). Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin (IOC) destek verdiği bir proje olarak hayata geçen ve Intel Extreme Masters (IEM) aracılığı ile organize edilen bir e-spor turnuvası 2018 yılında yapılan Pyeongchang Kış Oyunları'nın öncesinde olimpiyat seyircileri karşısında düzenlenmiştir (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2018). 2022 Asya Olimpiyat Oyunları'nda e-sporun madalya verilecek bir spor dalı olarak yer alacağı kesinleşmiştir. E-sporun global düzeyde popülaritesinin artmasıyla beraber modern spor kulüpleri ve bireysel yatırımcılar bu branşa büyük ilgi göstermeye başlamıştır (Çürükoğlu, 2020).

Yeni gelişen elektronik spor kavramına bakıldığında başlangıçta yapılan küçük organizasyonlar sebebiyle sponsorların az olduğu fakat gelişen oyun sektörüyle birlikte yapılan büyük organizasyonlar beraberinde elektronik spor sponsorluğunun yeterli hale gelmesini sağlamıştır (Akin, 2008). Öyle ki e-sporun popülarliğinin artmasıyla birlikte yatırımcılar ve sponsorlar bu alana yönelmiş ve e-spor endüstrisinin büyümesine yol açmışlardır. E-spor bir spor branşı olmaktan çok ekonomik kazanç sağlayan bir alan olarak görülmeye başlanmıştır (Bulut, 2020). Uluslararası yatırım bankası Goldman Sachs'ın değerlendirmesine göre 10 ile 35 yaş arasında olan e-spor kitlesine ulaşmak için yakın gelecekte e-spor sponsorluk gelirlerinin toplam gelirlerin yüzde 80'ine yaklaşacağı öngörülmektedir (Tanı 2018). Bazı markalar, Red Bulls, Roccat ve Team Kinguin de dahil olmak üzere, kendi takımlarına bile sponsor olurlar (The Esports Observer, 2018). NBA'in emekli sporcularından Shaquille O'Neal ve Rick Fox, beyzbol Sporcuları Jimmy Rollins ve Alex Rodriguez aynı zamanda aktif NBA sporcusu olan Jonas Jerebko gibi sporcular e-spora yatırım yapan kişiler arasında bulunuyor (Üçüncüoğlu ve Çakır, 2017). Dahası 2017 yılında 600'den fazla sponsorluk anlaşması imzalanırken, bu ilgiden Türkiye de nasibini almıştır. Riot Games tarafından Türkiye'de de düzenlenen League of Legends (LoL) e-spor ligine aralarında Vodafone, Turkcell, Vestel, Ülker, Media Markt'ın da yer aldığı 12 marka destek vermiştir (Albayrak, 2019).

Tablo 1. Ara Sıra Takip Eden İzleyici Türüne Göre 2019 Yılından 2024'e Kadar Dünya Çapında E-spor İzleyici Sayısının Yüzdeler Artışları Gösterilmektedir.

Yıllar	Ara Sıra İzleyici	Yüzdeler Artış
2019	197 milyon	-
2020	220,5 milyon	%11,9
2021	240 milyon	%8,8
2024	291,6 milyon	%21,5

Kaynak: Statista, 2021

Tablo 1'de E-sporu ara sıra takip eden izleyici türüne göre 2019 yılından 2021 yılına kadar izleyici sayılarının yüzdeler artışları gösterilmektedir. Ayrıca 2024 yılında e-sporun ara sıra takip eden izleyici türüne göre ulaşacağı öngörülen sayılara yer verilmiştir. Tablo 1'de 2019 yılında e-sporu ara sıra takip eden kişi sayısının 197 milyon olduğu belirtilmektedir. 2020 yılında 2019 yılına göre %11,9'luk artışla söz konusu seyirci sayılarının 220,5 milyona yükseldiği görülmektedir. Ayrıca 2020 yılına kıyasla 2021 senesindeki seyirci sayısında %8,8'lik bir artış olduğu ve söz konusu sayının 240 milyon kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Son olarak 2024 senesinde ulaşılacak tahmini seyirci sayısının 2021 yılından %21,5 fazla olacağı öngörülerek, ara sıra e-sporu takip eden kişilerin 291,6 milyon rakamlarına erişeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 2. Meraklı İzleyici Türüne Göre 2019 Yılından 2024'e Kadar Dünya Çapında E-spor İzleyici Sayısı

Yıllar	Meraklı İzleyici Sayısı	Yüzdeler Artış
2019	200.8 Milyon	-
2020	215.4 Milyon	%7,2
2021	234 Milyon	%8,6
2024	285.7 Milyon	%22

Kaynak: Stasista, 2021

Tablo 2'de meraklı e-spor izleyici türüne göre 2019 yılından 2021 yılına kadar izleyici sayıları ve bir önceki yılına göre yüzdelik artışları gösterilmektedir. Ayrıca 2024 yılında meraklı e-spor izleyici türüne göre ulaşacağı öngörülen sayılara yer verilmiştir. Tablo 2'de 2019 yılında meraklı e-spor takipçi kişi sayısının 200,8 milyon olduğu belirtilmektedir. 2020 yılında 2019 yılına göre %7,2'lik artışla söz konusu seyirci sayılarının 215,4 milyona yükseldiği görülmektedir. Ayrıca 2020 yılına kıyasla 2021 senesindeki seyirci sayısında %8,6'lık bir artış olduğu ve söz konusu sayının 234 milyon kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Son olarak 2024 senesinde ulaşılacak tahmini seyirci sayısının 2021 yılından %22 fazla olacağı öngörülerek, meraklı e-spor takipçilerinin 285,7 milyon rakamlarına erişeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 3. Yıllara Göre Dünyada Elektronik Sporların Global Bazda Gelirleri

Yıllar	Dolar Cinsinden Gelir (\$)	Yüzdelik Artış
2017	655 Milyon	-
2018	865 Milyon	%32,0
2019	1.096 Milyar	%26,7
2022	1.790 Milyar	%22,3

Kaynak: GID, 2021

Tablo 3'de yıllara göre dünyada elektronik sporların global bazda gelirleri 2017 yılından 2019 yılına kadar yüzdelik artışları gösterilmektedir. Ayrıca 2022 yılında dünyada elektronik sporların global bazda gelirlerinin ulaşacağı öngörülen sayılara yer verilmiştir. Tablo 3'de 2017 yılında dünyada elektronik sporların global bazda gelirlerinin 655 milyon dolar olduğu belirtilmektedir. 2018 yılında 2017 yılına göre %32,0'lik artışla söz konusu gelirlerin 865 milyon dolara yükseldiği görülmektedir. 2019 yılında 2018 yılına göre %26,7'lik artışla söz konusu gelirlerin 1096 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Son olarak 2022 senesinde e-sporun ulaşılacak tahmini gelirin 2019 yılından %22,3 fazla olacağı öngörülerek, dünyada elektronik sporların global bazda gelirlerinin 1790 milyar dolar rakamlarına erişeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 4. Yıllara Göre Dünyada Düzenlenen Profesyonel E-Spor Turnuva Sayıları

Yıllar	Turnuva Sayısı	Yüzelik Artış
1998	9	-
2005	340	%3677
2010	1003	%195
2012	2004	%99,8
2014	3131	%56,2
2016	4789	%52,9
2019	5647	%17,9

Kaynak: E-Sport Earnings, 2021

Tablo 4’de yıllara göre dünyada düzenlenen e-spor turnuva sayılarının 1998 yılından 2019 yılına kadar yüzelik artışları gösterilmektedir. Tablo 4’de 1998 yılında dünyada düzenlenen e-spor turnuva sayısının 9 olduğu belirtilmektedir. 2005 yılında 1998 yılına göre %3677’lik artışla söz konusu turnuva sayısının 340’a yükseldiği görülmektedir. 2010 yılında 2005 yılına göre %195’lik artışla söz konusu turnuva sayısının 1003’e yükseldiği belirtilmektedir. 2012 senesinde 2010 yılına göre %99,8’lik artışla mevcut turnuva sayısının 2004’e yükseldiği ifade edilmiştir. 2014 yılında 2012 senesine göre %56,2’lik artışla söz konusu turnuva sayısının 3131’e yükseldiği belirtilmektedir. Ayrıca 2016 senesinde 2014 yılına göre %52,9’luk artışla mevcut turnuva sayısının 4789’a yükseldiği ifade edilmiştir. Son olarak, 2019 senesinde 2016 yılına göre %17,9’luk artışla mevcut turnuva sayısının 5647’e yükseldiği ifade edilmiştir.

Tablo 5. Dünya’da Yıllara Göre E-Spor Canlı Yayın İzleyici Sayısı

Yıllar	Canlı İzleyici Sayısı	Yüzelik Artış
2019	593,2 Milyon	-
2020	662,7 Milyon	%11,7
2021	728,8 Milyon	%10,0
2024	920.3 Milyon	%9,2

Kaynak: Newzoo, 2021

Tablo 5'de e-spor'un canlı izleyici türüne göre 2019 yılından 2021 yılına kadar izleyici sayıları ve bir önceki yılına göre yüzdelik artışları gösterilmektedir. Ayrıca 2024 yılında canlı yayında e-spor izleyen kişiler olarak ulaşacağı öngörülen sayılara yer verilmiştir. Tablo 5'de 2019 yılında canlı yayın takip eden e-spor izleyici kişi sayısının 593,2 milyon olduğu belirtilmektedir. 2020 yılında 2019 senesine göre %11,7 artışla söz konusu izleyici sayılarının 662,7 milyona yükseldiği görülmektedir. Ayrıca 2020 yılına kıyasla 2021 senesindeki seyirci sayısında %10,0'lık bir artış olduğu ve söz konusu sayının 728,8 milyon kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Son olarak 2024 senesinde ulaşılabilecek tahmini seyirci sayısının 2021 yılından %22 fazla olacağı öngörülerek, meraklı e-spor takipçilerinin 285,7 milyon rakamlarına erişeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 6. Yıllara Göre Dünyada Aktif Profesyonel E-Spor Oyuncu Verileri

Yıllar	Aktif Oyuncu Sayısı	Yüzdelik Artış
1998	34	-
2005	1530	%4400
2010	3471	%126,8
2012	4907	%41,3
2014	8124	%65,5
2016	16665	%105,1
2019	28610	%71,6

Kaynak: E-Sport Earnings, 2021

Tablo 6'da yıllara göre dünyadaki aktif e-spor oyuncu verileri gösterilmektedir. Ayrıca 1998 yılından 2019' kadar senelere göre yüzdelik artışlar gösterilmektedir. Tablo 6'da 1998 yılında dünyadaki aktif e-spor oyuncu sayısının 34 olduğu belirtilmektedir. 2005 yılında 1998 senesine göre %4400'lük artışla söz konusu oyuncu sayısının 1530'a yükseldiği görülmektedir. 2010 yılında 2005 senesine göre %126,8'lik artışla söz konusu turnuva sayısının 3471'e yükseldiği belirtilmektedir. 2012 senesinde 2010 yılına göre %41,3'lük artışla mevcut turnuva sayısının 4907'e yükseldiği ifade edilmiştir. 2014 yılında 2012 senesine göre

%65,5'lik artışla söz konusu turnuva sayısının 8124'e yükseldiği belirtilmektedir. Ayrıca 2016 senesinde 2014 yılına göre %105,1 artışla mevcut turnuva sayısının 16665'a yükseldiği ifade edilmiştir. Son olarak, 2019 senesinde 2016 yılına göre %71,6 artışla mevcut turnuva sayısının 28610'e yükseldiği gösterilmektedir.

Tablo 7. Yıllara Göre Dünyada E- Spor Oyuncularının Transfer Verileri

Yıllar	Transfer Sayısı	Yüzdelerik
1998	-	-
2000	13	%1300
2005	156	%1100
2010	460	%194,8
2015	3.150	%584,7
2019	4.032	%28
2020	5.103	%26,5

Kaynak: Esport Earnings, 2021

Tablo 7'de yıllara göre dünyada e-spor oyuncularının transfer verileri gösterilmektedir. Ayrıca 1998 yılından 2010'e kadar ki senelere göre yüzdelerik artışlar gösterilmektedir. Tablo 7'de 1998 yılında hiçbir e-spor oyuncusunun transfer olmadığı görülmektedir. 2000 yılında ise 1998 senesine göre %1300'lük artışla söz konusu transfer sayısının 13'e yükseldiği görülmektedir. 2005 yılında 2000 senesine göre %1100 artışla söz konusu transfer sayısının 156'ya yükseldiği belirtilmektedir. 2010 senesinde 2005 yılına göre %194,8'lik artışla mevcut transfer sayısının 460'e yükseldiği ifade edilmiştir. 2015 yılında 2010 senesine göre %584,7'lik artışla söz konusu transfer sayısının 3150'ye yükseldiği belirtilmektedir. Ayrıca 2019 senesinde 2015 yılına göre %28'lik artışla mevcut transfer sayısının 4032'ye yükseldiği ifade edilmiştir. Son olarak, 2020 senesinde 2019 yılına göre %26,5'lik artışla mevcut e-spor oyuncularının transfer sayısının 5103'e yükseldiği gösterilmektedir.

SONUÇ

Zaman içerisinde sosyal imkanların gelişmesi nedeniyle pek çok kolaylıklar elde edilmiştir. Söz konusu kolaylıkların başında şüphesiz ki elektronik ve teknolojik unsurlar da gelmektedir. Gerek bilgisayarın bulunması gerekse bilgisayarın gelişimini destekleyecek etmenler üzerine çalışmalar yapılması, bu alanda hızlı gelişimi de beraberinde getirmektedir. Bu anlamda hayatın her kesiminde varlığını gösteren dijital olgu, spor gibi evrensel olguda da var olmuş ve küresel boyuta ulaşmıştır. Küresel boyut kazanan spor ve dijital ilişki, elektronik spor kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle elektronik sporun gelişim sağlaması teknolojinin ya da bilgisayarın gelişim göstermesiyle özdeşlik içermektedir. Öncelikli olarak bilgisayarın tasarlanması sonra ekran, kasa ekipmanların yapılması daha sonra verileri görsel ve sese dönüştürecek bağlantıların oluşturulması gibi azami ölçütlerin oluşturulmasının ardından kişilerin fiziksel ve zihinsel komutlarını yerine getirebilecek hale dönüşmüştür.

Elektronik spor diğer bir ifadeyle e-spor fiziksel sporun dijital boyuta olan yansması olarak ifade edilebilir. Yani e-spor, spor unsurlarının temelini oluşturan esasların internet ortamına taşınarak, internet aracılığıyla ve oyun konsoluyla, tabletle ya da bilgisayarla farklı farklı yerlerdeki insanların rekabetçi bir yapıda spor faaliyeti gerçekleştirdiği bir olgudur. Söz konusu spor faaliyetlerinin farklı kategorileri bulunmaktadır. Söz konusu kategoriler; bireysel ve takım halinde müsabakası gerçekleştirilirken, savaş oyunu, spor oyunu, rol, macera, aksiyon oyunu, platformer, stratejik ve simülasyon oyunları olarak oynanmaktadır. E-spor faaliyetine katılmak isteyenler için cinsiyete, niteliğe ya da coğrafi, maddi sınıflandırmalara bakılmamaktadır. Bunun yanında e-spor'u tamamlayıcı unsurlarla karşılaşılmaktadır. Bu unsurlar e-sporun bünyesinde barındırdığı özellikler ve e-spor'un temel bileşenleri olduğu ifade edilebilir. E-Spor'un altı adet (bir oyun olması, yetenek gerektirmesi, rekabetçi olması, organizasyon olması, fiziksel unsurlar içermesi ve sanal olması) özelliği bulunmaktadır. Ayrıca e-sporun 10 adet temel bileşenleri (turnuvalar, sponsorlar, kulüpler, yatırımcılar, oyunlar, izleyici diğer bir ifadeyle tüketici, markalar, oyun tasarımcıları, ligler, yayın kuruluşları, kulüpler) olduğundan bahsedilebilir. Bu kadar kapsamlı bir içeriğe sahip olan e-spor olgusu ülkemizde ve dünyada yönetim yapısına sahip olduğu belirtilebilir. Öyle ki Dünya'da 2008 senesinde e-sporun, spor olarak ta-

nımlanması adına Güney Kore merkezli ve 46 ülkenin üye olduğu Uluslararası Elektronik Spor Federasyonu kurulmuştur. E-Spor yönetiminde önemli olan bir başka gelişme ise Güney Kore'nin KESPA adı altında bakanlık onaylı kurumu faaliyete geçirmiş olmasıdır. Güney Kore'nin yanında Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkelerde e-sporun kurumsallaşması adına faaliyetlere yer verilmektedir. Almanya'da e-spor, 2017 senesinde kurulan ve 22 takımın faaliyette bulunduğu Almanya E-Spor Federasyonu, Fransa'da 2016 senesinde "Projet de Loi Pour Une République Numérique" isimli yasayla, İngiltere'de ise İngiltere E-Spor Birliği tarafından yasal zemine oturtulduğu ifade edilebilir. Ülkemizde ise 2011 senesinde devlet tarafından Türkiye Dijital Oyunlar Federasyonu kurulmasına rağmen çeşitli gerekçelerle 2013 yılında söz konusu federasyon kapatılarak asbaşkanlık düzeyine indirildiği belirtilebilir. Ancak e-sporun önlenemez gelişimi bu spor adına kurumsallaşmasının elzem boyuta taşımıştır. Bu nedenden dolayı 2018 yılında bakanlık onayıyla tekrar ülkemizde e-spor kurumsal bir çerçeve kazanarak Türkiye E-Spor Federasyonu Başkanlığı kurulduğu belirtilebilir. Bu kurumsallaşmaların beraberinde ülkemizde ve dünyada pek çok e-spor kulübünün bulunduğundan bahsedilebilir. Örneğin ülkemizde 2017 senesinde Beşiktaş Jimnastik Kulübü SuperMassive TNG isimli takımın tüm haklarını satın aldığı bilinmektedir. Ayrıca Galatasaray Spor Kulübü E-Sport ismiyle Fenerbahçe Spor Kulübü ise 1907 Fenerbahçe adıyla; e-spor olgusunda var olmuştur. Dahası popüler spor kulüplerinin e-spora dahil olmasının yanında sadece e-spor amacıyla kurulmuş Dark Passage, HWA Gaming gibi e-spor kulüplerinin bulunmaktadır. Ülkemizde e-spor o kadar evrensel boyuta ulaşmıştır ki lise müfredatlarında e-spora yer verilmesi planlandığı ifade edilebilir. Gerek uluslararası gerekse ulusal düzeyde e-sporun kurumsallaşması adımlarının ve sporun yaygınlık kazanmasının akabinde e-spor endüstrisi oluşmuştur. Söz konusu e-spor endüstrisi istatistiklerine bakıldığında 2020 yılı itibariyle gelirlerin milyar dolarlara ulaştığı ve de turnuvaların ödül havuzlarının her sene yükselişte olduğu bilinmektedir. Örneğin; League Of Legends'ın turnuvasının ödül havuzu 1. Sezonda 100 bin dolar iken 2. Sezonda 5 milyon dolar rakamlarına çıkmıştır.

Ara sıra takip eden izleyici türüne göre 2019 Yılından 2024'e kadar dünya çapında e-spor izleyici sayısının yüzdeler artışlarına bakıldığında 2019 yılında 2020 yılına kadar %11,9'lık bir artış olduğu, 2020 senesinden 2021 yılına kadar %8,8'lik ara sıra izleyicilerin artış gösterdiği söylenebilir. Dahası meraklı e-spor izleyici türüne göre 2019 yılından 2021 yılına kadar izleyici sayıları ve bir önceki yılına göre yüzdeler artışları incelendiğinde. Ayrıca 2024 yılında meraklı e-spor

izleyici türüne göre ulaşacağı öngörülen sayılarına bakıldığında (Tablo 2); 2019 yılında meraklı e-spor takipçi kişi sayısının 200,8 milyon olduğu belirtilmektedir. 2020 yılında 2019 yılına göre %7,2'lik artışla, 2020 yılına kıyasla 2021 senesindeki seyirci sayısında %8,6'lık bir artış olduğu söylenebilir. Son olarak 2024 senesinde ulaşılacak tahmini seyirci sayısının 2021 yılından %22 fazla olacağı öngörülerek, meraklı e-spor takipçilerinin 285,7 milyon rakamlarına erişeceği tahmin edilmektedir.

Yıllara göre dünyada düzenlenen profesyonel e-spor turnuva sayıları incelendiğinde (Tablo 4); 1998 yılında dünyada düzenlenen e-spor turnuva sayısının 9 olduğu belirtilmektedir. 2005 yılında 1998 yılına göre %3677'lik, 2010 yılında 2005 yılına göre %195'lik, 2012 senesinde 2010 yılına göre %99,8'lik artışla, 2014 yılında 2012 senesine göre %56,2'lik, 2016 senesinde 2014 yılına göre %52,9'luk artış olduğu ifade edilebilir. Son olarak, 2019 senesinde 2016 yılına göre %17,9'luk artışla mevcut turnuva sayısının 5647'e yükseldiği ifade edilmiştir. Dünya'da yıllara göre e-spor canlı yayın izleyici sayısı incelendiğinde (Tablo 5) ise; 2020 yılında 2019 senesine göre %11,7, 2020 yılına kıyasla 2021 senesindeki seyirci sayısında %10,0'lık, Son olarak 2024 senesinde ulaşılacak tahmini seyirci sayısının 2021 yılından %22 fazla olacağı öngörülerek, meraklı e-spor takipçilerinin 285,7 milyon rakamlarına erişeceği tahmin edilmektedir. Yıllara göre dünyada aktif profesyonel e-spor oyuncu verileri (Tablo 6) göre; 1998 yılında dünyadaki aktif e-spor oyuncu sayısının 34 olduğu belirtilmektedir. 2005 yılında 1998 senesine göre %4400'lük, 2010 yılında 2005 senesine göre %126,8'lik, 2012 senesinde 2010 yılına göre %41,3'lük, 2014 yılında 2012 senesine göre %65,5'lik, 2016 senesinde 2014 yılına göre %105,1'lik, 2019 senesinde 2016 yılına göre %71,6 artışla mevcut turnuva sayısının 28610'e yükseldiği ifade edilebilir. Yıllara göre dünyada e-spor oyuncularının transfer verilerine (Tablo 7) bakıldığında; 1998 yılında hiçbir e-spor oyuncusunun transfer olmadığı görülmektedir. 2000 yılında ise 1998 senesine göre %1300'lük, 2005 yılında 2000 senesine göre %1100'lük, 2010 senesinde 2005 yılına göre %194,8'lik, 2015 yılında 2010 senesine göre %584,7'lik, 2019 senesinde 2015 yılına göre %28'lik, 2020 senesinde 2019 yılına göre %26,5'lik artışla profesyonel e-spor oyuncu transferlerinde gelişme olduğu belirtilebilir. Sonuç olarak; Söz konusu veriler ışığında teknolojinin evrensel boyuta ulaşmasıyla beraber elektronik sporun doğuş ve gelişim şartları oluştuğu söylenebilir. Gün geçtikçe sporun odak noktası haline gelebilecek potansiyeli olan e-spor alanının bilimsel olarak daha fazla incelenmesi ve de gelişimine katkıda bulunulması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgöl, O. (2019). Spor Endüstrisi ve Dijitalleşme: Türkiye’de E-spor Yapılanması Üzerine Bir İnceleme. *TRT Akademi*, 4 (8): 205-224.
- Akın, E. (2008). *Elektronik spor: Türkiye’deki elektronik sporcular üzerine bir araştırma*. Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Aktuna, C. H. ve Ünlüönen, K. (2017). Yeni Bir Turizm Çeşidi Olarak Elektronik Spor Turizmi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2: 1-15.
- Albayrak, M. (2019). *Elektronik spor tüketicilerinin satın alma davranışlarını etkileyen faktörlere ilişkin bir araştırma*. Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Argan, M., Özer, A. ve Akın E. (2019). Elektronik Spor: Türkiye’deki Siber Sporcuların Tutum Ve Davranışları. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 1(2): 1-11.
- Bostancı, B. (2019). *Elektronik spor alanının sektörel ve akademik bağlamda değerlendirilmesine yönelik bir araştırma*. Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
- Bulut, M.S. (2020). *Spor bilimleri alanı akademisyenlerinin elektronik spora bakış açılarının incelenmesi*. Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Cambrand, M. (2014). *Erik liljeqvist ve ludvig kallin finding triggers for innovation within esports*. Mälardalen University, Sweden.
- Coşkun, E., ve Öztürk, M. C. (2016). Steam Dünyası: Dijital Oyun Bloglarına Yönelik Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(2): 678-702.
- Çalışkanol, C. (2020). *Dijital oyunların ve e-sporun coğrafi açıdan değerlendirilmesi: İstanbul örneği*. Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Çınar, Y. (2020). *E-Sporcular ve dijital oyun oynayan bireylerin dijital oyun oynama motivasyon düzeylerinin incelenmesi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çolak, E., Son, M., Güzelordu, D., Çolak, T. ve ark. (2018). Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin e-spor bilgi düzeylerinin araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, KOSBED, 35: 121- 127.

- Çürükoğlu, R. (2020). *E-spor etkinliklerinde sponsor-etkinlik uyumu, sponsora yönelik tutum ve sponsorun marka imajının incelenmesi: Intel E-Spor Sponsorluğu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, A. ve Sertbaş, K. (2020). E-spor: Spor Endüstrisinde Yeni Bir Ekonomi. *Uluslararası Sosyal Bilimleri Akademi Dergisi*, 2 (3): 73-88.
- Devaney, S. A. and Stahura J. (2005). Determinants of Household Expenditure on Computer Hardware and Software. *Wen Yin*, 39(2): 254-262.
- Erdem, B. ve Kemiksiz, C. R. (2020). Çevrimiçi Dönüşümün Mesleki Tezahürü: E-Spor Faaliyetleriyle Dijital Oyuncular Kuşağı. *Journal of Economy Culture and Society*, 315-336.
- Evren, T., Kargün, M. Pala, A. Yazarer İ. (2019). *Spora Yenilikçi Yaklaşım: E-Spor*; 12 (66):1423-1434.
- Funk, D. C., Pizzo, A. D. ve Baker, B. J. (2019). E-Sport Management: Embracing Esport Education and Research Opportunities. *Sport Management Review*, 7- 13.
- Güler, G. (2019). *Serbest zaman pazarlaması perspektifinden e-spor*. Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Gür, Ö. (2000). İnternette reklamcılık. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- İçli A. (2020). *Dijital medya kullanımı açısından Türkiye'de e-spor izleyicileri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Jenny, S. E., Manning, R. D., Keiper, M. C., and Olrich, T. W. (2016). Virtual Athletes: Where eSports Fit Within the Definition of "Sport". *National Association for Physical Education in Higher Education*, 69(1): 1-18.
- Jonasson, K. and Thiborg, J. (2010). Sport in Society: Cultures, Commerce, *Media, Politics*. 13:2: 287-299.
- Kerr, A. (2017). *Global Games: Production, Circulation And Policy İn The Networked Era*. New York: Routledge.
- Kocadağ, M. (2017). Elektronik Spor Kariyeri Ve Eğitim. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 1(2): 49-63.
- Kocadağ, M. (2019). Elektronik sporla ilgilenen ergenlerin mesleki karar düzeylerinin

çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa

Kocaömer, C. (2019). Elektronik Spor Faaliyetlerinde Sponsorluğun Marka Değeri Üzerine Etkisi: League of Legends Örneği. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, 5: 46-82.

Koç, F. (2021). Dijital Ortamda Sanal Para ile Gerçekleştirilen E- Spor Faaliyetlerinin TMS\Tfrs Kapsamında Muhasebeleştirilmesine İlişkin Bir Yaklaşım. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*.

Lee, D. and Schoenstedt, L. J. (2011). Comparison Of Esports And Traditional Sports Consumption Motives. *ICHPER- SD Journal Of Research*, 6(2), 39-44.

Menteş, G. ve Saygın, Ö. (2019). E-Spor ve Geleneksel Spor ile Uğraşan Sporcuların Zihinsel Dayanıklılık ve Bilişsel Esneklik Durumlarının İncelenmesi. *Uluslararası Spor Egzersiz Antrenman Bilimi Dergisi*. 5(4): 238-250.

Mustafaoğlu, R. (2018). E-Spor, Spor ve Fiziksel Aktivite. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, 2 (2): 84-96.

Ocak, M. H. (2020). *Geleneksel spor ve e-spor seyircilerinin izleyici profilleri ve tercih nedenlerinin karşılaştırılması*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

Özkurt, A. (2019). *E-Sporun Türkiye’de spor yönetimi ve kulüpleşme yönünden gelişiminin incelenmesi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Samsun

Özsoy, S. ve Çat, A. G. (2018). Sanal Ortamda Sporun Yeni Formu: E-Spor. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research (Jshsr)*, 5(31): 4776-4784.

Özsoy, S. ve Sepetci, T. (2019). Popüler Kültür Ürünü Olarak E-Spor’un Sinemada Sunumu: “İyi Oyun” Filmi Örneği”. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 90-98.

Süngü, E. ve Bostan B. (2020). *Türkiye’de ve Türkiye’den Oyun Çalışmaları*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Şahin, M. ve Şahin G. (2016). Geleneksel Medyanın Yeni Rakibi: Yeni Medya ve Canlı Yayınlar. *Yeni Medya Dergisi*, 1: 50-63.

Taşkıran, B. İ. (2019). *Bir halkla ilişkiler aracı olarak e-spor sponsorluğu ve e-spor sponsorluğunun marka bilinirliği ile ilişkisi: bir örnek olay incelemesi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Üçüncüoğlu, M. (2018). *Bilgi toplumunun sportif bir yansıması olarak e-spor ve modern spor ile etkileşimi*. Cerrahpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Üçüncüoğlu, M. ve Çakır V. O. (2017). Modern Spor Kulüplerinin E-spor Faaliyetlerine İlgi Gösterme Nedenleri Üzerine Bir Araştırma. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2): 34-47.

Wolf, M. (2012). *Encyclopedia Of Video Games*: M-Z. Greenwood. İngiltere.

Yazıcı, Z. T. (2018). *Yeni bir Dünya: E-spor, e-spor ve futbol kitlelerinin karşılaştırılması*. Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlama Enstitüsü, İstanbul.

Yükçü, S. ve Kaplanoğlu, E. (2018). E-Spor Endüstrisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 17. UİK Özel Sayısı):533-550.

İNTERNET

British Esports Association. Erişim Tarihi: 05.02.2022 <https://britishesports.org/>

ESBD. Was ist eSport? Erişim Tarihi: 06.01.2022 <https://esportbund.de/esport/was-ist-esport/>

Kore E-Spor Birliği (KESPA). Erişim Tarihi: 17.11.2021 <http://e-sports.or.kr/?ckattemp=2>

New York Times. Elite soccer clubs sign gamers to compete in e-sports industry. Erişim Tarihi: 11.10.2021 https://www.nytimes.com/2016/12/11/sports/soccer/esports-video-gamers-elite-clubs.html?_r=0

Newzoo. Newzoo's Esports consumer predictions for 2021: a quarter of the world's population will be aware of esports. Erişim Tarihi: 07.02.2022 <https://newzoo.com/insights/articles/newzoos-esports-consumer-predictions-for-2021-a-quarter-of-the-worlds-population-will-be-aware-of-esports>

Ocasia. Alisports announce E-Sports partnership for Hangzhou 2022 Erişim Tarihi: 22.12.2021 <https://www.hostcity.com/news/event-bidding/esports-made-medal-sport-hangzhou-2022-asian>

Tani, S. (2018). Esports: Why pro video gaming will be bigger than the NFL. Erişim Tarihi: 24.09.2021 <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Cover-Story/Esports-Why-pro-videogaming-will-be-bigger-than-the-NFL>

Toker, C. Dünyada e-spor. Erişim Tarihi: <https://bit.ly/2Z8ixzU>

Uluslararası E-Spor Federasyonu. Dünyada e-spor'un doğuşu. Erişim Tarihi: 28.11.2021
<https://iesf.org/about#member-nations>

Venturebeat. Erişim Tarihi: 30.12.2021 <https://venturebeat.com/?s=ESPOR>

Wagner, M. G. (2006). On the scientific relevance of esports. In H. R. Arabia International Conference on Internet Computing, 437-442.

Esport Earnings. Erişim Tarihi: 10.09.2021 <https://www.esportsearnings.com/>

GID. Erişim Tarihi: 15.11.2021 <https://www.gaminginturkey.com/esports/>

Stasista. Erişim Tarihi: 28.12.2021 <https://www.statista.com/topics/3121/esports-market/>

Sorumlu Yazar: Arş. Gör. Recep Nur UZUN

1993 Samsun doğumlu olan Arş. Gör. Recep Nur UZUN 2008-2012, Samsun Spor Lisesi 2012-2016, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu'ndan Lisans mezunu, 2017-2019, Samsun Ondokuz Mayıs Sosyal Bilimleri Enstitüsü Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı'ndan Yüksek Lisans mezunu olmuştur. Eğitim hayatına 2020 senesinde sibaşlanmış olduğu Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalında Doktora öğrencisi olarak devam etmektedir. Ayrıca 2022 senesinden beri Dokuz Eylül Üniversitesi Necat Hepkon Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

6.Bölüm

LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER PLANLAMALARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE VERİ MADENCİLİĞİ İLE SINIFLANDIRILMASI

- Arş. Gör. Dr. Nazlı SEYHAN

Gümüşhane Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme Bölümü

nazliarik@gumushane.edu.tr

ORCID No: 0000-0003-0759-9119

- Arş. Gör. Burak SEYHAN

Gümüşhane Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İktisat Bölümü

burakseyhan@gumushane.edu.tr

ORCID No.: 0000-0003-1026-1805

GİRİŞ

Kariyer kavramı “Bir bireyin istediği yaşam tarzını sağlamaya çalışabilmesi için uzun dönemde elde ettiği veya edeceği eğitim, yetenek ve deneyimler birikimi” olarak genel anlamıyla ifade edilebilir (Anafarta, 2001: 3). Bireylerin bilgi beceri ve ilgisine göre belirlediği ve çevresel faktörlerin de etken olduğu bu süreç

kariyer planlaması kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kavramın bireylerin sadece iş hayatıyla değil bireylerin tüm hayatıyla ilgili önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Kariyer planlamasının doğru bir şekilde yapılması bireyin iyi bir kariyere sahip olmasının yanında, bireysel becerileri, kişilik özellikleriyle uyumlu mesleğinde daha mutlu olmasını da sağlayacaktır. Bu sebeple özellikle iş yaşamı henüz başlamamış ve gelecek planları doğrultusunda iş yaşamına en yakın olan üniversite öğrencilerinin de kariyer planlamaları hem bireysel hem toplumsal açıdan oldukça önem arz etmektedir.

İnsanlar doğumundan itibaren bulunduğu çevreden aileden başlayan ve okul hayatı, okul arkadaşlıklarıyla süregelen ve sonra iş hayatıyla devam eden kendilerini sürekli geliştirdikleri ve sürekli etkileşimde oldukları sosyal bir çevrenin içinde yer almaktadır. Bu süreç özellikle belirlediği hedefler yönünde eğitimlerini tamamlamaya yakın olan üniversite öğrencileri için hedeflerin çıktıya dönüşeceği zamanda doğru tercih yapmalarına imkân tanımaktadır. Hedeflediği yönde eğitimini tamamlayarak kişisel beceri ve donanımıyla uyumlu doğru kariyer planı yapmak kişinin gelecek hayatını da etkileyecektir. Elbette ki bazı araştırmacılar tarafından ele alınan bireylerin kariyer planlarının belirlenmesi üzerinde etkisi olan birden çok faktör yer almaktadır. Bireysel kariyer planların belirlenmesinde kişisel bilgi, beceri ve donanımların yanında bireyin düşüncelerini ve imkanlarını şekillendiren çevresel bir çok etkenden söz edilebilir. Fiziksel imkanlar ve aile yaşantısı da bunlara örnek olarak verilebilmektedir. Bu çalışmada

İlgili literatür incelendiğinde üniversite öğrencilerinin kariyer planlamaları belirlemelerinde çeşitli yönlerden ve farklı değişkenlerle ilişkisini ele alan birçok çalışmaya rastlanmıştır. Bununla birlikte bu çalışma kapsamında üniversite öğrencilerin kariyer planlamalarında demografik değişkenlerin etkisini veri madenciliğinde sınıflandırma algoritmalarını kullanarak ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Veri madenciliği günümüzde disiplinler arası çalışmalarda sıklıkla kullanılan yöntemlerin yer aldığı bir alandır. Kolay uygulanabilirliği ve etkili sonuçlar vermesiyle sıkça başvurulan yöntemlerden biridir. Veri madenciliği, doğru karar alabilmek için büyük verilerden henüz keşfedilmemiş, kullanışlı ve makul bilginin çıkarılmasıdır(Argüden ve Erşahin, 2008: 15). İncelenen verilerin birbirleriyle bağlantısının tespiti ile geleceğe yönelik tahminler yapılabilmesine de olanak tanımaktadır. Uygun metotlar ve algoritmalar kullanılarak muhtemel süreçteki veya gelecekteki gözden kaçan veya tespit edilemeyen durumları ortaya çıkarması yönünden oldukça önemli bir yöntemdir.

Veri madenciliğinde sınıflandırma, kümeleme ve birliktelik kuralları temelinde çok sayıda yöntem ve algoritma yer almaktadır. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin bazı demografik değişkenler yardımıyla kariyer planlamalarındaki çıktıya göre sınıflandırılması ve en başarılı sınıflandırma algoritmasının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Daha önceki Arık ve Seyhan (2016) çalışmamızda anket yardımıyla edindiğimiz veriler kullanılarak ankette yer alan bazı demografik değişkenlerle kariyer planına göre (var-yok) sınıflandırma yapılmıştır. Çalışmadaki değişkenler; cinsiyet, bölüm, mezun olunan lise, veli eğitim durumu, aile geliri ve bilgisayara sahip olma ve kariyer planı kategorik değişkenleridir. Çalışmada WEKA programı yardımıyla çalışma kapsamındaki verilere uygun sınıflandırma algoritmaları kullanılmıştır. Çalışmada, ilgili literatür, kullanılan yöntem, çalışma yer alan verilerin çıktı değişkeni olan kariyer planı ile ilişkisini gösteren bulgular, IBk (k en yakın komşuluk) ve Random Tree (rastgele ağaç), Random Forest, MultilayerPerceptron algoritmalarının bulguları ve yorumları, sonuç ve öneriler kısmı yer almaktadır.

1. LİTERATÜR

Meece vd. (1982) öğrencilerin kariyer kararlarının anlaşılmasını artırmak ve uygun müdahale stratejileri tasarlamak amacıyla geliştirdikleri modelde, öğrencilerin başarı beklentilerinde ve kariyer algılarında bireysel farklılıkların aracılık ettiği birçok değişkene değinilmiştir.

Farmer (1987) kariyer ve başarı motivasyonunda cinsiyet farklılıklarını açıklamaya yönelik bir modeli ele aldığı çalışmasında, kadınlar için bu motivasyonun gücünün erkeklerinkinden farklı olmadığını ve erkekler ve kadınlar için motivasyonu etkileyen faktörlerin modeli ve türünün önemli ölçüde farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşmıştır. Bununla birlikte kariyer seçimindeki motivasyonun kişilerin geçmişi ile sahip olunan bireysel ve çevresel etkenlerin karmaşık bir etkileşimin sonucunda ortaya çıktığını belirtmektedir.

Bers ve Smith (1989), öğrencilerin meslek ve bölüm seçimindeki ebeveyn rolünü inceledikleri çalışmada, öğrencilerin meslek tercihlerinde ve akademik başarılarında ebeveynlerin önemli etkilerinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Üzüm ve Uçkun (2015), öğrencilerin kariyerlerindeki beklentileriyle ilgili olabilecek değişkenleri ele aldıkları çalışmada, öğrenim görülen alandaki çalışma fikri ile kariyerlerindeki beklentilerin ilişkili olduğu bulgusunu saptamışlardır.

Sağdıç ve Demirkaya (2009) üniversite öğrencilerinin kariyer planlamaları-na ilişkin yaptıkları çalışmada, öğrencilerin mevcut durumda kariyer planlarının olmadığı ve bu durumun sebeplerinden yabancı dilde eğitimdeki eksikler, kariyer planlamada danışman yetersizliği ve iş hayatına başlama hissi olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Litoiu'nun (2010) üniversiteler düzeyinde sunulan kariyer danışmanlığı hizmetlerini ele aldığı çalışmada, Romanya Bükreş Üniversitesi'nde yapılan vaka çalışmasında öğrencilere eğitim süreçlerinde kariyer geliştirmelerinde ve kariyer planlamalarında destek olma hususlarına değinerek, öğrencilerin fırsatlarını ve kariyer gelişim potansiyellerini fark etmede yönlendirilmesi gerektiğine değinilmektedir.

Yılmaz vd., (2012) demografik özellikler bakımından üniversite öğrencilerinin kariyer seçimlerini ele aldıkları çalışmada, demografik özelliklerini çeşitli kariyer boyutları ve öğrencilerin kariyer tercihleriyle ilişkisini incelenmişlerdir.

Erme (2014) üniversite öğrencilerinin bireysel kariyer yönetimini etkileyen faktörleri değerlendirdiği çalışmasında öğrencilerin kariyer seçimlerinin bazı demografik özelliklere göre farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşmıştır.

Campagni vd. (2015) çalışmasında, üniversite mezunu öğrencilerin kariyerlerini analiz etmek için bir veri madenciliği metodolojisi sunmaktadır. Öğrencilerin performansını ve sınav programlarını iyileştirmeye yönelik stratejileri belirlemek için kümeleme ve sıralı desen tekniklerine dayalı farklı yaklaşımlar kullanarak genel kariyerleriyle ideal kariyerlerini karşılaştırmışlardır. Çalışma sonucunda, öğrencilerin ideal kariyer tarafından verilen sırayı ne kadar çok takip ederse, mezuniyet süresi ve final notu açısından o kadar iyi performans elde ettiklerini vurgulayan sonuçlar elde edilmiştir.

Büyükyılmaz vd. (2016) üniversite öğrencilerinin öğrencilerin kariyer planlamalarına yönelik tutumlarını demografik değişkenler açısından ele aldıkları çalışmasında, iş sektöründeki bilginin cinsiyete göre farklılıklar olduğu, kariyerde uyumluluk ve iyimserlik algısında bölüme göre farklılıklar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Arafath vd. (2018) çalışmasında, akademik, teknik ve kişilerarası faktörlerle ilgili özelliklere dayalı olarak öğrencilerin iç görülerini keşfetmek için dinamik veri setini keşfetmeye ve veri madenciliğine dayalı yöntemler kullanılarak öğ-

rencinin güçlü ve zayıf yönleriyle öğrencinin tahmini kariyerinin tahmin edilmesini sağlayan model elde etmişlerdir. Çalışma sonucunda elde edilen model test edilmiş ve kısıtlamaya dayalı öğrenme ortamında iyi performans gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Rangnekar vd. (2018), kişilik, yetenek ve genel bilgi bilgilerinin kariyerleriyle eşleştirilerek oluşturulan sezgisel kariyer sistemi oluşturularak ve sistemden elde edilen veriler veri madenciliği algoritmaları yardımıyla bazı modeller oluşturmuştur.

Yu ve Zhang (2018), öğrenci eğitimini ve istihdam rehberliğini teşvik etmek amacıyla faydalı bilgiler ve ilişkiler bulmak için üniversite mezunlarının istihdam verilerini veri madenciliği analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda mezunların istihdamını ve personel eğitimini ilerletmeye yardımcı olacak, öğrencinin istihdam verilerinden bazı yararlı bilgiler çıkarılmıştır.

Ulaş ve Özdemir (2018), üniversitede son sınıftaki öğrencileri tarafından algılanan kariyer engelleri değişkenlerini tespit için regresyon analizi ve t-testi yöntemlerini kullanmıştır. Bölüm seçmede arkadaş etkisi, öz-yeterlik ile sürekli kaygı faktörlerinin algılanan kariyer engellerinde etkisi olduğu, bölüm seçmede aile ve öğretmen etkisinin ve akademik başarı değişkenlerinin de anlamlı etkisi olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Akgün (2019) çalışmasında, mezun statüsündeki öğrenciler için alanlarına yönelik kariyer planlamalarında öneride bulunan sistem tasarlayarak veri madenciliğindeki bazı algoritmalar yardımıyla modelleme yapmıştır. Çalışma sonucunda algoritma sonuçları karşılaştırılmış ve en iyi sonucu Random Forest Algoritmasının verdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Özeren vd. (2020) çalışmasında, Bartın'daki lise öğrencilerinde kariyerleri üzerinde etkili olan bazı sosyo-demografik etkenleri belirlemek için veri madenciliği tekniklerini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda, cinsiyetin, ebeveynlerin eğitim düzeyinin ve ekonomik gelir düzeyinin kariyer seçiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Thirumalaiselvi ve Narayanan (2020) çalışmasında, öğrencilerin veri madenciliği sınıflandırma algoritmalarını kullanarak etkin kariyer seçme becerilerinin belirlenmesi için çok sayıda özneteliği test etmiş ve bunların birçoğunun performans tanımlamasında güçlü olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Biswas vd. (2021) çalışmasında, Bangladeş'te mezun olan öğrenciler için çeşitli veri madenciliği teknikleri ve performans değerlendirme ölçütlerini kullanarak kariyer tahminleri yapmış ve bunun arkasındaki çeşitli akademik ve kişisel faktörleri analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda Part sınıflandırıcının diğer tekniklerden daha iyi performans gösterdiğini elde etmişlerdir.

2. YÖNTEM

Veri madenciliğinde teknikler, tahmin edici ve açıklayıcı olarak genel olarak iki kategoride ele alınmaktadır. Bu yöntemlerin her ikisi de büyük miktarda veriden gizli kalıpları çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Sınıflandırma, belirli bir girdiye dayalı olarak belirli bir sonucu tahmin etmeyi içermektedir. Sonuçları tahmin etmek için mevcut veriler kullanılarak kayıtlar sınıflandırılır. Veri kaynakları eğitim seti ve test seti olarak sınıflandırılabilir. Eğitim seti daha önce sınıflandırılmış ve sınıflandırma amacıyla referans olarak kullanılan verileri içermektedir. Niteliklerin yardımıyla sonuçlar tahmin edilir ve daha sonra test verileri algoritmaya verilir. Bu veriler daha önce depolanan özniteliklere göre kontrol edilir ve bu varsayımlara dayalı olarak veriler sınıflandırılır. Algoritma verilen verileri analiz eder ve sonuçları tahmin eder. (Umadevi & Marseline, 2017: 264).

Veri madenciliğinde bilgiye ulaşmada pek çok metod ve algoritmalar kullanılmaktadır. Bu algoritmalar ile ilgili pek çok çalışma yapılmış ve yapılan çalışmalardan elde edilen farklı sonuçlarla her birinin üstün özelliklerine değinilmiştir. Her bir algoritmadan elde edilen sonuçlar kullanılan verinin yapısına, veri üzerinde yapılan ön işleme ve algoritma parametrelerinin seçiminden kaynaklı farklılık göstermektedir.

En başarılı algoritmanın belirlenmesinde doğruluk oranına bakmak önemlidir fakat yalnızca doğruluk oranına ele almak en başarılı algoritmayı seçmek için yeterli değildir. Algoritmaların başarılarını değerlendirirken Doğruluk oranının yanında Kappa, MAE ve RMSE değerleri de ele alınmalıdır. MAE ve RMSE değerleri negatif yönelimli olduklarından olabildiğince düşük değerler elde etmek algoritmanın daha iyi olduğunu göstermektedir. Anket sorularından elde edilen verilerde Kappa istatistiği de ciddi öneme sahiptir. Kappa istatistiğinin 1'e yakın olması doğruluk oranındaki başarının cevaptaki yığılmaya bağlı olmadığını dolaşısıyla başarının rastsal olmadığını göstergesidir (Cihan ve Kalıpsız, 2015: 45).

Sınıflandırmada doğruluk oranını hesaplamak amacıyla bir karmaşıklık

(confusion) matris oluşturulur. Bu matrisin nasıl oluşturulduğu aşağıdaki tabloda (Tablo 1) gösterilmektedir (Dangare & Apte 2012: 47).

Tablo 1. Karmaşıklık Matrisi

	a. (kategori I)	b (kategori II)
a.(kategori I)	TP	FN
b (kategori II)	FP	TN

TP (True Positive-Doğru Pozitif): Gerçekte doğru iken doğru olarak sınıflandırılanların sayısı

FN (False Negative-Yanlış Negatif): Gerçekte doğru iken yanlış olarak sınıflandırılanların sayısı

FP (False Positive Yanlış Pozitif): Gerçekte yanlış iken doğru olarak sınıflandırılanların sayısı

TN (True Negative Doğru Negatif): Gerçekte yanlış iken yanlış olarak sınıflandırılanların sayısı

Karmaşıklık matrisi ile elde edilen bazı değerlerler (doğruluk-hata oranı, duyarlılık, kesinlik, F-ölçütü gibi) sonuçların yorumlanmasında önemlidir (Uma-devi & Marseline, 2017: 267).

Doğruluk-Hata Oranı: Modellerin başarısını değerlendirebilmek için kıyas yapılabilecek en basit ve en bilinen değer doğruluk-hata oranıdır. Doğru sınıflandırılan örnek sayısını (TP +TN), toplam örnek sayısına (TP+TN+FP+FN) bölünmesiyle elde edilmektedir. Bu değer 1'e tamlayanı ise hata oranıdır. Yani yanlış sınıflandırılan örnek sayısının (FP+FN), toplam örnek sayısına (TP+TN+FP+FN) oranıdır.

Duyarlılık: Doğru sınıflandırılan pozitif örnek sayısının (TP), toplam pozitif örnek sayısına (TP+FN) bölünmesiyle elde edilmektedir.

Kesinlik: Sınıfı 1 olarak tahminlenen pozitif örnek sayısının (TP), sınıfı 1 olarak tahminlenen tüm örnek sayısına (TP+FN) bölünmesiyle elde edilmektedir.

F-Ölçütü: Algoritma başarılarında karşılaştırma yaparken yalnızca kesinlik ve duyarlılık ölçütlerini değerlendirmek yerine bu değerleri bir arada değerlendirmek daha makul olacaktır. Bu sebeple F-ölçütü oldukça önemlidir.

2.1. kNN (K En Yakın Komşuluk) Algoritması

k en yakın komşuluk algoritması veri madenciliğinde sınıflandırma problemlerinde kullanılan algoritmalarından bir tanesidir. Bu yöntemde sınıflandırma, verilerinin öğrenme kümesinde yer alan verilere benzerliklerinin hesaplanmasıyla gerçekleştirilmektedir. Sınıflandırma işleminde k değeri baz alınarak eleman sayısı belirlenir. Her bir örnek n-boyutlu uzayda bir noktayı temsil etmektedir. Her yeni birim için en yakın k eğitim örneğini bulmak amacıyla var olan örüntü uzayı taranmaktadır. Her yeni birimde k değerine mesafe hesaplanır ve model uzayında kendisine en yakın olan eğitim örneğinin sınıfı atanır. Prensipte Manhattan mesafesi gibi diğer mesafe ölçüleri kullanılabilse de, Öklid mesafesini kullanmak olağandır. İkili (iki sınıflı) sınıflandırma problemlerinde, k'yi tek sayı olarak seçmek, oyların berabere kalmasını engellediği için yararlıdır. Aynı yöntem, nesnenin özellik değerini, en yakın k komşusunun değerlerinin ortalaması olacak şekilde basitçe atayarak, regresyon için kullanılabilir. Komşuların katkılarını ağırlıklandırmak bu süreçte faydalı olabilir, böylece yakın komşular uzak olanlardan daha fazla ortalamaya katkıda bulunabilir. Ayrıca k-en yakın komşu algoritması, verilerin yerel yapısına oldukça duyarlıdır. (Phyu, 2009: 3).

2.2. Random Tree (Rastgele Ağaç) Algoritması

Rastgele ağaçlar hem sınıflandırma hem de regresyon problemlerinin çözümünde Leo Breiman ve Adele Cutler tarafından ele alınmıştır. Rastgele ağaçlar, esasında makine öğrenmesinde tek model ağaçlar ve rastgele orman algoritmanın birleşimidir. Model ağaçları, her bir yaprağın, bu yaprak tarafından tanımlanan alt uzayı için optimize edilmiş doğrusal bir modele sahip olan karar ağaçlarıdır. İlk olarak eğitim verileri, torbalamadaki gibi her bir ağaç için değiştirilerek örneklenmektedir. Sonrasında, bir ağaç yetiştirirken, her zaman her düğüm için mümkün olan en iyi bölünmeyi hesaplamak yerine, her düğüm için bütün niteliklerin yalnızca rastsal bir alt kümesi ele alınır ve bu alt küme için en iyi bölünme hesaplanır (Kalmegh, 2015: 441).

2.3. Random Forest Algoritması

Random Forest, rastgele bir orman oluşturan denetimli bir öğrenme algoritmasıdır. “Orman” genellikle torbalama yöntemi ile eğitilmiş bir ağaç topluluğudur. Literatürden bilindiği gibi torbalamanın temelinde “öğrenme yöntemlerinin kombinasyonu doğruluğu arttırmaktadır” düşüncesi yer almaktadır. Rastgele

orman algoritması da birçok sınıflandırma ağacı yetiştirilmesiyle sınıflandırma başarısını artırmaktadır. Yeni bir nesneyi sınıflandırmak için bir girdi vektörüyle başlanır ve girdi vektörü ormanda bulunan ağaçların her birine koyulur. Her bir ağaçtan bir sınıflandırma elde edilir ve ağaçların o sınıf için “oy verdiği” düşünülür. Sonuçta ormandaki tüm ağaçlar için orman en fazla oyu alan sınıflandırma seçilir (Kesavaraj & Sukumaran 2013: 3).

2.4. Yapay Sinir Ağları (Multilayerperceptron) Algoritması

Beyin ve dokusunun incelenmesiyle bilgilerin işleme siteminde farklılığın olduğu ve insan beyninde var olan sınırların bilgileri paralel olarak işlediği görülmüştür. Bu gerçek ile yola çıkılarak yapay sinir ağları ve genetik algoritmalar gibi yöntemler ortaya çıkmıştır. Paralel çalışma ve öğrenbilme yetenekleriyle hızlı çalışması ve verileri kolay işleyebilmesi yönünden birçok sınıflandırma, desen tanıma, kontrol prognostik (bir olayın iç işleyişini tanıma) hesaplamaları, ses tanıma vb. birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır (Şen, 2004:8).

Daha pratik bir ifadeyle, sinir ağları doğrusal olmayan istatistiksel veri modelleme araçlarındandır. Girdiler ile çıktılar arasında var olan ve karmaşık ve gizli ilişkileri modellemek veya verilerdeki kalıpları, görünmeyen ilişkileri bulmak için kullanılabilir (Kesavaraj & Sukumaran 2013: 4).

Sinir ağlarının parametrik olmayan doğasından kaynaklı, keyfi karar sınırlarına yeteneği, farklı veri ve girdi yapılarına kolay adaptasyon, bulanık çıktı değerleri ve çoklu görüntülerle kullanım için genelleme gibi birçok avantajı vardır. Sinir ağları, birçok etkileşime sahip yüzlerce tahmin değişkeninin bulunabileceği büyük ve karmaşık problemleri verimli bir şekilde modellemenin bir yolunu sundukları için özellikle ilgi çekicidir. Sinir ağları, sınıflandırma problemlerinde (çıktının kategorik bir değişken olduğu durumlarda) veya regresyonlar için (çıkış değişkeninin sürekli olduğu durumlarda) kullanılabilir. Sinir ağı mimarisi, giriş katmanı, gizli katman ve çıkış katmanı olmak üzere üç katmandan oluşmaktadır. Girdi katmanındaki düğümler, gizli katmandaki bir dizi düğümle bağlantılıdır. Gizli katmandaki her bir düğüme katılan her giriş düğümü. Gizli katmandaki düğümler, başka bir gizli katmandaki düğümlere veya bir çıktı katmanına bağlanabilir. Çıktı katmanı da bir veya daha fazla yanıt değişkeninden oluşmaktadır (Krishnaiah vd., 2013: 43).

Multilayer perceptron (çok katmanlı algılayıcı), en çok bilinen ve en sık kullanılan sinir ağı türüdür. Çoğu durumda, sinyaller ağ içinde girişten çıkışa tek

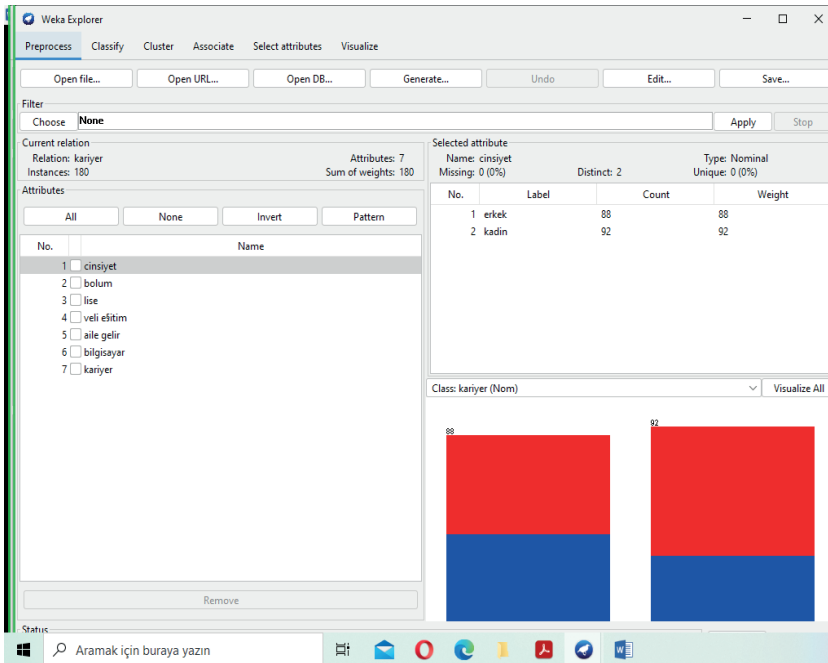
yönde iletilmektedir. Döngü yoktur, her bir nöronun çıktısı nöronun kendisini etkilememektedir. Bu yapıya ileri beslemeli katmanlar denir, çevreye doğrudan bağlı olmayan katmanlara gizli katmanlar denir (Popescu, 2009: 579)

3. VERİ SETİ VE BULGULAR

Arık ve Seyhan (2016)'da, lojistik regresyon yöntemi kullanılarak ele alınan teknoloji bilgisi ve gelecek beklentilerinin bireysel kariyer belirleme tercihleri üzerindeki etkisi araştırma problemi, bu çalışmada üniversite öğrencilerinin kariyer planlamalarının bazı demografik özelliklere göre veri madenciliği sınıflandırma algoritmaları kullanılmasıyla değerlendirilmiştir. Çalışmadaki değişkenler; cinsiyet, bölüm, mezun olunan lise, veli eğitim durumu, aile geliri ve bilgisayarla sahip olma ve kariyer planı kategorik değişkenleridir.

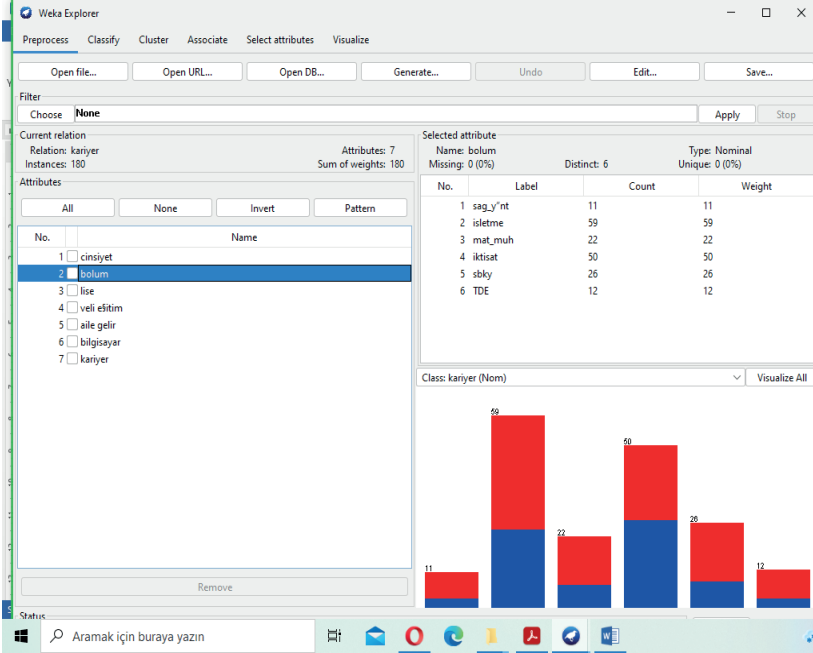
Bu çalışmada Waikato Üniversitesinde tarafından geliştirilmiş olan WEKA (Waikato Environment for Knowledge Analysis) programı kullanılmaktadır. WEKA açık kaynak kodlu bir program olmasının yanında geniş veri ön işleme ve modelleme tekniklerine sahip, grafiksel ve kolay arayüzü sayesinde veri madenciliği alanında sıkça kullanılan bir yazılımdır.

Şekil 1. Cinsiyete göre kariyer planı göstergesi

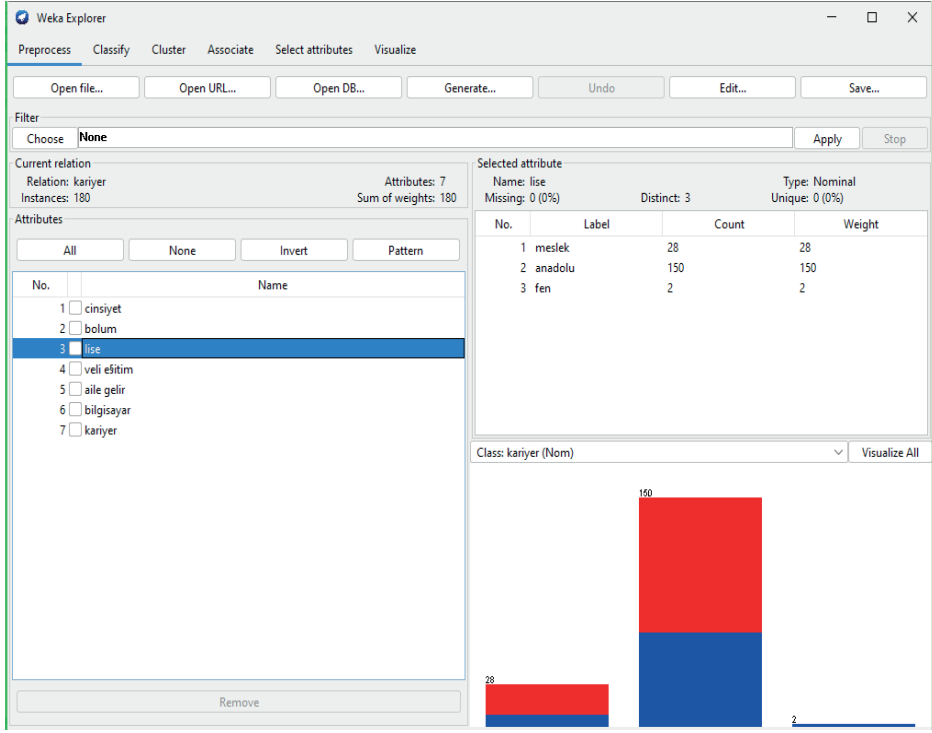
Cinsiyet değişkeni için şekle baktığımızda veri setinde 88 erkek ve 92 kadın katılımcının yer aldığı görülmektedir. Şekildeki renk ağırlıkları değerlendirildiğinde çıktı değişkenimiz olan kariyer planı var (kırmızı) ve yok (mavi) kategorisi için kadınlarda kariyer planı var olanların ağırlıkları daha fazla iken erkeklerde ise kariyer planları olanlar ile olmayanların ağırlıkları birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Bölüme göre kariyer planı göstergesi

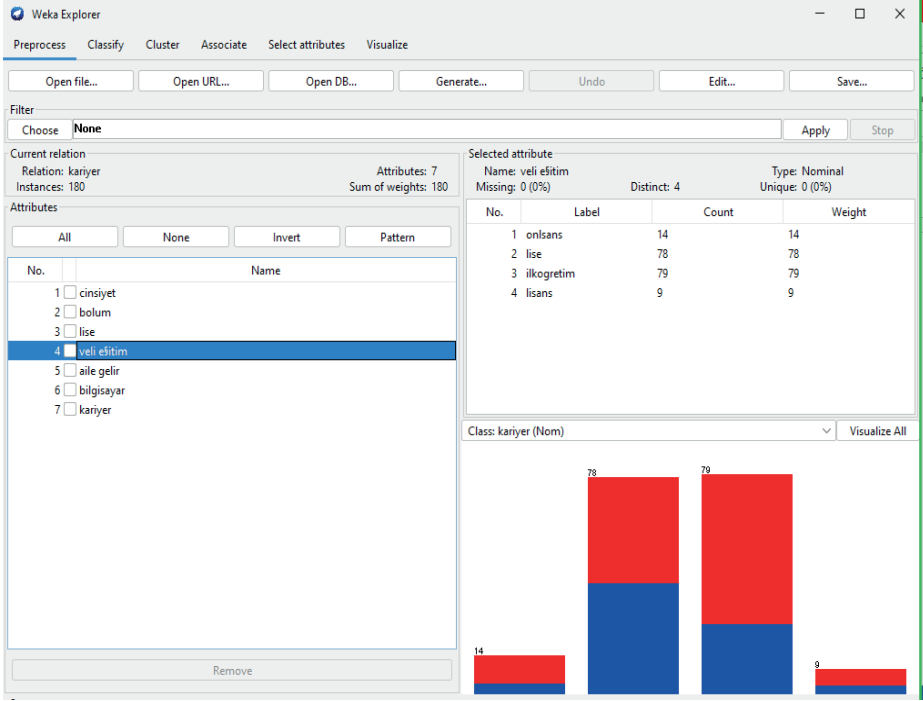
Bölüm değişkeni için şekle baktığımızda veri setinde 11 sağlık yönetimi, 59 işletme, 22 matematik mühendisliği, 50 iktisat, 26 siyaset bilimi ve kamu yönetimi ve 12 Türk dili ve edebiyatı bölümlerinden öğrencilerin katılım sağladığı görülmektedir. Şekildeki renk ağırlıklarına bakıldığında kariyer planı var (kırmızı) ve yok (mavi) kategorisi için tüm bölümlerde öğrencilerin ağırlıklı olarak kariyer planlarının var olduğu gözlenmektedir.

Şekil 3. Lise türüne göre kariyer planı göstergesi

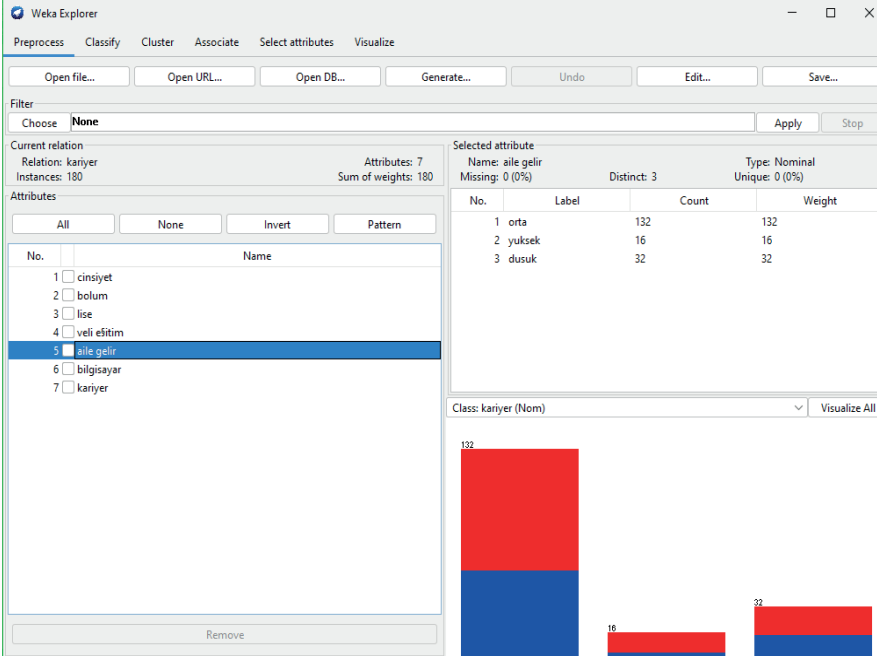
Öğrencilerin mezun olduğu lise türü değişkeni için şekle baktığımızda veri setinde 28 Meslek Lisesi 150 Anadolu Lisesi ve 2 Fen Lisesi mezununun katılım sağladığı görülmektedir. Kariyer planlarına göre sınıflandırıldığında öğrencilerin ağırlıklı olarak kariyer planlarının var olduğu gözlenmiştir. Fen lisesi mezunu öğrenci sayısının çok az olduğu göz önüne alınırsa bu durumun öğrencilerin kariyer planları hususunda genel kanı üzerinde çok fazla bilgi vermediği düşünülmektedir.

Şekil 4. Veli eğitim durumuna göre kariyer planı göstergesi

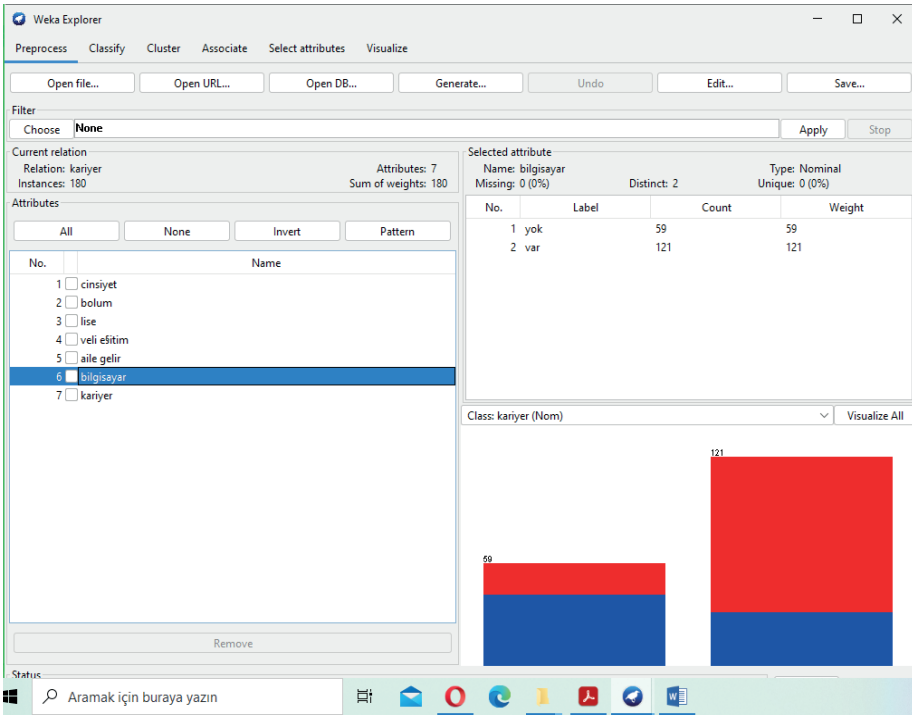
Öğrencilerin veli eğitim durumları değişkeninde şekle baktığımızda veri setinde 14 ön lisans, 9 lisans, 78 lise ve 79 ilköğretim kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Veli eğitim durumlarına göre öğrencilerin kariyer planları değerlendirildiğinde veli eğitim durumu lise kategorisinde olanların neredeyse yarı yarıya kariyer planlarının olmadığı, veli eğitim durumu ilköğretim, ön lisans ve lisans olanlarda ise ağırlıklı olarak kariyer planlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Aile gelir durumuna göre kariyer planı göstergesi

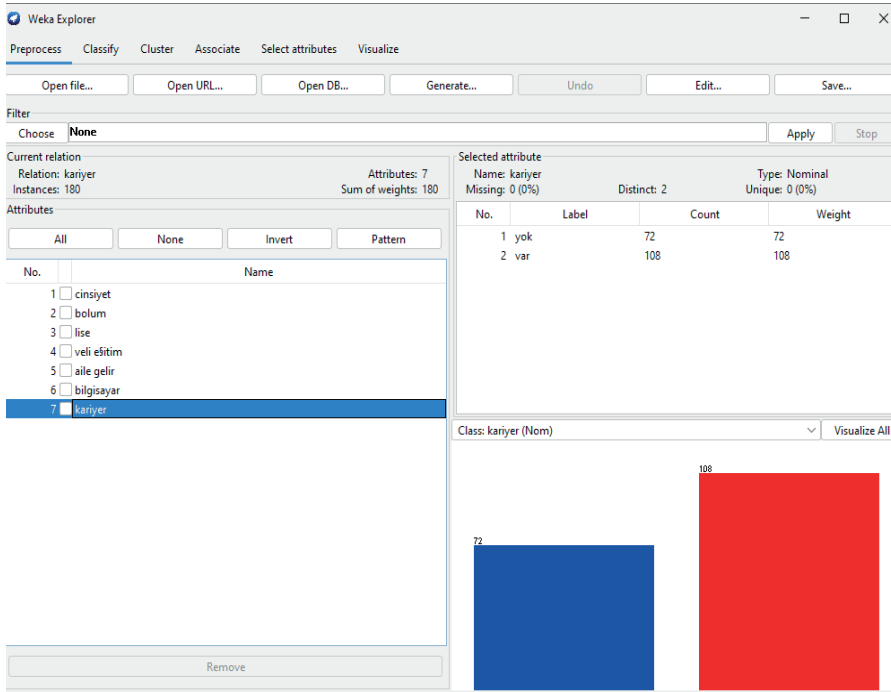
Öğrencilerin aile gelir durumu değişkeni için şekle baktığımızda veri setinde 32 düşük 132 orta 16 yüksek düzeyde gelir sahibi olduğu görülmektedir. Değişken kategorilerine göre kariyer planlarına bakıldığında öğrencilerin ağırlıklı olarak kariyer planlarının var olduğu gözlenmiştir. Özellikle düşük gelirli grubun kariyer planlarının var olması gelir düzeyinin düşük olmasının öğrencilerin kariyer hedeflerinde olumsuz bir etkiye sebep olmadığının bir göstergesidir.

Şekil 6. Bilgisayara sahip olma değişkenine göre kariyer planı değişkeni göstergesi

Öğrencilerin bilgisayara sahip olma değişkeni için şekil değerlendirildiğinde 121 öğrencinin bilgisayarının var olduğu 59 öğrencinin bilgisayarının olmadığı görülmektedir. Değişken kategorilerine bakıldığında bilgisayar sahibi öğrencilerin ağırlıklı olarak kariyer planlarının var olduğu bilgisayar sahibi olmayan öğrencilerin ağırlıklı olarak kariyer planlarının olmadığı görülmektedir. Teknolojinin, araştırmaların ve sosyal etkileşimlerin insanların düşüncelerine ve vizyonlarına etkisi olduğu göz ardı edilemez. Bu sebeple bilgisayara sahip olan öğrencilerin kendi alanlarında kişisel beceri ve araştırmalarını geliştirdiği düşünüldüğünde bu durumun kariyer planlarına olumlu katkı sağladığı söylenebilir.

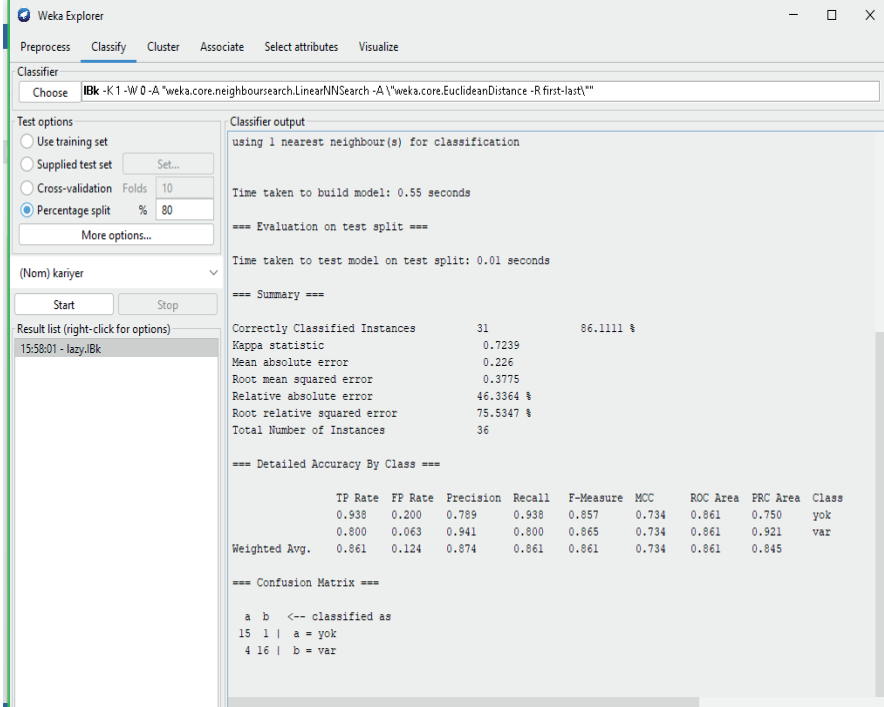
Şekil 7. Kariyer planı değişkeni göstergesi

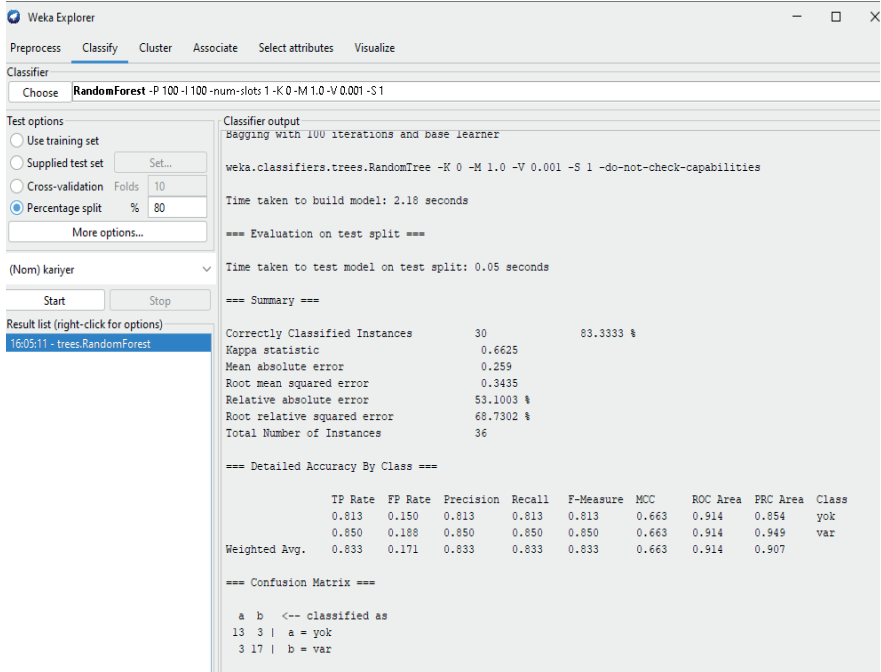
Öğrencilerin sınıflama yapılan çıktı değişkenimiz olan kariyer planı değişkeni için şekil değerlendirildiğinde veri setindeki 108 öğrencinin kariyer planının var olduğu 72 öğrencinin kariyer planının olmadığı görülmektedir. Bu durum çalışma veri setindeki öğrencilerin ağırlıklı olarak kariyer planlarının var olduğunu göstermektedir.

Veriler ön işlemden geçirildikten sonra WEKA’da veri madenciliği yöntemlerinden olan sınıflandırma yöntemi kullanılarak sınıflandırma için IBk, Naive-Bayes, ZeroR, OneR, MLP, SMO, J48, KStar, RandomTree, RandomForest gibi veri madenciliği algoritmaları analiz edilerek en başarılı algoritma belirlenmiştir. Çalışma kapsamında verilerin %80’i eğitim %20’si test seti olarak kullanılmıştır

Şekil 8. kNN (K En Yakın Komşuluk) Algoritması Sonuçları

Şekil 9. Random Forest Algoritması Sonuçları

Şekil 10. Random Tree Algoritması Sonuçları

Weka Explorer

Preprocess Classify Cluster Associate Select attributes Visualize

Classifier

Choose RandomTree -K0-M1.0-V0.001-S1

Test options

Use training set

Supplied test set Set...

Cross-validation Folds 10

Percentage split % 80

More options...

(Nom) kariyer

Start Stop

Result list (right-click for options)

16:08:08 - trees.RandomTree

Classifier output

1 instance = ten : yok (0/0)

Size of the tree : 124

Time taken to build model: 0 seconds

=== Evaluation on test split ===

Time taken to test model on test split: 0 seconds

=== Summary ===

Correctly Classified Instances 32 88.8889 %

Kappa statistic 0.7778

Mean absolute error 0.1778

Root mean squared error 0.3389

Relative absolute error 36.4431 %

Root relative squared error 67.8095 %

Total Number of Instances 36

=== Detailed Accuracy By Class ===

	TP Rate	FP Rate	Precision	Recall	F-Measure	MCC	ROC Area	FRC Area	Class
	0.938	0.150	0.833	0.938	0.882	0.783	0.916	0.823	yok
	0.850	0.063	0.944	0.850	0.895	0.783	0.916	0.940	var
Weighted Avg.	0.889	0.101	0.895	0.889	0.889	0.783	0.916	0.888	

=== Confusion Matrix ===

a b <-- classified as

15 1 | a = yok

3 17 | b = var

Şekil 11. MultilayerPerceptron Algoritması Sonuçları

Weka Explorer

Preprocess Classify Cluster Associate Select attributes Visualize

Classifier

Choose MultilayerPerceptron -L0.3-M0.2-N500-V0.50-E20-Ha-G-R

Test options

Use training set

Supplied test set Set...

Cross-validation Folds 10

Percentage split % 80

More options...

(Nom) kariyer

Start Stop

Result list (right-click for options)

14:39:06 - functions.MultilayerPerceptron

14:39:32 - functions.MultilayerPerceptron

14:40:33 - functions.MultilayerPerceptron

Classifier output

input

Node 1

Time taken to build model: 1.23 seconds

=== Evaluation on test split ===

Time taken to test model on test split: 0 seconds

=== Summary ===

Correctly Classified Instances 27 75 %

Kappa statistic 0.4841

Mean absolute error 0.2299

Root mean squared error 0.4079

Relative absolute error 47.1206 %

Root relative squared error 81.5992 %

Total Number of Instances 36

=== Detailed Accuracy By Class ===

	TP Rate	FP Rate	Precision	Recall	F-Measure	MCC	ROC Area	FRC Area	Class
	0.625	0.150	0.769	0.625	0.690	0.491	0.848	0.817	yok
	0.850	0.375	0.739	0.850	0.791	0.491	0.848	0.858	var
Weighted Avg.	0.750	0.275	0.753	0.750	0.746	0.491	0.848	0.840	

=== Confusion Matrix ===

a b <-- classified as

10 6 | a = yok

3 17 | b = var

Tablo 3. k NN algoritması Karmaşıklık Matrisi

	a.(kariyer planı var)	b (kariyer planı yok)
a.(kariyer planı var)	15	1
b.(kariyer planı yok)	4	16

Tablo 3'te %86.1111'lik doğruluk oranına sahip k NN algoritması Karmaşıklık Matrisi verilmiştir. Bu matris yardımıyla duyarlılık ve kesinlik ölçüleri elde edilebilmektedir. Algoritmanın başarısını ölçen bu ölçüler karmaşıklık matrisi yardımıyla elde edilmektedir.

Tablo 4. Random Tree algoritması Karmaşıklık Matrisi

	a.(kariyer planı var)	b (kariyer planı yok)
a.(kariyer planı var)	15	1
b.(kariyer planı yok)	3	17

Tablo 4'te %83.3333'lik doğruluk oranına sahip Random Tree Algoritması karmaşıklık matrisi verilmiştir.

Tablo 5. Random Forest algoritması Karmaşıklık Matrisi

	a.(kariyer planı var)	b (kariyer planı yok)
a.(kariyer planı var)	13	3
b.(kariyer planı yok)	3	17

Tablo 5'te %88.8889'lik doğruluk oranına sahip Random Tree Algoritması karmaşıklık matrisi verilmiştir.

Tablo 6. MultilayerPerceptron (YSA) algoritması Karmaşıklık Matrisi

	a.(kariyer planı var)	b (kariyer planı yok)
a.(kariyer planı var)	10	6
b (kariyer planı yok)	3	17

Tablo 6'da %75'lik doğruluk oranına sahip MultilayerPerceptron (YSA) Algoritması karmaşıklık matrisi verilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireylerin eğitim hayatı boyunca kariyer planlarını etkileyecek birçok faktör bulunmaktadır. Bireylerin hayalleri, hobileri, becerileri, eğitim süreçleri, kişisel ve duygusal gelişimleri vb. tüm bunların yanında, içinde buldukları çevre ve ailelerinin bazı özellikleri de kariyer planlarına etki eden başlıca etkenlerdir. Bu çalışmada, lisans öğrencilerinin bazı demografik özellikleri ile kariyer planları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada öğrencilerin kariyer planlarına göre cinsiyet, bölüm, mezun olunan lise, veli eğitim durumu, aile geliri ve bilgisayara sahip olma değişkenleri kullanılarak sınıflandırma yapılmıştır. Veri madenciliğinde sıklıkla kullanılan WEKA Programı yardımıyla sınıflandırma yöntemlerinden IBk (k en yakın komşuluk) ve Random Tree (rastgele ağaç), Random Forest algoritmaları ve yapay sinir ağlarından MultilayerPerceptron algoritması kullanılmıştır. Çalışmadaki amaç üniversite öğrencilerinin bazı demografik değişkenler yardımıyla kariyer planlamalarındaki çıktıya göre sınıflandırılmasında en başarılı sınıflandırma algoritmasının tespit edilmesidir.

Çalışma kapsamında verilerin %80'i eğitim %20'si test seti olarak kullanılmıştır. Sınıflandırma için IBk, NaiveBayes, ZeroR, OneR, MLP, SMO, J48, KStar, RandomTree, RandomForest gibi veri madenciliği algoritmaları kullanılmış ve veri seti için en başarılı algoritmalara değinilmiştir. Çalışma sonucunda, veri setini sınıflandırmada en başarılı algoritmanın Random Forest olduğu tespit edilmiştir. Random Forest Algoritmasının sınıflandırma doğruluk oranı %88.8889, Kappa 0.7778, MAE 0.1778 ve RMSE 0.3389 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca ele alınan her algoritmanın karmaşıklık matrislerine de değinilmiştir. Bu matris yardımıyla duyarlılık ve kesinlik gibi ölçütlerin hesaplanmasında kullanılmaktadır.

Çalışmada, üniversite öğrencilerinin kariyer planlamalarına göre bazı sınıflandırma algoritmalarıyla elde edilen bulgular çalışmada kullanılan değişkenlerle sınırlıdır. Farklı değişkenlerle farklı sonuçlar elde etmek mümkündür. Literatürde değinilen üniversite öğrencilerinin kariyer planlarını etkileyen birçok değişken söz konusudur. Ele alınan değişkenler çalışmanın kısıtlarındandır.

KAYNAKÇA

- Akgün, M. (2019). *Kariyer Planlama İçin Karar Destek Sistemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Ankara.
- Aktaş Potur, E., Erginel, N. (2021). Kalp Yetmezliği Hastalarının Sağ Kalımlarının Sınıflandırma Algoritmaları ile Tahmin Edilmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (24), 112-118.
- Aktaş, A. (2018). Lise öğrencilerinin kariyer hedeflerinde aile etkisi ve akılcı olmayan inançların rolü. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Anafarta, N. (2001). Orta Düzey Yöneticilerin Kariyer Planlamasına Bireysel Perspektif. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2).
- Argüden, Y. & Erşahin, B. (2008). Veri Madenciliği: Veriden Bilgiye, Masraftan Değere. Alkim Kağıt Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul.
- Arık, N., & Seyhan, B. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Planlamasında Teknoloji Bilgisi ve Gelecek Beklentilerinin Rolü. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 5(7).
- Beyon, J., Toohey, K. & Kishor, N. (1998). Do visible minority students of Chinese and South Asian ancestry want teaching as a career? Perceptions of some secondary school students in Vancouver, B.C. *Canadian Ethnic Studies*, 30(2); 50-73.
- Biswas, A. A., Majumder, A., Mia, J., Basri, R., & Zulfiker, S. (2021). Career prediction with analysis of influential factors using data mining in the context of Bangladesh. In *Proceedings of International Conference on Trends in Computational and Cognitive Engineering* (pp. 441-451). Springer, Singapore.
- Büyükyılmaz, O., Ercan, S., & Gökerik, M. (2016). Öğrencilerin Kariyer Planlama Tutumlarının Demografik Faktörler Açısından Değerlendirilmesi: Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2065-2076.

- Campagni, R., Merlini, D., Sprugnoli, R., & Verri, M. C. (2015). Data mining models for student careers. *Expert Systems with Applications*, 42(13), 5508-5521.
- Cihan, P., & Kalıpsız, O. Öğrenci Proje Anketlerini Sınıflandırmada En Başarılı Algoritmanın Belirlenmesi. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, 8(1), 41-49.
- Dangare, C. S., & Apte, S. S. (2012). Improved study of heart disease prediction system using data mining classification techniques. *International Journal of Computer Applications*, 47(10), 44-48.
- Erme, T. (2014). *Bireysel Kariyer Yönetimini Etkileyen Faktörler: İşletme Öğrencilerinin Kariyer Tercihleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Farmer, H. S. (1987). A multivariate model for explaining gender differences in career and achievement motivation. *Educational Researcher*, 16(2), 5-9.
- Genç, G.; Kaya, A. & Genç, M. (2007). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8, (14); 49-63.
- Gordon, V. N. (1995). The undecided college students: an academic and career advising challenge (3rd ed.). *Charlies C Thomas LTD. Springfield*.
- Kalmegh, S. (2015). Analysis of weka data mining algorithm reptree, simple cart and randomtree for classification of indian news. *International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*, 2(2), 438-446.
- Kesavaraj, G., & Sukumaran, S. (2013). A study on classification techniques in data mining. In 2013 fourth international conference on computing, communications and networking technologies (ICCCNT) (pp. 1-7). IEEE.
- Krishnaiah, V., Narsimha, G., & Chandra, N. S. (2013). Diagnosis of lung cancer prediction system using data mining classification techniques. *International Journal of Computer Science and Information Technologies*, 4(1), 39-45.
- Litoiu N. (2010), Career Counseling At Romanian Universities Level: Management by Whose Objectives?, *UniversităŃii Petrol – Gaze din Ploiesti*, 12(2), 170-176.
- Mansor, M., & Rashid, A. M. (2013). Career indecision: a cross-sectional survey among students of national youth skills training institutes. *Middle-East Journal of Scientific*

Research, 17(8), 1073-1079.

- Meece, J. L., Parsons, J. E., Kaczala, C. M., & Goff, S. B. (1982). Sex differences in math achievement: Toward a model of academic choice. *Psychological Bulletin*, 91(2), 324.
- Özeren, E., Çiloğlu, T., Yılmaz, R., & Özeren, A. (2020). Öğrencilerin akademik kariyer hedefi seçiminde etkili olan faktörlerin veri madenciliği yöntemi ile belirlenmesi: Bartın başarı takip araştırması sonuçları üzerine bir inceleme. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*, 2(2), 182-210.
- Phyu, T. N. (2009). Survey of classification techniques in data mining. In *Proceedings of The International Multiconference of Engineers and Computer Scientists* 1(5), 727-731
- Popescu, M. C., Balas, V. E., Perescu-Popescu, L., & Mastorakis, N. (2009). Multilayer perceptron and neural networks. *WSEAS Transactions on Circuits and Systems*, 8(7), 579-588.
- Rangnekar, R. H., Suratwala, K. P., Krishna, S., & Dhage, S. (2018, August). Career prediction model using data mining and linear classification. In 2018 Fourth International Conference on Computing Communication Control and Automation (ICCU- BEA) (pp. 1-6). IEEE.
- Smith, K., & Bers, T. H. (1989). Parents and the college choice decisions of community college students. *College and University*, 64(4), 335-48.
- Şen, Z. (2004). Yapay Sinir Ağları İlkeleri. Su Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Thirumalaiselvi, R., & Narayanan, P. (2020). Identification of Students Skills for Choosing Effective Career Using Data Mining Techniques-A Review. *Journal on Software Engineering*, 15(2).
- Ulaş Ö. & Özdemir, S. (2018). Üniversite son sınıf öğrencilerinde algılanan kariyer engellerinin yordayıcıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 672-688.
- Umadevi, S., & Marseline, K. J. (2017). A survey on data mining classification algorithms. In 2017 International Conference on Signal Processing and Communication (ICSPC) (pp. 264-268). IEEE.
- Üzüm, B. & Uçkun, S. (2015). Büro yönetimi ve yönetici asistanlığı öğrencilerinin de-

mografik özellikleri ile kariyer geleceği beklentilerinin ölçülmesi: Kocaeli MYO
örneği. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 71-80.

Yılmaz, İ., Dursun, B., Pektaş, K. & Altay, A. (2012). Üniversite öğrencilerinin kariyer
seçimlerinin demografik özellikler açısından incelenmesi. *Electronic Journal of Vo-
cational Colleges*, 2(2), 9-21.

Yu, H., & Zhang, Z. Q. (2018). The Application of Data Mining Technology in Emp-
loyment Analysis of University Graduates. In 2018 IEEE/ACIS 17th International
Conference on Computer and Information Science (ICIS) (pp. 846-849). IEEE.